

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

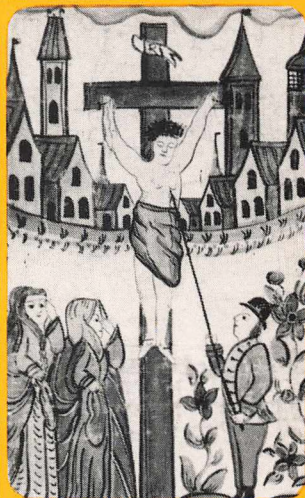
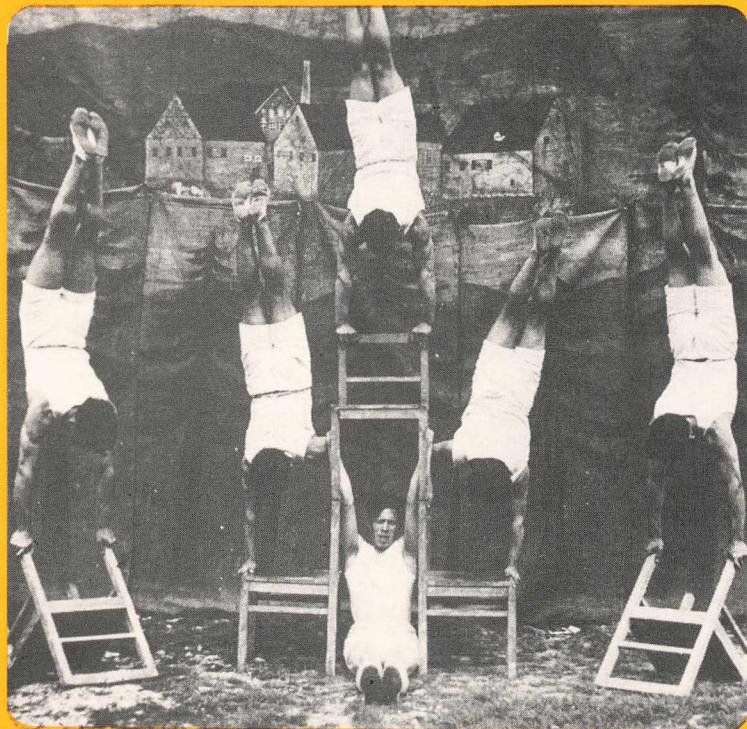
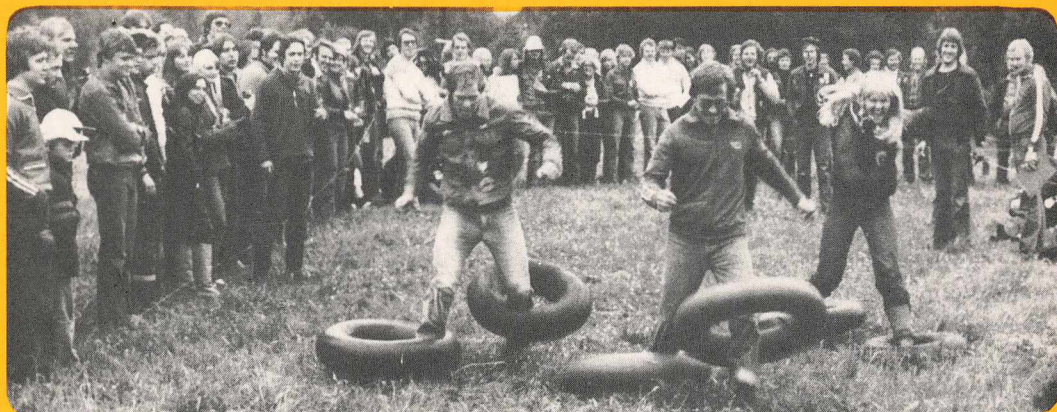
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

nord
nytt

12

nordisk tidsskrift for folkelivsforskning

nord nytt

nordisk tidsskrift for folkelivsforskning

nr. 12 december 1981

udgivet af NEFA-Norden

Special-Trykkeriet Viborg a-s

NORD NYTT är en nordisk tidskrift för etnologi/folklivsforskning och anslutande ämnesområden samt informationsblad för forskningsinstitutioner, museer, arkiv m.m. NORD NYTT utkommer 4-8 gånger om året med ett fast innehåll av etnologisk debatt, recensioner, anmälningar, nyhetsstoff etc. Dessutom utvidgas innehållet genom regelbundet återkommande temanummer. Tidskriften redigeras av ett nordiskt redaktionsutskott. Teman innehåll brukas dock redigeras av olika gästredaktörer.

NORD NYTT utges sedan 1963 av NEFA-Norden. NEFA (Nordisk Etnologisk Folkloristisk Arbetsgrupp) är en nordisk organisation av studerande och yngre forskare inom etnologi och folkloristik, med lokalavdelningar på de olika universiteterna.

Upplaga detta nummer: 1.100

Utges med stöd från Statens Humanistiske Forskningsråd, Danmark, Norges almenvitenskapelige forskningsråd och Hum. Samhällsvetenskapl. Forskningsrådet, Sverige.

Abonnemang och lösnummer: *Museumstjenesten*, Lysgård, DK-8800 Viborg. tlf. (06) 667666

Abonnemanget är löpande och man betalar bara för de mottagna numren. Studentrabatt ges. Priset bestäms av sidantalet och är inklusive porto och andra omkostnader. Prisexempel (Dkr):

sidetal	16	48	80	112	144
ord. abonnem.	7,50	17,50	27,50	37,50	47,50
stud. abon.	4,50	9,50	14,50	19,50	24,50

Annonser: Kontakta redaktionssekretariatet.

Redaktionssekretariat: *NORD NYTT*, c/o IEF, Brede Alle 69, DK-2800 Lyngby

Anmälerredaktion: *Jørgen Burchardt*, Nyborgvej 13, Sødinge, 5750 Ringe, DK. (09) 623617

Meddelanden, nyhetsstoff, böcker för anmälan, artiklar och anmälningar av nordiskt intresse mottages gärna. Revirera manuskriptvägledning och manuskriptark. För ej beställt material – text och bilder – ansvaras ej. Om du har förslag till artiklar, tema, anmälningar etc., kontakta gärna redaktionssekretariatet eller någon av nedenstående redaktörer.

Redaktion:

Sverige:

Institut för folklivsforskning, Stockholm:
Christian Richette, Krukmakargatan 10, 116 51 Stockholm (08) 846886

Etnologiska institutionen, Lund:
Magnus Wikdahl, Vildanden U:304, 223 34 Lund (046) 115296

Etnologiska institutionen, Uppsala:
Ingvar Svanberg, Väktargatan 50 A, 754 22 Uppsala
Etnologiska institutionen, Göteborg:
Lars Brink, Dr. Liboriusgt., 10 A, 413 23 Göteborg (031) 827526

Umeå Universitet:
Alf Arvidsson, Pedagoggränd 3 H, 902 40 Umeå

Island:

Ragnheidur Þorarinnsdóttir, Safnostofnun Austurlands, Box 33, Egilsstaðir

Finland:

Kansanrunoustieteen Laitos, Helsinki:
Albert Anttonen, Ida Aalbergs väg 1 E 140, 00 400 Helsingfors (905) 621873

Etnologiska institutionen, Jyväskylä:
Esa Hassinen, Halmekatu 18 D 25, 40 320 Jyväskylä 32. 252211/2833

Kulttuurien tutkimuksen kaitos:
Maria Eleoranta, Kaarinankatu 2 aC, 20 500 Åbo 50
Tampere Universitet:
Päivi Passanen, Puutarkatu 31 A 14, 33 210 Tampere
Ole Rud Nielsen, Vähämalminkatu 4, 26 100 Raumo (938) 18582

Norge:

Institut for folkelivsgranskning:
Anne Hoel, Lallakroken 2, Oslo 2
Institut for folkeminnevitenskap, Oslo:
Torill Wyller, Landingsveien 104, Oslo 7. 141698
Etno-Folkloristisk institutt, Bergen:
Leif Dybing, Lyder Sagengade 10, 5000 Bergen

Danmark:

Jørgen Burchardt, Nyborgvej 13, Sødinge, 5750 Ringe (09) 623617

Institut for europæisk folkelivsforskning, Brede:
Allan Schnipper, Bellmansgade 31, st., 2100 Kbh. Ø (01) 206916
Lykke Pedersen, Filippavej 8, st., 1928 Kbh. V. (01) 249053

Institut for folkemindevidenskab, Amager:
Lene Jørgensen, Drogdengade 5, 1.th., 2300 Kbh. S
Institut for sprog, kommunikation og kulturhistorie, Aalborg:
Peter Ludvigsen, Inst. f. sprog, kom. og kulturh. AUC, Boks 159, 9100 Aalborg (08) 159111

Århus Universitet:
Svend Åge Andersen, Hørmarks Alle 24, 8240 Risskov (06) 175750

Kasserer:

Joan Jensen, Lombardigade 17, 3.th., 2300 Kbh. S

Oversætter (til engelsk):

Corinne Mountfield, Egholmvej 5, 2720 Vanløse

ISSN: 0008-1345

Om dette nummer

Dette nummer handler mest om mundtlig historie. Det er ikke planlagt således; det skulle være et af de blandede numre mellem de mere bearbejdede temanumre, som det er skrevet i formuleringen af tidsskriftets udgivelsespolitik i nr. 10. Men måske netop fordi dette nummers indhold er bestemt af forfatterernes interesser, er det blevet domineret af 'mundtlig historie'.

Begrebet mundtlig historie eller på engelsk 'oral history', er nyt i Norden. Det stammer sådan set fra historikernes opdagelse af de mundtlige kilders muligheder. Og det har givet en interesse lig den der fandtes ved etnologiens gennembrud i slutningen af 1960'erne. Men under alle omstændigheder kræver denne kildegruppe en debat, som nummerets artikler lægger op til.

Den første artikel handler om mundtlig historie i USA, hvor Maren Bak gennem interview med Elisabeth B. Mason præsenterer den amerikanske bevægelse omkring 'oral history'.

Tidsskriftets anden artikel fortæller om arbejdet med at beskrive de fattiges situation. Bogen "Fattig i Danmark" har været upåagtet i videnskabelige kredse, men Kjeld Sørensen viser hvorledes man kan komme ud til menigmand, når man tager en politisk stillingtagen til historien.

Den 'biografiske metode' præsenteres i den næste artikel af Päivikki Suojanen. Denne fagtradition står stærkt i Finland og har også fået en særlig udvikling her. Nu behøver man ved den biografiske metode ikke udelukkende at tage udgangspunkt i det talte ord, men når man gør det, er metoden særlig frugtbar.

De to sidste artikler gør også brug af de mundtlige kilder. Erik Fredelius' artikel om mc-træff benytter også andre kilder, men beskrivelsen af det nutidige folkeliv ville ikke blive ret levende, hvis man ikke inddrog den mundtlige historie.

For den sidste artikel af Martin Scharfe gælder samme forhold. Den er samtidig et forsøg på et nyt syn på samfundet og en beskrivelse af det. Ud fra hans eksempel i beskrivelse af et landsbysamfunds arbejderkultur, kan vi stille os selv spørgsmålet: Kan den ny (mundtlige) historie være teoriløs, men gennem sin holdning alligevel være udtryk for en ny teori om samfundet og kulturen?

Om de næste numre

Nord Nytt nr. 13 vil have temaet "Kultur och klass" og er redigeret af Magnus Wikdahl og Mats Lindqvist. Det følgende temanummer vil blive "Madkultur. Studiet af kostvaner", som er redigeret af Päivyt Niemelainen. Dette nummer skulle blive nr. 14, hvis det ikke forsinkes ved oversættelsen. Næste temanummer vil blive med temaet "Flyktinger" og er redigeret af Ingvar Svanberg. Desuden arbejdes der med temanumre omkring: Kvindeforskning, Europæisk etnologi, maritime samfund og videnskabsteori. For disse sidste fire temanumres vedkommende, er der endnu mulighed for at give redaktionen forslag til artikler (se sidst i dette nummer).

Ind imellem disse temanumre vil der blive udgivet numre uden særligt tema. Og selvom dette nr. 12 har mange bidrag, vil der snart være stof nok til at et nyt bør udsendes.

Interview med Elisabeth B. Mason

acting director ved Columbia Oral History Research Office

af Maren Bak

Elisabeth B. Mason, acting director på Columbia Oral History Research Office, der er verdens største arkiv for mundtlig historie, fortæller om arkivets historie og om den amerikanske oral history-bevægelse. I Interviewet kommer hun også ind på problematikken om indsamling uden tilknytning til forskning og andre kildekritiske problemer.

Oral History har i en årrække været et begreb i den angelsaksiske verden. Herhjemme er det navnlig den nye engelske socialhistorie med dens kreative anvendelse af mundtligt kildemateriale, som er blevet kendt gennem Paul Thompsons bog: *The Voice of the Past, Oral History*.

Paul Thompsons opfattelse af oral history, som et vigtigt instrument til at demokratisere historiefaget, til at skrive de undertryktes historie, falder i tæt tråd med den interesse, der herhjemme er for hverdagslivsforskning, for kvindernes og arbejdernes historie osv. Ideen om at bruge interviews til at indsamle "folkets stemme" modtages med begejstring af mange, som har følt den traditionelle videnskabeligheds kildeopfattelse som et snærende bånd.

I entusiasmen over den mulighed det mundtlige kildemateriale giver for at åbne nye områder for historisk forskning, har der imidlertid herhjemme manglet en ordentlig afklaring af oral historys videnskabelige placering, af muligheder og begrænsninger.

At en sådan videnskabelig afklaring er nødvendig bliver måske endnu tydeligere, når man indser, hvor utroligt bredt et spektrum af ideer og ambitioner, som dækkes af begrebet oral history.

Selvom det er den engelske tilgang til oral history, der har vundet genklang herhjemme, er det ikke i England men i USA, at oral history som organiseret aktivitet begyndte, og hvor "oral history" som videnskabeligt begreb knæsattes.

Historikeren Allan Nevins, tilknyttet Columbia Universitetet, begyndte allerede sidst i 30'erne at overveje de implikationer for det 20. århundredes historieskrivning, som de moderne kommunikationsmidler indebærer. Skriftlig kommunikation erstattes af mundtlig kommunikation, muliggjort af telefoner og hurtig persontransport, som ikke efterlader historisk kildemateriale. Store mænd har ikke længere tid til at skrive erindringer. Historikeren må selv være med til at *skabe* kildematerialet ved at interviewe betydningsfulde personer om deres liv og ideer.

President for Columbia University, William J. McGill får underskrevet sit eksemplar af kataloget over samlingen hos Columbia Oral History Research Office af forfatterne Elizabeth B. Mason og Louis M. Starr.

I 1948 lykkedes det endelig Nevins at skaffe en beskedent sum, der gjorde det muligt for ham at føre sine ideer ud i livet, og hermed tog Columbia Oral History Project sin begyndelse. Nevins foretog selv de første interviews med assistance fra en student, der kunne stenografere. De allerførste båndoptagere kom imidlertid frem i løbet af 1948, og hermed var de tekniske muligheder til stede for at give oral history en egentlig ekspansion. I dag er der i USA ca. 800.000 sider udskrift af oral history interviews, og der er næsten lige så mange bånd, der ikke er udskrevet.

Columbias Oral History Research Office har verdens største oral history arkiv, og den mest omfattende og mest organiserede indsamlingsaktivitet i USA. Louis Starr, der ledede kontoret efter Nevins fra 1956 og til sin død i marts 1980, var overbevist om, at Columbias model simpelthen var oral history, et synspunkt han også med kraft hævdede i American Oral History Association, som han var dybt involveret i.

På denne baggrund er det relevant at vide hvilke mål, der styrer indsamlingen, og hvilke muligheder, der ligger i det store materiale.

Hovedideen i Columbia-indsamlingen er, som det også fremgår af interviewet, at skabe et solidt kildemateriale for fremtidige forskere. Det er næppe tilfældigt, at kontoret har til huse i Columbias bibliotek, Butler Library, idet fagprofilen egentlig har mere tilfælles med bibliotekar- og arkivarvirksomhed end med forskning.

Dette indebærer på den positive side, at det materiale, som indsamles, virkelig er solidt katalogiseret og gjort tilgængeligt for forskning, samtidig med at de interviewedes juridiske rettigheder er ordentlig tilgodeset.

Der er udgivet et imponerende katalog: *The Oral History Collection of Columbia University*, fourth edition, 1979. Edited by Elisabeth B. Mason and Louis Starr. Kataloget er både smukt sat op og fagligt gennemarbejdet. En stor del af udskrifterne er, med de interviewedes tilladelse, endvidere overført til mikrofilm, og dermed er muliggjort en yderligere spredning og anvendelighed.

Mere problematisk forekommer hele ideen om at samle kildemateriale uden at have en særlig klart formuleret opfattelse af historiens motor. Nevins var forsåvidt klar nok i sin ide om, at det er kilder om lederne, der er vigtige. Og der er heller ikke tvivl om, at "magtens stemme" er vigtig for historikerne at lytte til. Men den private finansiering og en uformuleret historieopfattelse i forening leder let til en tilfældig indsamling, hvor "folkets stemme" i hvert fald ikke høres. Oral history som løftestang for nye perspektiver på historie og ændret forhold mellem historiefaget og samfundet bliver non-existent, når generering af kildemateriale, som ovenikøbet er stærkt centreret om enkeltpersoner, er det eneste mål.

Elisabeth B. Mason leder i dag kontoret alene efter Starrs pludselige død. Hun er en utrolig vital, entusiastisk og vidende fortaler for arbejdet og ideerne.

Ideen

Elisabeth Mason, hvad forstår du ved oral history?

Jeg forstår det vi skriver på omslaget af vores folder: "Oral History at Columbia conserves the intimate knowledge and experience of men and women prominent in various fields, or ideally posted to observe. Oral History interviews may constitute an entire series by one individual about his own life. Special projects center upon an institution or topic as seen by many persons from many perspectives".

Ideen er at indsamle og fremlægge mundtligt kildemateriale til brug for fremtidens historikere. Det er *ikke* os, der bearbejder eller analyserer materialet. Tværtimod er det netop vigtigt for Oral History Office at holde disse to ting adskilt.

Materialeindsamlingen bliver mere bred, tager flere vigtige aspekter op, bliver mere alsidig, når det ikke er et helt bestemt synspunkt eller problem, der på forhånd definerer indsamlingen.

Men det er på den anden side udmærket, at der også arbejdes med oral history på andre måder. Vores måde er ikke den eneste rigtige. Variationen er netop frugtbar.

Hvem er det I interviewer?

Oral History Office har indtil nu interviewet 40.000 mennesker. Vi, dvs. Nevins, startede med at interviewe ledere fra alle samfundssektorer. Nu er perspektivet udvidet. Vi prøver både at få leaders og followers. Det vi belyser, når vi arbejder med det vi kalder et projekt, kan være institutioner, bevægelser, firmaer, hvor vi prøver at vælge personer på hele rangskalaen, folk som både er "for" og "imod", for bedst at belyse emnet.

Dette i modsætning til f.eks. Paul Thompson, som explicit erklærer sit politiske standpunkt som socialist og derfor kun vil interviewe "fra bunden".

Udvælgelse af undersøgelsesområder

Har I nogle bestemte områder I særligt fokuserer på?

Nej, vi har ikke på forhånd defineret noget område, vi specielt vil interessere os for. Det kunne måske være et problem, at der mangler focus, men man har arbejdet med visse centrale områder, hvoraf et af de absolut vigtigste er New Deal.

Nevins begyndte i 1948, året hvor Truman blev valgt til præsident, efter Roosevelts død i 1945. Mange af New Deals embedsmænd gik af, selvom de endnu havde ideer og initiativ til at arbejde videre med New Deal politiken. De var lidt bitre, havde ting at sige og var "available for interviewing". Denne dokumentation af New Deal er først for nylig afsluttet, nu hvor de sidste, der personligt har gennemlevet New Deal, er ved at være døde.

Den største kildeindsamling om New Deal findes her og har givet materiale til adskillige bøger.

Der er to aspekter ved New Deal, som Oral History Office særligt har belyst: Labour Department og Agriculture Department.

Begge var hjørnestene i New Deal politiken. Interviewene dækker "begge sider", dem der var for og dem der modarbejdede politiken osv.

Idag er der ikke specielle emner, der fokuseres på, men snarere opfølgning og færdiggørelse af alle de mange områder, der er startet på i løbet af de første år. Et eksempel på projekter, der følger et emne op er studiet af New York Publishing Companies, idet vi generelt har interesseret os for litteratur og udgivelsespolitik. New York er et centrum for forlagsvirksomhed og har længe været det. Beslutningen om udgivelser, udgivelsespolitik, magtstrukturer osv. er afgørende langt ud over New York. Alle interviewpersoner findes i nærheden af os og er

til at gå til.

I valget af projekter er det selvfølgelig også afgørende, *hvordan* der skaffes penge til dem. Oral History Office har ikke en egen bevilling fra universitetet. Pengene skaffes først og fremmest fra kontraktopgaver. En kontrakt indeholder altid bestemmelser om, at materialet tilhører Oral History Office og kontraktholderen får kopi deraf. Kontoret påtager sig ikke opgaver, hvor materialet ikke må indgå i vore arkiver.

Det er klart, at denne finansieringsform bl.a. giver stor vægt til business projekter. Jeg har ikke noget imod den slags projekter. Business er et vigtigt område at arbejde med i dette land, men der ville være andre ting, jeg ville lægge mere vægt på, hvis ikke vi var afhængige af at skaffe penge.

Oral History Office har også kontrakter med regeringen: Fra 1965-68 havde vi f.eks. en indsamling af materiale om Social Security. Der var gode grunde til at gå ind i denne opgave. Social Security Act er en af hovedlovene fra New Deal perioden, som jo i forvejen er Oral History Office's interesseområde – og det sociale budget er sammen med forsvarsbudgettet de to største poster på det føderale budget og derfor konstant i politisk søgelys. Derfor syntes det både vigtigt og relevant at belyse, hvordan Social Security Act var blevet til.

Der var ikke nogen af de umiddelbart tilknyttede til kontoret her, som var eksperter i Social Security, men vi opsporede en student ved New York University, som var ved at skrive Ph.d. om emnet, og han gik ind på opgaven og udsatte færdiggørelsen af sin egen afhandling. Det var ham, der foretog alle interviewene.

Modellen for indsamling er generelt den, at jeg, eller Starr da han levede, sammen med kontraktholderen udarbejder et skelet for indsamlingen, laver lister over personer (eller typer af personer) som skal interviewes. Det er altid indforstået, at alle aspekter af emnet skal belyses, altså både "for" og "imod".

Kontoret har ingen fast stab af interviewere, men et løst net af tidligere studenter, som har arbejdet med oral history ved Columbia, og som engageres til at udføre et vist antal interviews.

Kontoret tager også selv initiativer til projekter og søger midler til dem, eller finansierer dem via indtjening fra kontraktforskningen. Studenter kommer ofte med forslag til emner, de gerne vil arbejde med, f.eks. har man søgt at belyse Civil Right bevægelsen i 60'erne, hvor bl.a. en ung student tog til Alabama under de værste uroligheder og skaffede sig kontakt med både forkæmpere og modstandere. Han fik bl.a. et interview med den lokale Ku Klux Klan leder.

Indsamling og forskning

Er det et savn ikke selv at analysere kildematerialet?

Ja vist er det en fristelse og udfordring selv at lave analyser, men det er vigtigt at holde de to ting adskilt, med det formål som kontoret her har. Det er ikke mig, men Nevins, der har defineret målet, men jeg er helt enig deri og arbejder efter de samme linier, selvom jeg ikke selv er Nevins student, sådan som Starr var det.

En helt bestemt problemstilling leder let til, at man (ubevidst eller bevidst) begrænser indsamlingen. At man ikke får belyst sammenhænge, som er i modstrid med ens på forhånd opstillede teorier.

Jeg mener, at den bedste forskningsmodel er den, hvor empirien leder frem til teorien, altså en induktiv model. Men der er andre måder, og jeg forlanger ikke at alle skal arbejde som jeg. Det er, som jeg også sagde før, frugtbart med variation.

Et andet forhold er, at materiale indsamlet til et givet forskningsprojekt med en bestemt problemstilling sjældent eller aldrig bruges igen af andre. Når projektet er skrevet, er det slut.

Men materiale samlet ind udelukkende med formålet at være godt kildemateriale bruges igen og igen. Det kan vi se med vort materiale. Se på bøgerne her i kontoret (som dækker de fleste vægge). Det er alle bøger, der er skrevet med brug af vort kildemateriale.

Videnskabelighed og faren for empirifisering

På den sidste internationale konference om Oral History i Amsterdam synes jeg, der var en tendens til empirifisering og fetichering af interviewmetoden?

Ja, der er nok en risiko der, det er der ingen tvivl om. Ronald Grele og Paul Thompson har kaldt på en videnskabelig debat i mange år, men der er ikke blevet svaret. Men vi må huske, at det hele er så nyt, det er spæde forsøg, og vi må give tid. Vi må ikke kvæle nogen med kritik, men vejlede og håbe, at der sker en udvikling. Vi har selv haft svært ved at finde en form, der kunne vejlede og ikke bremse – nu har Oral History Association sidste år udgivet "Evaluation Guidelines", hvor vi valgte en form med at opstille spørgsmål til overvejelse i stedet for at formulere principper.

Har du selv planer om at skrive indlæg i denne debat, at videregive dine overvejelser og erfaringer fra arbejdet her?

Jeg har ikke tid, det er simpelthen helt umuligt. Vi er egentlig to faste videnskabelige medarbejdere her, men der er ikke udnævnt en ny direktør efter Starrs død, og jeg er acting director, men der er ingen, der erstatter mig i mit normale job. Jeg fører alle forhandlinger med kontraktholdere og skaffer midlerne til kontoret, jeg designer indsamlingen, holder kontakt med interviewere. Jeg gennemlæser *alle* udskrifter. Jeg arbejder konstant med katalogiseringen af vort materiale. Jeg taler om oral history alle mulige steder. Jeg gav et foredrag i går aften og i morgen og lørdag skal jeg igen tale. Jeg forestår undervisningen i oral history her på Columbia og er aktiv i Oral History Association. Men der er ingen tvivl om, at der er brug for en debat.

Det mundtligt kildemateriale må underkastes nøjagtigt den samme videnskabelige efterprøvelse og vurdering som andre historiske kilder. Det bliver ikke i sig selv mere sandt, men bestemt heller ikke *mindre* sandt, fordi det er et mundtligt materiale.

Er der også i USA en stærk kildekritisk tradition, som ser de skrevne kilder, som de mest autentiske?

Ja, det er helt sikkert. Se blot på, at Oral History Office *stadig* ikke får nogen penge fra Columbia, men må financiere sig selv! Jeg tror nok, det skal klare sig og overleve, men alligevel. Når du skal finde bøger om emnet, kan du heller ikke finde dem i Columbias store Butler Library, men vi har prøvet at samle selv heroppe (Bøgerne står i vindueskarmene, i sekretærkontoret, der i forvejen er pakket – MB).

Men det vigtige med hensyn til det mundtlige materiale er, at det er et kildemateriale som det andet, undtagen at historikeren selv har været med til at frembringe det, og dette må naturligvis overvejes videnskabeligt.

Oral history kan være vigtigt i forhold til de skrevne kilder ved at sætte spørgsmålstejn ved den "naturlige," autoritet de er blevet tillagt. Når et mundtligt udsagn adskiller sig f.eks. fra en udskrift i en retsprotokol af de samme begivenheder, ja så tillægger man traditionelt og helt automatisk protokollen den største sandhedsværdi. Det er vort materiale med til at ændre på.

Interviewteknik og evaluering

Har du noget nedskrevet om, hvordan man skal udføre et historisk interview, eller er der nogen bestemt skole eller tradition du bygger på?

Nej, jeg har ikke skrevet noget. Jeg vejleder studenterne ud fra deres egen personlighed. Det afgørende er, at de gør sig klart, hvad deres formål er med deres interviews, og så vurderer vi sammen, hvordan de skal interviewe, og om de har opfyldt deres formål. Jeg synes ikke, man skal ændre sin personlighed, når man interviewer. Er der en, der er en aggressiv interviewer med masser af spørgsmål, så prøver jeg ikke at dæmpe denne styrke, for det er jo en styrke, men at lære dem at lytte ordentligt også.

Undervisningen her ved Columbia i Oral History er for graduate studenter. Kurset strækker sig over 15 uger, hvor vi gennemgår hele processen fra at formulere et projekt, interviewe, skrive ud, annotere, gennemgå juridiske formaliteter således at slutresultatet er et materiale, der indgår i vore samlinger. Kurset har eksisteret i 9 år nu, og vi tager aldrig mere end 20 på holdet, for at kunne diskutere hver enkelts interviews ordentligt. Det er studenter fra kurset, jeg senere bruger som interviewere, jeg kender deres arbejde og deres fagområder og har på denne måde et net spredt over alle staterne.

Ligger der ikke i jeres formål, det at tilvejebringe kilder, at I kommer til at fokusere mest på fakta i jeres interviews?

Jo absolut, sådan bliver det nok. Vi lægger nok mindre vægt på interviewene som bevidsthedsdokumentation og mere på at belyse konkrete forhold.

Når vi interviewer prøver vi at opfordre den interviewede til i det mindste denne gang i sit liv at være helt oprigtig, at sige hvordan han eller hun virkelig tror at tingene hænger sammen uden at tage hensyn til andre menneskers følelser eller til konventioner.

Det er den, der bliver interviewet, der har copy-right på deres egne ord, og vi understreger at de, når de har gennemlæst det udskrevne interview, har retten til at forlange det hele, eller visse dele deraf, lukket i en årrække. Der er ikke ret mange, der benytter sig af det, men blot muligheden giver større åbenhed i interviewingen.

Og vores erfaring er, at mange mennesker selv har lyst til at fortælle *historien* om deres liv, politik og ideer, når det hele er levet igennem.

Oral History som bevægelse

I England har Oral History bevægelsen haft et markeret ønske om at demokratisere historien. Bl.a. er der med tilknytning til Oral History taget initiativ til at oprette lokalgrupper, hvor almindelige mennesker får hjælp og opbakning til at fortælle eller skrive deres erindringer, og der er kommet en lang række skrifter ud af det. Er der lignende initiativer her?

Nej, sådan en udvikling har vi ikke set. Der er nogle lokale initiativer, f.eks. var der en del aktivitet i forbindelse med USA's 200 års jubilæum i 1976, men tingene bliver ikke bearbejdet og trykt. Det har sikkert betydning på det lokale niveau, og der skaffes materiale som kan ligge på det lokale bibliotek. Men det har nok mere pædagogisk-didaktisk betydning end forskningsmæssig interesse.

Hvorledes er oral history's stilling ved andre universiteter i staterne?

Vores ideer har *ikke* spredt sig, som man kunne have håbet, til de andre store universiteter. Hvad der sker de enkelte steder er meget afhængig af enkeltpersoner og deres interesser og deres kræfter. At vi har udviklet os, som vi har her, må også i høj grad tilskrives Nevins, der var leder her i 10 år. Han var en utrolig dynamisk og charismatisk lederskikkelse. På Harvard findes der f.eks. slet ingenting. På Radcliffe (kvindekollegiet, der er tilknyttet Harvard) er der et fint program sammen med Schlesinger Library's dokumentation af kvindebevægelsen og kvindeforskning. På Yale er der et program om music oral history, fordi der var en person der, som var interesseret netop i det emne og helt specielt i komponisten Charles Ives.

Hvordan blev du selv interesseret i Oral History?

Det var egentlig en tilfældighed. Jeg er uddannet historiker her fra Columbia, men jeg har ikke studeret hos Nevins. Efter eksamen underviste jeg bl.a. i Washington, men så blev min mand forflyttet til New York, og jeg flyttede med og måtte se mig om efter et nyt arbejde. Jeg meldte mig til Columbias job-anvisning for at høre om der var brug for mig, og de sendte mig til Oral History Research Office, som hverken jeg eller de vidste ret meget om. Nu har jeg været her i 22 år, og jeg synes stadig, det er lige spændende.

Engagement eller videnskab

af Kjeld Sørensen

Universitetsuddannelserne kvæler det engagement, der er saltet i enhver forskningsproces, og producerer akademiske bogholdere, som ingen gider høre på. Opgaven med at være "folkets hukommelse" varetages overordentligt dårligt af de professionelle universitetsuddannede, og sloganet fra 1968 med "forskning for folket, ikke for profitten" er blevet en fuser.

Forfatteren fortæller samtidig om arbejdet med at skrive bogen "Fattig i Danmark".

Universitetsuddannelserne kvæler det engagement, der er saltet i enhver forskningsproces, og producerer akademiske bogholdere, som ingen gider høre på. Opgaven med at være "folkets hukommelse" varetages overordentligt dårligt af de professionelle universitetsuddannede, og sloganet fra 68 med "forskning for folket ikke for profitten" er blevet en fuser. Det er en af konklusionerne i denne artikel, hvori Kjeld Sørensen også fortæller om Knud Vilbys og hans arbejde med at lave bogen "Fattig i Danmark." (Gyldendal 1978). Kjeld Sørensen er historiker, uddannet på Københavns Universitet. Artiklen er en lettere bearbejdet udgave af et indlæg på et seminar, afholdt i maj 81 i Trondheim, om emnet mundtlige kilder.

Det store hvorfor

Jeg tror ikke man kan nærme sig problemer omkring metoder indenfor historisk arbejde, uden at tage udgangspunkt i nogle helt generelle og overordnede betragtninger om hvad, meningen egentligt er med det hele. Hvorfor gør vi det, vi gør? Hvorfor skrive en bog om et historisk emne? Hvorfor bede om nogle læses opmærksomhed? Folk har jo nok at tage sig til.

På dette – som på andre af livets områder – er det en meget god ide, omhyggeligt at gøre sig klart hvilke *motiver*, man har for sine handlinger. Hvad vil vi med det? Det store hvorfor.

Forskning er, når det kommer til stykket, et fint ord for at finde ud af noget. I sin oprindelige form, på det psykologiske plan, starter forskningsprocessen med en slags undren. En ustruktureret nysgerrighed, i den form vi alle har oplevet det som børn, og som vi, der har børn, kan se udfolde og -vikle sig som selve kraften i vækstprocessen. Det levende stof, mennesker laves af.

Billeder kan indeholde deres egen historie, der taler stærkere end mange skrevne ord. Drengen med sprællemændene er fotograferet en gang i 20'erne af en af Danmarks første pressefotografer, Holger Damgård, Politiken.

For at bringe det videre, end til bare at stå og glo på det uforklarlige, og gå igang med problemerne, må der fascination til. Det skal være spændende. Vi skal kunne lide det. Der er ikke meget mening i at gå videre med noget, man anser for kedeligt. Vi danskere kan jo altid ty til salmedigteren Grundtvig, når vi selv savner ord. Et berømt Grundtvig citat, lyder sådan her:

*"Og han har ikke levet
som klog på det er blevet
han først ej havde kær"*

Om det ønske eller behov for sammenhæng ytrer sig på et tidspunkt i formulering af spørgsmål. Herved har man taget den første bid af æblet fra kundskabens træ. Man begynder at forholde sig logisk til tingene. Man systematiserer.

Meget snart vil de spørgsmål, vi stiller, begynde at afspejle vores holdning til tingene, en holdning vi kan udtrykke i en hypotese. En hypotese er ikke et dogme, der på forhånd fastlægger svarene. Det er ikke en facitliste.

Når ens naturlige nysgerrighed har bragt en til at beskæftige sig med historie, vil det være udfra et eller andet engagement i nogle af de mange agerende på historiens kæmpescene. Unge mennesker er til forskellige tider blevet fascineret af konger, hærførere, og i nyere tid, folks eller klassers indsats for at skaffe sig en bedre tilværelse. De har udnævnt sig deres helte og deres skurke. Der vil være helte og skurke i historien, omtrent som i de B-westerns Ronald Reagan var med til at indspille i 40'erne: Heltene gik med hvid hat, skurkene med sort hat. Så var det meget nemmere at finde ud af.

De engagerede historikere er mere spændende at høre på, end dem, der i overdreven grad søger at holde med begge parter. Er det overhovedet muligt at forholde sig "objektivt" til den meget lange række af "utiltalende typer, der har domineret hændelsesforløbene? Skal vi undskylde herremændenes, kongernes og præsternes udbytning af småbønder og jordløse? Bør man udnævne sig selv til neutral, hvis man beskæftiger sig med engelske, spanske, hollandske og senere amerikanske plyndringstogter, voldsregimer og udpining af landene sydpå?

Jeg mener hverken man kan eller bør være "objektiv". Man må vælge side. Hvis man ikke gør det, er der ingen grund til at spilde tid på at beskæftige sig med historie, idet man i givet fald højest vil drive det til at være en kedsommelig akademisk bogholder, der fordriver de sparsomme år, vi har til vores rådighed, med at foretage endeløse optællinger af ligegyldigheder i de tonsvis af arkivalier, der ligger gemt i kældrene. Dette objektivitetsideal har i mange år rumsteret blandt folk, der på akademisk plan beskæftiger sig med historie. I sin tid mente man, som bekendt, at meningen med historien var, at vise "wie es eigentlich gewesen". Med tysk grundighed skulle verden inddeles i en masse små felter, der derpå skulle undersøges hver for sig, hvorpå man kunne lægge hele baduljen sammen og se hvad facit var.

Den objektive sandhed om historien!

På tilsvarende vis kan man benytte den materialistiske historieopfattelse til at få kogt de mange begivenheder ned til videnskabelige størrelser. Mange unge kræfter er blevet brugt til at påvise den udviklede, men uafvendelige, klassekampsmekanik, der styrer det store show. Det er mit indtryk, at disse lange, ulæselige redegørelser ofte har til hovedformål at give indtryk af forfatterens belæsthed og vise, at det, man beskæftiger sig med skam er en alvorlig sag. Det er videnskab!

Jeg vil ikke hermed påstå, at historie ikke er videnskab. Det er det muligvis. Muligvis ikke. Min pointe er, at man ikke bør gå så højt op i det, og bruge så meget tid på lange forklaringer, der kun har til formål at påvise at historiens gang er styret af nogle overordnede principper, som fagets akademiske udøvere kan blotlægge.

Jeg anser det for mere vigtigt at være generelt redeligt i den måde, man forholder sig til stoffet på, og så iøvrigt – både af hensyn til sig selv og andre – at præcisere hvad ens ærinde er. Man bør gøre læseren klart hvad, ens præmisser er. Det er holdningen eller synspunktet,

der skal bære fremstillingen og være den faktor, der systematiserer og rubricerer når man skal forholde sig til de udsagn, man som historiker må tage udgangspunkt i. Synspunktet eller engagementet er også afgørende, når man skal formidle stoffet videre og gøre det vedkommende for andre mennesker.

Her er vi altså atter henne ved den undren og den kærlighed, der var udgangspunktet for disse betragtninger. Jeg er bange for, at al den meget snak om videnskab har gjort engagerede unge historiestuderende til kedsommelige formalister, der har glemt at forskning også er undren og ikke bare logik. Dette problem er ikke bare af videnskabsteoretisk betydning, men også i høj grad af social og menneskelig betydning for mange unge kandidater. Det vil jeg vende tilbage til i slutningen af dette indlæg.

Mit eget hvorfor

Når man så mere konkret spørger hvorfor nogen skriver en bog om et eller andet historisk emne, må man søge svaret i nogle *generelle forudsætninger*, der nærer interessen og forståelsen, og i en *udløsende faktor*, der sætter en igang med det projekt, det er, at skrive en bog.

"Fattig i Danmark" er en bog om at være nederst i samfundet. Danmark fra slutningen af første verdenskrig til slutningen af halvfjerdserne, med den sociale klients synsvinkel. Samfundet fra nedenunder.

Mine generelle forudsætninger for at sætte mig ind i den situation stammer oprindeligt fra barndommen og fra beretninger fra ældre familiemedlemmer. Dette er der intet usædvanligt i, idet de fleste danskere var forholdsvist ludfattige indtil for nogen tid siden. Senere ville skæbnen, at jeg gennem 11 år var ansat på Kofoeds Skole i København i et job, der bl.a. omfattede rådgivning, sagsbehandling, udsimidning og foredragsvirksomhed. 11 år med daglig kontakt med mennesker, der i social jargon betegnes som "tungt belastet klientel", altså mennesker, der af forskellige grunde befandt sig på samfundets nulstreg. 11 år med utallige samtaler med folk, der blev tromlet ned under tressernes effektivitetsjag, og andre der senere sad yderst på pinden, da 70'ernes arbejdsløshed kom rullende. Samtidigt var Kofoeds Skole den arbejdsplads, hvor jeg tjente pengene til at gå inde på det fine universitet, og selvfølgelig med til at gi en vis jordforbindelse.

Det blev senere til et speciale om Københavns fattigvæsen, i et forsøg på at få det sociale arbejde til at hænge sammen med historiestudiet.

Den udløsende faktor var, at Kofoeds Skole i 1978 fyldte 50 år, og at man i den anledning gerne vil lave en bog, der var mere end et jubilæumsskrift. Institutionens bestyrelse bad Knud Vilby og mig om at lave et forslag til hvordan sådan en bog kunne tænkes at se ud. Det gjorde vi så, og da det var accepteret, var der knapt et års arbejde i at indsamle og bearbejde materialet til bogen.

Jeg tror det meget nyttige for historikere i at prøve at lave den slags opgaver, hvor man får lejlighed til i praksis at prøve nogle af de ting, man har lært i studiets løb. Det kan anbefales at kaste sig ud i dem, også selv om det måske fra starten kan se noget broget ud.

Iøvrigt er det nyttigt for en historiker – eller formentligt for en hvilken som helst akademiker – at arbejde sammen med en journalist, der jo har lært andre arbejdsmetoder, og ikke mindst at være hurtigere, end det forventes på universitetet. Det kan også være nyttigt at tage ved lære af de fleste journalisters skrivestil, idet den som regel er mere konkret og kontant, end den akademiske sprogbrug, der i virkeligheden ofte blot er et dække for usikkerhed.

Resultatet

Resultatet blev en bog på 425 sider, "Fattig i Danmark. En beretning om 50 års forsorg og fattigdom i Danmark" (Gyldendal 1978).

Beretningen, der omfatter årene fra den første verdenskrigs ophør til midten af 70'erne, er inddelt i tre indbyrdes integrerede planer:

1. Den personlige historie: Historier fra folk, der selv har prøvet at være blandt de, der er allermindst privilegerede i samfundet. Fortællingerne er i hovedsagen hentet gennem personlige interviews, men der er også benyttet vidnesbyrd, hentet fra aviser, blade og bøger.
2. Den socialpolitiske udvikling: Om hvordan forskellige sociale love har udviklet sig i op- og nedgangstider, om administration af sociallovgivningen, om hvordan der er opstået forskellige sociale institutioner i offentligt eller privat regie og om hvordan det er gået med dem.
3. Økonomisk og politisk udvikling: Et rids af den sammenhæng som disse mennesker og disse sociale initiativer udfoldede sig i.

Disse tre planer er løbende knyttet sammen, og vi har forsøgt at demonstrere hvordan den enkeltes liv og lykke – eller mange på lykke – er afhængig af verdens økonomiske og poli-

Fattige Børns Fodbeklædning var en blandt mange private, godgørende foreninger. Følles for mange af dem var, at man for at få hjælp skulle udstille sin nød og vise en passende, ydmyg holdning. På billedet ser man hvordan. (Politikens Pressefoto).

tiske bølgeslag. Dette gælder i særlig høj grad de mennesker, der kun har få ressourcer, i form af uddannelse, penge, status o.a. at stå imod med. Nogle gange kaster konjunkturerne dem ud i lange arbejdsløsheds-skøer, andre gange øger de tempoet i produktionen og fører til øget nedslidning, fysisk og psykisk. Det sociale hjælpeapparat, der vel kan tages som et udtryk for samfundets kollektive bevidsthed overfor dem, der af personlige og samfundsskabte årsager hører til blandt de svageste, er på tilsvarende vis underlagt disse konjunkturers dønninger: Under højkonjunkturer er der i de toneangivende kredse i befolkningen og blandt politikere og administratorer væsentligt større medmenneskelighed og forståelse til stede, end under lavkonjunkturer, krise og arbejdsløshed.

På den anden side, er det ikke forfatterens opfattelse, at der er tale om simpel automatik i disse sammenhænge. Hvis vi havde ment det — og altså været en slags socialfatalister — ville det naturligvis have været meningsløst at udgive bogen. Det har været vores ærinde at vise hvordan tilværelsen har set ud for mange grupper i befolkningen, og hvorledes dette hænger sammen med samfundets udvikling iøvrigt. Og vi har især ønsket, at demonstrere, at der i Danmark er skærende modsætning mellem det sociale hjælpeapparat, som det fremstilles officielt, og som det opleves af dem, der selv har været henvist til det som brugere.

Vi har især følt, at dette er vigtige opgaver under de seneste års lavkonjunkturer, og de deraf følgende tendenser til at skære ned og stramme overalt på det socialpolitiske område. Det drejer sig om, at en række småsejre, som det har taget mange mennesker mange år at vinde, kan let sættes over styr i løbet af ganske kort tid. Og nedskæringerne rammer altid de svageste først.

Hvis det er sandt, at historien er samfundets fælles hukommelse — og dermed samvittighed — er der i disse år, mere end nogen sinde, behov for, at socialt bevidste historikere påtager sig opgaverne med, overfor befolkningen at demonstrere hvilke kræfter — ikke mindst politiske — der virker hvilken vej.

Den metode, eller spørgeteknik, som kan fremme et sådan historikergrundsyn, er i al sin enkle genialitet fremstillet i Brechts digt om den læsende arbejder:

Wer baute das siebentorige Theben?

In den Buchern stehen die Namen von Königen.

Haben die Könige die Felsbrocken herbeigeschleppt?

Und das mehrmals zerstörte Babylon —

Wer baute es so viele Male auf? In welchen Häusern

Des goldstrahlenden Lima wohnten die Bauleute?

Wohin gingen an dem Abend, wo die chinesische Mauer fertig war

Die Maurer? Das grosse Rom

Ist voll von Triumphbögen. Wer errichtete sie? Über wen

Triumphbirten die Cäsaren? Hatte das vielbesungene Byzanz

Nur Paläste für seine Beowhner?

Metoderne

Det er altså disse synspunkter, der har været styrende for udfærdigelsen af bogen, og for den vægt, der er blevet lagt på behandlingen af de forskellige emner.

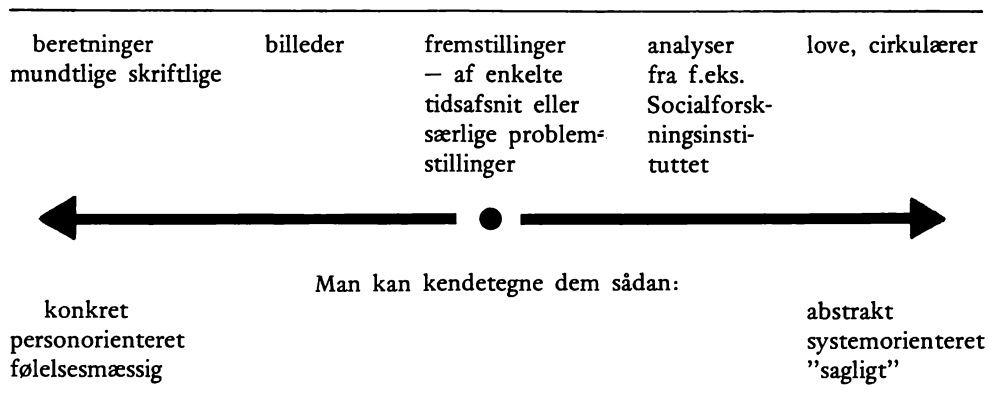
Den mest umiddelbare konsekvens af det har været den form, som bogen har fået. Vi har bestræbt os på, at skrive bogen i et sprog, så den kunne læses af alle normalt begavede voksne mennesker med en vis interesse for socialpolitik. Samtidigt har vi dog ikke ønsket at forfalde til forsimplede forklaringer, dække over indviklede sammenhænge eller i det hele taget give køb på redeligheden af fremstillingen. Generelt er det høfligt ikke at undervurdere læserens intelligens. På den anden side er det arrogant at benytte sin viden til at slå andre mennesker oven i hovedet med. Vi har forsøgt at lægge os disse ting på sinde, da vi skrev bogen.

På opfordring fra forlaget, har vi siden skrevet en mindre udgave af bogen til brug for 13-15 årige i skoler o.lign. Resultatet blev "Skyggesiden. En beretning om fattigdom og forsorg

i Danmark i tre generationer" (Gyldendal 1980). Opgaven med denne forkortelse (fra 425 til 92 sider) og forenkling af "Fattig i Danmark" var en betydelig opgave, der var mere krævende end først antaget. I sådan en bog skal man i uhyggelig grad – i modsætning til den mere akademiske og florumvundne stil – turde stå ved sine synspunkter, og skrive konkret og ikke abstrakt. Men en spændende udfordring til tankens og formens klarhed, som kan anbefales til alle, der kunne tænke sig at finde ud af, hvad de i grunden egentligt selv mener om det ene eller det andet.

Som jeg var inde på før, har det været en vigtig del af vores ærinde at give røst til dem, der ellers ikke ville blive hørt. De mennesker, der har fortalt om deres eget liv tilhører en gruppe af befolkningen, der ikke normalt ytrer sig skriftligt. Når man tager i betragtning, hvor utroligt vigtigt det er, at kunne kommunikere skriftligt, er dette – som gruppe betragtet – at være uden skreven kultur, nærmest at være identitetsløs. Her tænker jeg såmænd ikke bare på det at kunne nedfælde sin historie, men lige så meget på, at kunne formulere sig overfor de myndigheder, man som fattig i så høj grad er i kløerne på.

Denne opfattelse har været styrende for udvælgelse og bearbejdning af kilderne og andre oplysninger om disse forhold. "Fattig i Danmark" betjener sig af et helt spektrum, der passerende kan sættes op på en linje sådan:

Når det forholder sig sådan, hænger det naturligvis sammen med, at tingene ser anderledes ud, set fra et socialministerskrivebord, end fra en husvildebarak. Svarene på de spørgsmål, man stiller, afhænger af, hvem man stiller dem til.

Der er i Danmark en gammel tradition for selvros på det socialpolitiske område, og atter og atter kan man se det danske socialpolitiske system fremstillet som verdens bedste. Det er naturligvis også bedre at være fattig i Danmark end i f.eks. Indien. En sådan sammenligning forekommer heller ikke rimeligt, idet det danske socialpolitiske system må vurderes ud fra de forhold der gælder i Danmark og ikke i et u-land. Denne selvros er udgået fra dem, der ikke var henvist til at skulle være bruger af et socialt system, men som på forskellig vis var ansvarlig for det. Det har været en af bogens pointer at sammenholde disse to ender af systemet med hinanden.

Man skal naturligvis behandle det, folk siger, med en vis skepsis, hvilket jeg skal komme nærmere ind på om lidt. Folk kan have mange grunde til at fremstille egne handlinger i et godt lys, og udnævne de andre til at være skurkene. Det er kun menneskeligt. Alligevel er de folk, der på deres eget liv har prøvet hvorledes hjælpesystemet fungerer, nærmere til at vurdere det, end de folk der udformede det, og var med til at administrere det. Tværtimod kan

disse systemmagere have motiver til at fremstille systemet som bedre, end det er.

Det er endvidere kendetegnende for de personlige beretninger, at de i høj grad er farvet af folks personlighed og af en række følelser, hvor systemets dokumenter beskæftiger sig med kendsgerninger. Eksempelvis kan det, som fra det sociale systems side er tænkt som en foranstaltning der skal modvirke snyderi, af den sociale klient opfattes som ydmygende udspørgen.

Der er altså tale om modsætninger på flere niveauer mellem de to sider af kildespektret.

I det følgende skal jeg forsøge at præcisere dette modsætningsforhold, især forsåvidt angår brugen af de mundtlige kilder. For overskuelighedens skyld skal jeg inddele afsnittet i

- udvælgelse af interviewpersoner
- indsamling af interviews
- fortolkning af interviews og samordning med det øvrige stof

De mundtlige kilder

Udvælgelse af personer tog naturligvis udgangspunkt i, at det skulle være nogle mennesker, der på forskellig vis havde "prøvet at have skoen på", og som med deres egen historie kunne illustrere hvorledes det var at være social klient på forskellige tidspunkter i den periode, bogen beskæftiger sig med.

Denne gruppe er desværre meget stor. Det er formentlig mellem en tredjedel og halvdelen af alle mennesker, der på et tidspunkt i deres liv, kommer ud for en social begivenhed, der i en længere eller kortere periode vil føre til økonomisk, social og menneskelig ubalance. Afhængigt af omstændighederne kan den slags begivenheder sætte mere eller mindre varige spor i den enkeltes liv. Gruppen af personer, der permanent er sat udenfor arbejdslivet, er hastigt voksende, og alle undersøgelser tyder på, at disse mennesker er mere udsat for psykiske og fysiske lidelser. Så altså. Der var nok at tage af.

Personerne skulle endvidere opfylde to modsat rettede krav, nemlig både at være repræsentative og dermed almindelige, og være spændende og underholdende og dermed unikke og farverige, og altså ikke repræsentative.

Det ene krav er et krav om, at forfatterne skal være hæderlige, det andet, at de skal være underholdende. Hvad er vigtigst?

Som enhver ved, er der ikke to mennesker, der er ens. Hvert evige eneste menneske har sin helt egen historie, som kun drejer sig om dette ene menneske, og ikke andre. Det er nok værd at gøre sig klart, når man beskæftiger sig med at bruge folks egne historier til at skrive historie med. Samtidigt er det enkelte menneskes liv naturligvis præget af de generelle vilkår, som er det, meget af den skrevne historie beskæftiger sig med.

Hvis man ikke viser respekt for hvert enkelt menneskes egen historie, er der ingen grund til at høre på dem. Hvis man ikke benytter sin viden som historiker til at sætte det ind i en sammenhæng og sin kritiske evne til at vurdere hvad der er løgn og pral, og hvad der ikke er det, vil de mundtlige kilders udsagn ikke kunne samle sig til et billede, men forblive kalejdoskopiske anekdoter.

Udfra disse betragtninger fandt vi frem til en masse mennesker, der gerne ville fortælle deres historie. Mange var klienter på Kofoeds Skole, som jeg havde kendt i årevis. Andre var venners venner, eller mennesker vi på forskellig vis ellers var kommet i kontakt med. Gennem andre sociale instanser, kom vi i kontakt med andre. Iøvrigt ligger forskellige sociale myndigheder inde med et stort kendskab til mennesker, der ville fortælle. For folk, der overvejer at beskæftige sig med lignende studier, kan det nok være en god ide at støtte sig på den betydelige viden, ikke mindst i form af personkendskab, som allerede findes. På dette, som på andre områder, findes der mange særligt sagkyndige.

Indsamling af interviewene blev foretaget af Knud Vilby, der som journalist har rutine i at interviewe folk.

Nogle gange blev der benyttet båndoptager, andre gange bare pen og papir. I den forbindelse vil jeg gerne bemærke – tildels udfra noget af den debat der fandt sted på seminaret i

Orkanger – at det naturligvis ikke altid er lige relevant hvad interviewpersonen siger. Der vil naturligvis – som altid når folk åbner munden – være en del, man godt uden videre kan skære bort.

Der blev ikke benyttet spørgeskemaer, da det til brug for bogens formål, blot ville lægge mange unødvendige bindinger på forløbet af samtalen.

Endeligt er det af en vis betydning, at der er en form for forståelse og gerne sympati mellem den der spørger og den der svarer. En person, der ikke er fortrolig med alle gloser i sproget, herunder også dem der ikke benyttes på universitetet, kan let komme galt afsted i en interviewsituation, og dermed helt tabe ansigt. Interesserede i dette problem henvises til en vidunderlig historie af Mark Twain "Begravelsen i Nevada", der viser hvilke forståelsesproblemer, der kan opstå mellem en guldgraver og en præst.

Fortolkning. Indarbejdning i det øvrige stof

Hvordan skal man så forholde sig til det, folk fortæller? Hvordan viderebringer man det til læserne? Hvor meget kan man fæste lid til folk, der som mange af vores interviewpersoner, utallige gange havde skulle diske op med deres historie overfor sags- og andre behandlere, ofte for at opnå et eller andet gode i form af penge, lejlighed, udgangstilladelse eller hvad det nu kan være? Hvordan skelner man mellem en almindelig kritisk person og en kværlulant? Hvor går grænsen mellem at være farverig og bare fuld af løgn? I hvilken grad kan man tro på beretninger om begivenheder, der ligger 50 år tilbage i tiden?

Det er i første omgang vigtigt, at man ikke er alt for blåøjet og ubekendt med de forhold og erfaringer, fortællerne skildrer. Man må – når det drejer sig om denne type af interviews – vide hvordan forskellige sider af hjælpeapparatet fungerede til forskellige tider, og iøvrigt støtte sig på viden, der for historikeres vedkommende, må antages at være almindelig paratviden. Man bør også have et kendskab til interviewpersonen og dennes baggrund, der er mere end overfaldisk.

I mine første år som ung socialarbejder i slutningen af 60'erne, ved jeg, at jeg gik på mange lygmænd, og naivt troede på beretninger, der senere viste sig at være det pure opspind. Med årene udviklede der sig så en stigende kritisk sans, der gradvis satte mig i stand til at sondre.

I "Fattig i Danmark" er der et interview med en ældre alkoholiker, der fortæller om sit liv som sømand. Vi har kaldt ham Julius. Han fortæller bl.a. om hvorledes han sejlede under krigens i de handelskonvojer, der gik fra nordengelske havne til havne på den amerikanske østkyst, eskorteret af den britiske flåde, for at hente de forsyninger, der var af så vital betydning for den allierede modstand mod tyskerne i Europa. Han fortæller, at da de gik fra Glasgow, var de 1050 skibe i konvojen. Da de nåede Newfoundland var de 3.

Det er sandt.

Fordi jeg ved det gennem mit kendskab til denne mand. Og fordi jeg som historiker ved, hvordan tyskerne behandlede handelskonvojerne over Atlanten.

Men selvfølgelig kunne det have været en løgnehistorie.

Men endelig tror jeg ikke, at det altid er afgørende, at viderebringe sandheden. Der kan også være et zweck i at viderebringe nogle af de historier, der måske er pyntet på, for så at overlade det til læserne at dømme. Fordi, selvom der er noget løgn i det, der fortæles, kan det også være en god ide, at overlade noget af dette bedømmelsesarbejde til læserne. Som tidligere nævnt er det høfligt, ikke at undervurdere læsernes intelligens.

Om afstanden i tid har psykologiske undersøgelser vist, at hvis en begivenhed har været af betydning for et menneske – "har brændt sig ind i erindringer" – vil den ikke gå tabt. Nøglebegivenheder glemmes ikke, hvorimod ligegyldige hændelser og samtaler kan være glemt ganske kort tid efter de har fundet sted.

Teoretikere omkring dette problem har peget på, at der i det, folk fortæller, både indgår kognitive og normative aspekter. Altså dels fortællinger om noget folk konkret har oplevet, og noget, der er deres egne vurderinger. Også dette kan overlades til læserne. Etiketteringen er

Kommunal juletræsfest i 1921 i busvildebarakkerne på Tagensvej i København. (Københavns Bymuseum).

efter min opfattelse af mindre betydning.

Indarbejdningen i det øvrige stof har indebåret, at vi har valgt de mest illustrative "cases", idet der naturligvis er udeladt en del af det oprindelige materiale. Vi har lagt vægt på, at der skal være samspil mellem de personlige afsnit og de socialpolitiske og sociale og økonomiske fremstillinger.

Sammenfattende kan det siges, at vurderingen af de mundtlige udsagn, må bygge på kendskab til det, der snakkes om og dem der snakker, samt almindelig dømmekraft.

Om historieformidling. Om at komme videre.

Hvis det er meningen med historien, at den skal være samfundets kollektive fælles bevidsthed og hukommelse kan det på nuværende tidspunkt konstateres, at fagfolkene har varetaget deres opgave uendeligt dårligt.

På den ene side er der i de senere år leveret mange beviser for, at befolkningen har et utroligt behov for at kende historien, kende den fælles baggrund, der bragte os derhen hvor vi er nu. Vel ikke mindst accentueret af den krise, der har skabt så megen usikkerhed om snart sagt alle forhold. Som eksempel kan nævnes den kolossale succes, Alex Haileys bog "Roots"

modtog i den amerikanske offentlighed. Sæbeoperaen, der blev bragt i fjernsynet, satte gang i en interesse for folks egen historie, der ændrede mange millioner amerikaneres bevidsthed om disse ting. Der kan nævnes mange og andre tilfælde.

På den anden side står fagets akademiske udøvere. Tilsyneladende er dette behov aldeles forbigået deres opmærksomhed. De har istedet prioriteret arbejdet med at give de afhandlinger, de lavede, en akademisk jargon, der – udfra min opfattelse – ikke har haft andet formål end at demonstrere at faget er videnskab. Man har brugt masser af tid og tålmodigt papir på lange teoretiske indledninger, der i deres uforståelighed kun kan have haft til formål at vise hvor kloge forfatterne var.

Det er ulykkeligt.

For di disse skrivelser, så ikke er blevet det, der var slagordet i 68, nemlig "forskning for folket". De er istedet blevet til akademiske skoleridt i den lille universitetsmanege.

De skribenter, der har givet sig af med at opfylde det folkelige behov, har næsten alle været journalister, forfattere og andre, der ikke havde modtaget påvirkningen fra universitetet, men som istedet har skrevet ud fra den genuine interesse for at finde sammenhæng i tingene, som jeg var inde på i indledningen på denne artikel. Folket er – med god grund – gået over til vore konkurrenter.

Samtidigt kan det konstateres, at de initiativer, der er blevet taget til at udføre forskellige af denne slags opgaver ikke er udgået fra universiteterne, men fra forskellige andre grupper: Fagbevægelsen, lokale grupper, private institutioner o.a.

Dem, der var først til at tage opgaven op, har forholdt sig passive.

En vigtig grund til dette er, at man ikke har beskæftiget sig med hvordan tingene formidles. Hvordan man skriver, så "folket" også gider læse det, man skriver.

Det er også en ulykkelig situation for mange unge historikere og etnologer, der har brugt år af deres liv på at skrive specialer, der måske højest er blevet læst af 5 professionelle bedømmere og andre med snæver faglig interesse. De mange specialer, der er lagt så mange kræfter i, ligger nu urørte og samler støv i universiteternes arkiver. Og dem der skrev dem, er nu blevet indhentet af en kæmpemæssig akademikerarbejdsløshed. Der var altså ikke brug for det, man lavede. Man lærte at beherske den stil, lærerne ville have, men glemte dem udenfor murene. Man lærte for skolen og ikke for livet.

Og det er et meget alvorligt og umiddelbart kontant problem for flere og flere. Også for dem der ville lave forskning for folket. En social ubærlig situation, tynget af studiegæld og bristede forhåbninger.

Der er altså to meget tungtvejende grunde til at prøve at gøre noget ved dette her: Hensynet til de mange, der har et voksende behov for en historisk identitet. Og hensynet til de flere og flere, der gerne ville give den til dem.

Det må vi nu til at gøre noget ved. Det haster.

Artiklen er en lettere bearbejdet udgave af et indlæg på et seminar, afholdt i maj 1981 i Trondheim, om emnet mundtlige kilder. Den omtalte bog er: "Fattig i Danmark", Kbh. 1978 af Kjeld Sørensen og Knud Vilby.

Levnadshistorisk forskning

av Päiviikki Suojanen

Beretninger fra informanter er en vigtig kilde for oplysninger til den historiske, folkløriske og antropologiske forskning. Artiklen redegør for den teoretiske baggrund i den tidligere forskning, og pointerer forskellen mellem 'mundtlig historie', 'livshistorie' og 'autobiografi'.

Ud for forfatterens egen baggrund i bl.a. forskning om lægmandsprædikanter nævnes sammenhængen mellem prædikernes indhold og form og personernes biografi. Samtidig fremhæves det vigtige i samarbejde med andre humanistiske forskningsretninger bl.a. psykologi og grafologi.

Till den antropologiska levnadshistoriska forskningen hör, enligt Michael Agar, följande lika viktiga delar: *produkten*, dvs levnadshistorien med vidhängande text- och diskursanalytiska problem, *kontexten*, dvs tolkningen av berättelsen och *informanten*, den person som lämnar uppgifterna, vare sig han är den vars levnadshistoria skall undersökas, eller någon annan person som ger tilläggsinformation.¹⁾ Den vetenskapliga debatten om den levnadshistoriska forskningen har huvudsakligen rört individens och kulturens inbördes förhållande, och främst frågan om var tyngdpunkten i forskningen bör förläggas. Individens med sin personliga levnadshistoria avspeglar på ett ovädersägligt sätt sin kultur. Hur och i vilken utsträckning denna spegling sker har förklarats på många olika sätt. Centrala förklarande faktorer är för det första världsbilden, vilken definieras som det sätt på vilket människan i sitt samhälle ser sig själv i förhållande till alla andra,²⁾ och för det andra språket, vilket betraktas som en återspeglning av individernas och kulturernas tanke-system.³⁾ Irving Hallowell talar om fem grundläggande orienteringar som kulturer tillhandahåller för sina medlemmar. Utgående från dessa orienteringar utformas individens liv i förhållande till omgivningen. I *jag-orienteringen* har språket en central ställning. De i alla språk förekommande personliga pronomina *jag, du, han/hon* ger individen ett språkligt medel med vilket han kan handskas med dimensionen jag – den andra. Personnamn, släktnamn och tilltalsord hör också till denna kulturella arsenal som bland annat sociolinguister och kulturanropologer intresserat sig för.⁴⁾ *Objekt-orienteringen*, för vilken språket också är viktigt, har att göra med den i varje kultur viktiga uppgiften att orientera jaget (self) i en differentierad värld av objekt: individen lär sig spela olika roller som svar på andra jag-individens kulturellt bestämda roller. I en del kulturer är också jagets förhållande till döda släktingar och förfäder strängt definierat. Kulturen ger också individen en *spatiotemporal orientering*, vilken innebär förmågan att röra sig i tid och rum. Det är här fråga om jagets kontinuitet: individen vet var han befinner sig för tillfället, men också var han tidigare varit och var han förväntar sig att vara i framtiden. Namn på platser är inte endast till praktisk hjälp, när de en gång är kända kan de också manipuleras på ett abstraktare plan, såsom på en karta. De biografiska intervjuerna ges oftast retrospektivt, dvs personen själv eller någon annan berättar vad kommer ihåg. Sålunda är en levnadsberättelse ett personligt dokument, "eller vilken som helst redogörelse som avslöjar jaget och som avsiktligt eller oavsiktligt ger information om individens psykiska struktur, dynamik och verksamhet"⁵⁾ Levnadsberättelsen bygger helt på uppfattningen

om jagets kontinuitet: beskrivningen av erfarenheter och upplevelser i livet utgör en rekonstruktion som, inom en sociokulturell referensram, förenar det förflutna, det närvarande och troligen också det kommande. Individens *motivationella orientering* är viktig både för bevarandet av de traditionella kulturvärdena och kulturmönstren och för individens psykologiska anpassning. Individens motivationella struktur innehåller ett brett spektrum av behov, önskningar, attityder och intressen, vilka alla ingår i kulturens sociala system. Detta åter kan inte helt förstås utan den *normativa orienteringen*, eftersom de kulturella värdena är en integrerad aspekt av behoven och målen. Individerna behöver en måttstock efter vilken han värderar sitt eget och andras beteende.⁶⁾

Man kan med andra ord säga, att individens levnadshistoria formar hans uppfattningar om 1) tid och rum (Hallowells temporala orientering), 2) världens skapelse, det övernaturliga och dess betydelse, tillvaron och det icke förefintliga (delvis objekt-orientering, delvis motivationell orientering), 3) naturen och människans förhållande till den, naturen som ram för livet (som föregående samt spatial orientering), 4) människan själv och hennes förhållande till andra (Hallowells jag-orientering och objekt orientering) samt 5) samhällsstrukturen, folket, staten och de faktorer som bestämmer historiens gång (Hallowells normativa och motivationella orientering).⁷⁾

Det är skäl att hålla ovannämnda referensram i minnet när man undersöker den individuella levnadshistoriens universaler, vare sig man gör det intrakulturellt eller transkulturellt: intrakulturella ethnoscienc-klassificeringar är lika möjliga som transkulturell biografisk forskning, emedan varje mänska har en biografi. Levnadshistoriska universaler är åtminstone: 1) övergångar till olika levnadskeden (födelse, påbörjandet av skolgång, förvärvsarbete och kontakter med det motsatta könet, skriftskola, pensionsålder osv), 2) kriser (tex föräldrars, äkta hälfts, barns, väns allvarliga sjukdom eller död, egen allvarlig sjukdom), 3) konflikter (tex arvstvister, konflikter med släktingar, i arbetslivet eller inom familjen) och 4) belysande händelser (händelser som varslar om senare skeden i levnadshistorien och/eller händelser som belyser personernas natur).⁸⁾

David G. Mandelbaum å sin sida ser följande dimensioner som viktiga för den individuella levnadshistorien: en *biologisk* dimension, som bottenar i människans organiska och somatiska utveckling; en *kulturell* dimension, som ger en social innebörd åt de biologiska händelserna från födelse till död, och som omfattar individens "kulturella levnadsplan" med tillhörande förväntningar och gemensamma kognitiva, normativa tänkesätt en *social* dimension, som omfattar de emotionella erfarenheterna av straff och belöning och de praktiska konsekvenserna av att beteendemönster följs eller förändras (konflikter, lösningar, val) och en *psykosocial* dimension, som innefattar individens subjektiva värld, känslor och förhållningssätt.⁹⁾ Såsom Mandelbaum påpekar så täcker de sociala och kulturella dimensionerna varandra delvis samtidigt som det mellan dem råder en viss arbetsfördelning.

Biografi – fakta eller fiktion?

En biografi är en kronologisk berättelse om de viktigaste händelserna i en individs liv och utveckling. Användningen av biografier inom forskningen är baserad på antagandet att den nuvarande personligheten är ett resultat av en fortgående utveckling med vilken gångna händelser är funktionellt sammanvävda. Händelser i det förflutna ger oss kunskap om vilka impulser och intryck individen mottagit, och om hur han behandlat dem. Tyngdpunkten i forskningen ligger alltså på kontinuiteten mellan det förflutna och det närvarande.¹⁰⁾ En forskare som använder sig av biografiskt material ställs åtminstone inför följande idealtypiska traditionsgenrer:

a) *Levnadsberättelse* (=autobiografi)

När en folklorist beger sig ut på fält och gör en s.k. ostrukturerad intervju om en individs levnadsskeden kommer hans band att innehålla en *levnadsberättelse* (*life story*), en ohistorisk traditionsprodukt. Levnadsberättelsen är ett personligt dokument som till sitt källvärde är jämförbart med vilka som helst andra personliga dokument: brev, dagböcker, projektiva test, dröm-

mar, konstnärliga alster och liknande. Levnadsberättelsen formas i första hand av personligheten. Levnadsberättelsen skapas av berättaren själv, genom den försöker han stärka sin nuvarande identitet: snarare än en beskrivning av faktisk historia¹²⁾ utgör den ett reellt bevis på hans personlighet, hans kulturellt betingade liv, motiv och tänkesätt.¹³⁾ Även om levnadsberättelsen inte är "sann" ger den viktig och verklig vittnesbörd om berättarens personlighet.¹⁴⁾ De intressantaste levnadsberättelserna berättar om individens motiv och låter hans inre värld träda fram för oss. Den stärker också hans nuvarande identitet.¹⁵⁾ Levnadshistorien talar helt enkelt om för oss vem berättaren upplever sig vara (berättarens egen uppfattning) och varför han tror att hans liv är just sådant som han beskriver det: hurudan han tycker att han är, varför han gör snickararbeten, spelar dragspel, predikar vid religiösa möten. Levnadshistorien är som en följd av det mänskliga minnets egenskaper alltid en subjektiv och selektiv produkt. Berättaren förenar gårdagen – när han beskriver sin person och verksamhet som barn eller ung, för kanske 30 år sedan – med det nuvarande – när han beskriver hur livet förändrat sig och vem han nu tycker sig vara – och morgondagen – när han slutligen till de föregående lägger sin syn på livets fortsättning. Det är skäl att hålla den identitetsförstärkande funktionen i minnet när man med tillhjälp av andra informationsmetoder omarbetar denna fiktion till *muntlig historia* eller *person historia* (=i antropologin *levnadsbistoria* = *life history*). I levnadsberättelsen tränger vi bakom historiska data. William Butler Yeats säger i företalet till sin självbiografi: "Jag är inte medveten om att ha ändrat på någonting, och ändå är det möjligt att jag ovetande har ändrat många saker."¹⁶⁾ Om vi vill få fram fakta om en individs liv behöver vi inte levnadsberättelser eller självbiografier. Men om vi vill lära känna en individ och komma underfund med honom behöver vi personliga dokument bland vilka levnadsberättelsen, självbiografien hör till de viktigaste. Den ger oss individens liv berättat av honom själv.¹⁷⁾ Den främsta fälttekniska regeln i fråga om levnadsberättelser är Kluckhohns träffande yttrande: "avbryt endast i fall av eldsvåda".¹⁸⁾ Kluckhohn talar också om nödvändigheten av att mellan forskare och informant bygga ett förtroende liknande det som en läkare, jurist eller präst åtnjuter. Härmed sammanhänger angelägna frågor som etiskt ansvar och den undersöktas anonymitet.

Levnadsberättelsen kan naturligtvis också vara skriftlig.¹⁹⁾ Man kan jämföra muntliga och skriftliga versioner, och kan kartlägga skillnader i mängden och typen av associationer och deras inriktning. Muntliga och skriftliga samtidigt, både personliga och fiktiva dokument av typen "mitt livs historia", utgör ett ojämförligt material för folklorister, etnografer och psykologer, fast ur olika synvinkel. Adele Wisemans *Old Woman at Play* (Clarke, Irwin & Company Limited Toronto 1978) är ett vackert exempel på en levnadshistoria.

b) *Muntlig historia*

Utgångspunkten för den muntliga historien, liksom också för biografien är historisk snarare än fiktiv. Den muntliga historiens, liksom biografins, överlägset största betydelse ligger i att den är noggrant historisk och grundar sig på fakta. Till åtskillnad från biografien koncentrerar den sig på händelser, processer, orsak och verkan än på de individer, vilkas minnen utgör råmaterialet. Medan *levnadsberättelsen* är det fiktiva resultatet av en fullständigt fri, ostrukturerad intervju och fria associationer, baserar sig den *muntliga historien* på strukturerade, starkt fokuserade intervjuer. Jeff Titon nämner publikationen om Appalachias muntliga historia som ett exempel på en oklar och felaktig användning av termerna *historia* och *berättelse*. Projektet inleddes vid Alice Lloyd College i östra Kentucky år 1971 då man började intervju invånarna i Mid-Appalachia. Den år 1977 utkomna *Our Appalachia: An Oral History* framställs som en *social historia* ("social history") i vilken 'traktens invånare fått en möjlighet att presentera sina egna berättelser (*story*)."²⁰⁾ Dock framgår det av de intervjufrågor författarna publicerat, att det inte är fråga om några berättelser utan om ett samarbete mellan historiker och informanter. Detta slag av samarbete ger oss muntlig historia. När det är fråga om muntlig historia ställer forskningssituationen i fält speciellt stora krav på interaktionen mellan intervjuare och intervjuobjekt. Informantens svar ger anledning till nya frågor: tilläggsfrågor, kompletterande

frågor, kontextfrågor, källkritiska frågor och fördjupande frågor,²¹⁾ vilka inte närmelsevis alla kan skrivas på förhand på en frågelista. För fältforskaren som arbetar med muntlig historia är den absolut viktigaste insamlingemetoden outtröttliga och exakta, men samtidigt empatiskt styrda intervjuer. Man är inte färdig med den muntliga historien efter en intervju, ty under det första intervjutillfället är interaktions- och transaktionsprocessen mellan intervjuare och informant ännu instabil och man kan inte avgöra huruvida intervjuens innehåll är representativt eller typiskt för personen i fråga. Det här gäller förstas vid alla slags intervjuer, men i synnerhet då det är fråga om något som ligger individen nära, honom själv och hans liv. Den muntliga historien är viktig i synnerhet då man undersöker interaktionen mellan individ och samhälle, sociala relationer mellan människor, kulturintressen och allmänna värderingar.

c) *Personhistoria – levnadshistoria*

Personhistorien är en på diskussioner och intervjuer baserad skriftlig redogörelse över en persons liv. Den är problematisk genom sin historiska släktskap med levnadsberättelsen. I den antropologiska forskningslitteraturen hittar vi hundratal av dessa personhistorier, kallade levnadshistorier (*life history*), medan folkloristerna och etnomusikologerna kanske producerat ett par dussin sådana.²²⁾

I sin lilla bok om antropologisk levnadshistorisk litteratur från 1965, behandlar L.L.Langness främst biografiska – icke självbiografiska – undersökningar. Han kritiserar framför allt det att de antropologiska levnadshistoriernas benägenhet att ge information om kulturer på individernas bekostnad. Den biografiska forskningen inom antropologin kan grovt sett delas i två delar. En grupp antropologer omfattar synen på kulturella modeller (*cultural models*) och levnadshistoriska modeller (*life models*): vilken är den ideala personligheten inom en kultur. Denna syn betonar individernas sociala roll, och uppmärksamheten fästs ingalunda vid personligheten. Å andra sidan har en mängd antropologer använt ett tillvägagångssätt där man först försöker kartlägga individens levnadshistoria (*life history*) (det är vanligen fråga om samhällen utan skriftspråk eller bysamhällen) och sedan analysera den inom ramen för dess kulturella kontext. Detta synsätt betonar just det biografiska subjektets personlighet, individualitet ("individuality" och "personality" används ofta synonymt eller alternativt i litteraturen). När en forskare som tillhör den senare gruppen undersöker de "yttre" faktorer som formar personligheten framhäver han kulturella faktorer i motsats till arvsfaktorer. En klassiker på området, och den som egentligen väckte intresset för biografiskt material inom antropologin, är Paul Radin, som år 1920 publicerade *Crashing Thunder*, en biografi över Winnebago-indianerna. Radin införde begreppen "life models" och "cultural models" i antropologin. Radins verk ligger som grund för de två ovannämnda sätten att närma sig problemet, vilka har präglat antropologin intill våra dagar.²³⁾

Inom den komparativa kulturforskningen har den levnadshistoriska metoden varit i bruk sedan 1800-talets första hälft. Till exempel inom finsk traditionsinsamling har de intervjuades och andra informanternas biografier upptecknats närmast som kontextmaterial. De biografiska intervjuerna har dock präglats av bristande systematik och är tex. svåra att jämföra kvantitativt. Före år 1925 var publikationerna på området ofta romantiska och sentimentala biografier om Amerikas indianer, skrivna av konstnärer och missionärer. År 1945 kritiserade Clyde Kluckhohn allt biografiskt material som dittills utkommit. L.L.Langness utsträcker denna kritik till att gälla så gott som alla antropologiska publikationer från 1800-talet fram till 1960-talet:

- 1) Undersökningar är vanligen alltför skissartade och begränsade.
- 2) Olika ålderskategorier och kön är otillräckligt representerade. Berättarna är nästan genomgående män över 50 år.
- 3) På några undantag när saknas möjligheter att jämföra biografier från samma kultur med varandra; dokumentens representabilitet kan inte fastslås.
- 4) Anteckningarna är knappa, nästan uteslutande etnografiska till karaktären. Analys och tolkningsförsök först under de senaste årtiondena.

- 5) De situationer och omständigheter under vilka materialet samlats in samt insamlingsmetoderna är oändamålsenligt specificerade.
- 6) Inom det publicerade biografiska materialet kan i bästa fall endast mycket grova och allmänna jämförelser göras, emedan det antingen helt saknas redogörelser över fältarbetsförhållandena och metoderna eller dessa är alltför olikartade.²⁴⁾

Langness kritiserar de publicerade biografierna för att de framför allt är beskrivningar av kulturer, man har inte koncentrerat sig på själva biografierna. Vanligen har den mest typiska eller representativa medlemmen av ifrågavarande kultur valts ut. Idiosynkratiskt material har inte ansetts vara viktigt i undersökningar om förhållandet mellan kultur och personlighet. Under det idiosynkratiska materialet har man sökt sådant som skulle gälla för varje individ, oavsett forskningsobjektets individualitet. Det subjektiva material som de personliga dokumenten frambringt har inte intresserat för vetenskapen. Sålunda sökte tex Paul Radin medvetet en informant som var en typisk medelålders person som på ett tillfredsställande sätt kunde beskriva sitt liv i sin socialgrupp ("some representative middle-aged individual of moderate ability").²⁵⁾ Forskningen om *kultur och personlighet* har efter åren 1920-35²⁶⁾ varit riklig och mångsidig. I huvudsak har man koncentrerat sig på tre problemställningar: 1) kulturen i förhållande till människans natur, 2) kulturen i förhållande till en sk. typisk personlighet och 3) kulturen i förhållande till den individuella personligheten. Man har sökt efter grundläggande personlighetstyper: *konfigurationell personlighet* (Benedict), *grundpersonlighet* (Kardiner), *idealpersonlighet* (Benedict, Mead, Gorer), *modalpersonlighet* (DuBois'), *nationallynne* (idealpersonlighet), *stamlynne* och *personlighet i sociala grupper*.²⁷⁾

Också Melford E. Spiro kritiserade år 1961 kultur och personlighets-skolan för att man inom den inte utnyttjat biografiskt material; enligt honom har man inte studerat "individen i kulturen". Självbiografier har inte använts till att få fram individuella skillnader, utan till att klarlägga kulturens inverkan på individen. Individen som en idiosynkratisk person har glömts bort och man har koncentrerat sig på att undersöka den sociala personen.²⁸⁾ Langness hävdar att vilken som helst psykologisk eller psykokulturell analys förutsätter personlighetstolkning och att detta i sin tur förutsätter biografiskt material. Tyngdpunkten bör förskjutas så, att kulturen blir den faktor som skall förklaras (*explanandum*) och personligheten den förklarande faktorn (*explanans*). Forskningen i modalpersonlighet och mänskan som social person bör upphöra, istället bör man fästa uppmärksamhet vid det idiosynkratiska materialet, det som skall undersökas är "individen i hans/hennes kultur". Om man använder psykologiska test (tex TAT) får man endast fram patologiska drag (tex frustration, olycklighet, ensamhet) men ingen helhetsbild av personligheternas individuella psykologi. Det är i alla fall skäl att inom den levnadshistoriska metoden bibehålla de projektiva testen som ett sätt att skaffa ytterligare information, de kan ge information som kanske annars inte kom fram. Biografiska intervjuer är mer tidskrävande än psykologisk testning. Detta är enligt Langness orsaken till den rikliga användningen av psykologiska test på senare tid.²⁹⁾ Inom hela kulturantropologin har den levnadshistoriska metoden mycket litet använts *systematiskt* för att samla information, och i de fall detta skett har det varit fråga om fenomenologiska fall (case study). Metoden har knappt alls utvecklets teoretiskt. Det är i första hand kultur och personlighet-forskningen som dragit nytta av det biografiska materialet.

Juha Pentikäinen's antropologiska undersökning om Marina Takalos levnadshistoria (Oral Repertoire and World View 1978) ger en färsk bild av metoden inom nutida religionsvetenskap. Undersökningen är en mångsidig kartläggning av en individs liv, de problematiska sambanden mellan internalisering och tillämpning av traditionen, individens religion och världsbild.

Den levnadshistoriska helheten skapas av antropologen i lika hög grad som av informanten. Den personliga historien (levnadshistorie) ligger närmare levnadsberättelsen (life story) än vad biografien eller den muntliga historien gör.

Alan Lomax upptecknade år 1938 Jelly Roll Mortons levnadsberättelse (life story). Det slutliga resultatet blev en levnadshistoria (life history) Mister Jelly Roll, vilken visar en ovan-

ligt stor spänning mellan berättelse (story) och historia (history). Morton var en lysande berättare vilket Lomax visste: "Hans svar på varje fråga var så omedelbart och levande i fråga om tid och plats, deltagare och vad de hade att säga, att jag visste att Jelly såg allt i sin fantasi om han inte direkt mindes det".³⁰⁾ Mycket av vad Morton berättade var överdrivet och han sköt gärna över målet varför Lomax hade att välja mellan två möjligheter. En möjlighet var att ur andra källor skaffa fram fakta om jazzens födelse och den här otroliga och kuriösa gamlingen som ivrigt trugade på honom sin skrytsamma historia. Till slut beslöt sig Lomax för det andra alternativet, att det som han hörde var personhistoria. Mister Jelly Roll är en egenartad blandning av fakta, fiktion, levnadsberättelse (life story), personhistoria (personal history) och muntlig historia (oral history) serverat av en folklorist. En stor del av folkloristernas personhistorier är gjorda av musikologer.³¹⁾

Den levnadshistoriska metoden

Hur man än må använda denna brokiga och brokigt använda terminologin, så är huvudsaken ändå den, att forskaren skaffar sitt material på ett sätt som hans forskningsuppläggning förutsätter, och att han är medveten om vilken metod han använder. Representabilitetsproblemet finns med i alla undersökningar som innehåller biografiskt material. Ett sätt att övervinna problemet är att använda biografierna som illustrationsmaterial i samband med sådan information som inhämtats genom mer representativa metoder.³²⁾

Matti Sarmela beskriver life history -metoden inom den finska jämförande forskningen som en tematisk kartläggning av individernas biografiska vändpunkter och val samt deras världsbild (åsikter, värderingar) och interaktionen individ – samhälle. I intervjuerna strävar man efter att vara systematisk och uppnå ämnesområdesvis jämförbarhet. Detta har man uppnått genom en tematisk stomme för intervjun och ge berättaren frihet, och sålunda skapar en spontan, explorativ och mjuk atmosfär för intervjun. Ur fältarbetsteknisk synpunkt uppfyller metoden enligt Sarmela åtminstone följande kompromisskrav:

- 1) Induktivitet: Det spontana materialet bestående av enskilda erfarenheter ger möjligheter till teoribildning som generaliserar utifrån det enskilda, och möjligheter att ta alla variationer i beaktande.
- 2) Den är intrakulturell och transkulturell: Man kan tillämpa ethnoscienc-klassificeringar på materialet men det är också möjligt att hitta transkulturella kategorier. Metoden är transkulturell också i och med att den kan tillämpas i alla kulturer; varje människa har en biografi.
- 3) Den tematiska enhetligheten i intervjun ger tillfälle till kvantifiering för höjning av forskningens abstraktionsnivå: genom kvantitativ innehållsanalys kan man undersöka inre frekvenser, relationer och kopplingar.
- 4) En kartläggning av samhällsmedlemmarnas levnads-erfarenheter ger en ethnoscienc-synvinkel på varje individs ekologiska nisch både i hans primäromgivning och i förhållande till hela det kulturella ekosystemet. Ur individens egen synvinkel följer vi kända bäst de vändpunkter, valsituationer och övergångar som har inverkat på utformningen av hans sociala personlighet eller status- och rollpersonlighet, hans individuella förhållande till kulturen, hans sätt att strukturera omvärlden, eller hur detta sätt utvecklats.³³⁾

De huvudsakliga problemen med den levnadshistoriska metoden är såvitt jag kan se förknippade med fältarbetet och forskarens roll å ena sidan, och materialanalysen å andra sidan. Svårigheterna när det gäller att använda metoden torde man kunna minska genom intensivt fältarbete, genom att med mångsidiga metoder skaffa parallell information, genom att forskaren är medveten om vilka möjligheter och begränsningar hans roll medför, genom att kunna förstå och vetenskapligt tolka den information man får, genom möjligast ändamålsenlig överföring av beskrivningarna till en fenomenologisk granskningsnivå, och genom parallell användning av olika metoder för analys.

Förhållandet mellan predikantens predikan och hans biografi

Den biografiska metoden förutsätter, just på grund av representabilitetsproblemen, en tvärvetenskaplig forskningsaspekt eller, uttryckt i Peltos termer, multimedelforskning.³⁴⁾ Bakgrunden till användningen av den levnadshistoriska metoden i min forskning om lekmannapredikanter var främst religionsantropologisk och religionspsykologisk.³⁵⁾ Den religionsantropologiska aspekten yttrade sig närmast i det att fältarbets- och analysproblematiken rörde relationen mellan människa och religion: religionen undersöktes på basen av beteende och ställningstaganden. Utgående från den sociokulturella omgivningen kartlades individens religion. De centrala forskningsproblemen gällde religiös kommunikation och förmedlingen av religiös tradition. Den religionspsykologiska aspekten yttrade sig i att individernas religion undersöktes individualpsykologiskt; vidare stödde en socialpsykologisk begreppsapparat den religionspsykologiska orienteringen. Den psykologiska undersökningen av biografierna sträckte sig här från en intensiv period med fältarbete (psykologiska undersökningar) till individualpsykologisk output i socialpsykologiska termer.

Jag beslöt mig för den biografiska metoden emedan det analyserade materialet, de spontana predikningarna, innehöll en grupp element som jag inte kunde förklara utgående från talsituation, typ av taltillfälle eller bedjarkulturen. Problemet blev då vilken betydelse lekmannapredikantens levnadsskeden kunde ha för den predikan han framförde. Predikanterna intervjuades därefter med tillhjälp av en tematisk intervjustomme vilken syftade till en kartläggning av deras levnadsskeden. Predikanternas möjligheter att välja traditionsmaterial undersöktes genom en genomgång av deras hembibliotek. Samtidigt satte jag mig in i material bestående av personliga dokument: anteckningar, ställningstaganden, kalendrar, brev, fotografier, tavlor mm. Men en antropologisk biografisk intervju gav dock inte all den information som behövdes för att skapa en bild av predikanten som person och personlighet. Jag ställdes inför frågan hur personliga drag och levnadshistoriska variabler kan förklara den spontana predikan och beslöt mig därför för att kombinera den biografiska metoden med en psykologisk undersökning som skulle kartlägga personlighetsfaktorerna. Följaktligen gjorde en psykolog en klinisk intervju med varje predikant samt utförde tre psykologiska test, WAIS, Rorschach och ORT. Tack vare den kliniska intervjun fick jag dessutom predikanternas levnadsberättelse inspelad ytterligare en gång, och med en annan person som intervjuare! Detta ansåg jag ge det biografiska materialet ökad reliabilitet. Eftersom de personliga dokumenten innehöll rikligt med sådant material som predikanterna själva skrivit under olika tider, beslöt jag mig för att låta analysera detta material grafologiskt; jag räknade med att de grafologiska resultaten skulle ge ökad reliabilitet åt resultaten från personlighetsundersökningen. Sålunda skapades en bild av predikanterna på basen av *tre* forskares resultat från *olika* material: författarens bild av predikantprototyper, psykologens testbaserade bild av personligheterna och grafologens bild av personligheterna skapad utgående från deras handstilar.

Mitt biografiska material innehöll alltså både fakta och fiktion. De fjälvbiografier predikanterna skrev utgjorde levnadsberättelser (life story). Genom de dubbla styrda intervjuerna samlades muntlig historia som gick in på händelseprocesser, deras orsaker och verkningar. Och till sist har vi predikanternas personliga historia (=levnadshistoria) som ett resultat av samarbete mellan forskningsobjekt och forskare (författaren, psykologen och grafologen).

Kulturforskaren har anledning att överväga möjligheten att använda den biografiska metoden vid sidan av andra informationsmetoder åtminstone 1) när abstrakta etnografiska beskrivningar och enskilda människors liv ställs i relation till varandra, 2) i forskning om allmänna värderingar, 3) i forskning om kulturintressen, 4) forskning om sociala och naturliga relationer, 5) i forskning rörande växelverkan mellan individ och samhälle samt 7) i psykologisk forskning.³⁶⁾

I schemat åskådliggörs de huvudsakliga skillnaderna mellan *levnadsberättelse*, *muntlig historia* och *levnadshistoria*.

Genre	Historisk - ohistorisk	Huvudsakliga innehåll	Tillämpande vetenskaps- gren (i första hand)	Fältmetod	Nyckelroll	Psykologiskt skeende
1. LEVNADSBERÄTTELSE = självbiografi	fiktions, ohistorisk	kan ej förutsägas	psykologi	ostrukturerad inter- vju, skriftlig själv- biografisk berättelse (för undvikandet av frågor)	informanten själv	fria associationer
2. MUNTLLIG HISTORIA (oral history)	fakta, historisk	händelser, processer, orsaker, verkningar	folkloristik	strukturerad inter- vju, förnyad och kompletterande in- tervju (slutna och öppna frågor)	forskaren	av forskaren styrda associationer
3. PERSONHISTORIA = Levnadshistoria (Life history)	fakta, historisk	en skriftlig hel- hetsbild av en individs liv, ba- serad på inter- vjuer och diskus- sioner.	antropologi	fri diskussion, struk- turerad intervju, ob- servation, test m.fl. tilläggsundersökning- ar	informanten och forskaren	fria associationer styrda associationer

Noter:

1. Agar 1980, 223-236.
2. Hallowell 1967. Jfr också W.T.Jones 1972, 79-109 och Manninen 1977, 16-17.
3. Jfr betydande exempel Gossen 1974, 389-413 och 1975, 42-50.
4. Se tex. Burling 1970, 18-33 samt bibliografin s. 207. Övrig forskning Suojanen 1981, not 85 (manuskript).
5. Allport 1965, XII.
6. Hallowell 1967: *The Self and Its Behavioral Environment*.
7. Dessa är enligt Juha Manninen de element som ingår i världsbilden: Manninen 1977, 16-17.
8. Apo 1980, 187.
9. Mandelbaum 1973, 180-181.
10. Lazarus 1977, 209.
11. Jfr Sunden 1974: personliga dokument.
12. Titon 1980, 290-291.
13. Jfr Pelto & Pelto 1978, 76.
14. Se Pascal 1960, 1: Titon 1980, 290.
15. Spacks 1976, 1: Titon 1980, 290.
16. Yeats 1965.
17. Spacks 1976, 28. Titon (1980, 290) konstaterar att Spacks analys av självbiografien som genre är värd att lägga märke till.
18. Kluckhohn 1945, 122.
19. Om detta se bla. Apo 1980, 188-189.
20. Shackelford and Weinberg 1977, 3: Titon 1980, 282.
21. Se tex Pentikäinen 1968, 30-42.
22. Titon 1980, 283.
23. Närmare om detta, se Reynolds-Capps 1976, 8-15. Radins undersökning ansluter sig till Franz Boas historisk-kritiska skolas forskningstradition: Boas, Radins och David F. Aberles indianundersökningar är av betydelse för uppkomsten och utvecklingen av den levnadshistoriska forskningen inom folkloristiken och antropologin. Pentikäinen 1978, 34-35.
24. Langness 1965, 10-11; Kluckhohn 1945, 102-103. Se även Crane-Angrosino 1974, 74-84.
25. Radin 1920, 384.
26. Då kom Margaret Meads söderhavsundersökningar, Ruth Benedicts *Patterns of Culture* och Edward Sapirs artiklar om förhållandet mellan antropologi, psykologi och psykiatri.
27. Om dessa se Singer 1961 i verket Kaplan 1961, 9-90. Inkeles-Lewinson 1969, 418-516. Benedict 1934. Kardiner 1939, 1945. Gorer 1950, 1955. Mead 1928, 1930, 1939, 1953. DuBois 1944.
28. Spiro 1961, 93-127.
29. Langness 1965, 20-31.
30. Lomax 1950, 241-242: Titon 1980, 285.
31. Ytterligare folkloristiska exempel hos Titon 1980, 285-287.
32. Pelto & Pelto 1978, 77.
33. Sarmela 1975, 15.
34. Pelto & Pelto 1978, 121-122.
35. Suojanen 1978, kap. I.
36. Frågan om den levnadshistoriska metoden i psykologiska undersökningar ligger utom ramen för den här framställningen. Den psykologiska levnadshistoriska forskningen har utvecklats huvudsakligen med två inriktningar inom både teorin och den empiriska forskningen. Se Suojanen 1978, 37. I synnerhet har personliga dokument intresserat psykologer och psykiatrar.

Jämför tex Erik Eriksons biografiska schema med 8-delade levnadsskeden. - Inom religionshistorien kan man särskilja två olika forsknings-traditioner. Å ena sidan talar man om *sakral biografi (sacred biography)*, å andra sidan om *kritisk biografi (critical biography)*. De som forskat i sakrala biografier har inom sina special-områden undersökt klassiska biografiers och traditioners struktur och betydelse. Begreppet *sakral biografi* syftar på de berättelser och förklaringar som skrivits av religionsstiftarnas anhängare och efterföljare. Dessa har sin egen speciella biografiska form då de har den dubbla funktionen av att vara både en rapport om en process som resulterat i födelsen av en ny religion, och dessutom att stöda och godkänna denna process. Centralt i dessa beskrivningar är de biografiska skeendenas relation till det nya mytiska idealet. Sakrala biografier koncentrerar sig vanligen på några få nyckelhändelser i religionsstiftarens liv: födelse, religiöst sökande, utveckling och död. Eftersom det också är fråga om ett mytiskt ideal försöker man i redogörelserna fylla de luckor som finns i biografien. Forskare som representerar den andra religionshistoriska inriktningen, den kritiska biografien, har använt och använder textkritiska och andra religionshistoriska metoder till undersökningen av religiösa individers biografier. Reynolds-Capps 1976, 2-8.

Rene Wellek förklarar varför en biograf använder sig av historiska forskningsmetoder: Biografens problem är helt enkelt historikerns. Han skall tolka sina dokument, breven, ögonvittnesskildringarna, minnen, självbiografiska berättelser och avgöra frågor om äkthet, bevisvärde o. dyl. I det skede då biografien skall nedskrivs möter han problem rörande den kronologiska framställningen, val, finkänslighet och lojalitet. Wellek and Warren 1956, 75-76; Titon 1980, 281.

Författaren till en biografi är alltså en historiker med syftet att beskriva och förklara sitt objekts levnadsförhållanden, personlighet och inflytande. Biografierna som sådana har enligt Titon inte lockat folklorister i någon högre grad, speciellt inte under de senaste åren då forskningen huvudsakligen inriktat sig på insamling, dokumentering och analys av texter (alltså traditionsprodukter), på folkloristikens teori, på tillämpning av materiell kultur och folklöre efter lokala traditionsbärargrupperns behov. Titon påpekar dock att det inte nödvändigtvis måste vara på detta sätt, och hänvisar till en undersökning av Joe Scott: *The Woodsman-Songmaker* 1978. Titon 1980, 281.

Källor:

- Aberle, David Friend (1951): *The Psychosocial Analysis of a Hopi Life-History*. Comparative Psychology Monographs. Berkeley - Los Angeles.
- Agar, Michael (1980): *Stories, background knowledge and themes; problems in the analysis of life history narrative*. - American Ethnologist vol. 7 n:o 2, May 1980, 223-236.
- Allport, Gordon (1965): *Letters from Jenny*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Apo, Satu (1980): *Alina Vaittinen, kirjoittava kertoja*. - Pekka Laaksonen (toim.), Kertoajat ja kuulijat. Kalevalaseuran vuosikirja 60, 185-189.
- Benedict, Ruth (1934): *Patterns of Culture*. Boston.
- Burling, Robbins (1970): *Man's many voices. Language in its Cultural Context*. New York.
- Crane, Julia G. and Angrosino, Michael V. (1974): *Field Projekts in Anthropology. A student Handbook*. New Jersey: General Learning press.
- DuBois, Cora (1944): *The People of Alor*. Minneapolis.
- Gittings, Robert (1978): *The Nature of Biography*. Seattle: University of Washington Press.
- Gorer, Geoffrey (1950): *The Concept of National Character*. - Science News 18, 105-123.
- (1955): *Exploring English Character*. London.
- Gossen, Gary H. (1974): *To Speak with a Heated Heart: Chamula Canons of Style and Good Performance*. - Richard Bauman and Joel Sherzer (eds.), Explorations in the Ethnography of Speaking. Cambridge.
- (1975): *Chamula Genres of Verbal Behavior*. - Americo Paredes and Richard Bauman (eds.), Toward New Perspectives in Folklore. Second Printing, Austin and London.
- Hallowell, Irving (1967): *The Self and Its Behavioral Environment*. - Irving Hallowell, Culture and Experience. Philadelphia.
- Inkeles, Alex and Levinson, Daniel J. (1969): *National Character: The Study of Modal Personality and Sociocultural Systems*. - Gardner Lindzey and Elliot Aronson (eds.), The Handbook of Social Psychology. Second edition. Volume four. Reading, Massachusetts.
- Ives, Edward D. (1978): *Joe Scott: The Woodsman-Songmaker*. Urbana: University of Illinois Press.
- Jones, W.T. (1972): *World Views: Their Nature and*

- Their Function.* — Current Anthropology vol. 13 n:o 1.
- Kardiner, Abram (1939): *The Individual and His Society.* With a foreword and two ethnological reports by R. Linton. New York.
- (1945): *The Concept of Basic Personality Structure as an Operational Tool in the Social Sciences.* — R. Linton (ed.), *The Science of Man in the World Crisis.* New York.
- Kluckhohn, Clyde (1945): *The Personal Dokument in Anthropological Science.* — Louis Gottschalk, Clyde Kluckhohn, and Robert Angell (eds.), *The Use of Personal Documents in History, Anthropology, and Sociology.* Social Science Research Council Bulletin 53 New York.
- Langness, Lewis L. (1965): *The Life History in Anthropological Science.* Studies in Anthropological Method. New York.
- Lazarus, Richard S. (1977): *Persoonallisuus. 3.p.* Engl. alkuteos: *Personality 1971.* Espoo. Suom. Liisa Toropainen.
- Lomax, Alan (1950): *Mister Jelly Roll.* New York: Grossett and Dunlap.
- Mandelbaum, David G. (1973): *The Study of Life History: Gandhi.* — Current Anthropology vol. 14 n:o 3, June 1973, 177-206.
- Manninen, Juha (1977): *Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen beijastajina.* — Matti Kuusi, Risto Alapuro, Matti Klinge (toim.), *Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena.* Keuruu.
- Mead, Margaret (1928): *Coming of Age in Samoa.* New York.
- (1930): *Growing Up in New Guinea.* New York.
- (1939): *From the South Seas.* New York.
- (1953): *National Character.* — A.L. Kroeber (ed.), *Anthropology Today.* Chicago.
- Pascal, Roy (1960): *Design and Truth in Autobiography.* Cambridge: Harvard University Press.
- Pelto, Pertti - Pelto, Gretel H. (1978): *Anthropological Research. The Structure of Inquiry.* Second Edition. Cambridge.
- Pentikäinen, Juha (1968): *Testfrågor, kontextfrågor och källkritiska frågor i intervjun.* — Fältarbetet. Synpunkter på etnografisk fältforskning. Helsingfors.
- (1978): *Oral Repertoire and Worldview.* — FF Communications 219. Forssa.
- Radin, Paul (1920): *The Autobiography of a Winnebago Indian.* Publications in American Archeology and Ethnology 16. California: University of California.
- Reynolds, Frank E. — Capps, Donald (1976): *Introduction.* — Fran E. Reynolds and Donald Capps (eds.), *The Biographical Process. Studies in the History and Psychology of Religion. Religion and Reason 11. Method and Theory in the Study and Interpretation of Religion.* The Hague.
- Sarnela, Matti (1975): *Kulttuurien vertailevan tutkimuksen metodologisia ongelmia. Intrakulturalismista ja transkulturalismista nykyaikantutkimusmetodologiassa.* Painamaton esitelmä pohjoismaisessa tutkimusseminaarissa Joensuun korkeakoulussa 13.-15.11.1975.
- Shackelford, Laurel and Weinberg, Bill (eds.) (1977): *Our Appalachia: An Oral History.* New York: Hill and Wang.
- Singer, Milton (1961): *A Survey of Culture and Personality. Theory and Research.* — Bert Kaplan (ed.), *Studying Personality Cross-Culturally.* New York.
- Spacks, Patricia Meyer (1976): *Imaging a Self.* Cambridge: Harvard University Press.
- Spiro, Melford E. (1961): *Social Systems, Personality, and Functional Analysis.* — B. Kaplan (ed.), *Studying Personality Cross-Culturally.* New York.
- Sunden, Hjalmar (1974): *Religionspsykologi. Problem och metoder.* Stockholm.
- Suojanen, Päivikki (1978): *Saarna, saarnaaja, tilanne. Spontaanin saarnan tuottamisprosessi Länsi-Suomen rukoilevaisuudessa.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 343. The Spontaneous Sermon: Its Production and Context. Helsinki.
- (1981): *Sosiolingvistiikan antropologiset ulottuvuudet ja käyttö kulttuurin tutkimuksessa.* Päivikki Suojanen ja Matti Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä (Gaudeamus).* Käsik. painossa.
- Titon, Jeff Todd (1980): *The Life Story.* — Journal of American Folklore 80/93, 276-292.
- Wellek, Rene and Warren, Austin (1956): *Theory of Literature.* New York: Harcourt, Brace and World.
- Wiseman, Adele (1978): *Old Woman at Play.* Toronto/Vancouver: Clarke, Irwin & Company Limited.
- Yeats, William Butler (1965): *The Autobiography of William Butler Yeats.* New York: Collier Books.

Svenska mc-träffar och -rallyn

av Erik Fredelius

I løbet af de sidste 15 år er mc-träff og -rallyn blevet udbredt i Sverige ligesom i de øvrige nordiske lande. Her mødes 100-300 motorcyklister i en weekend til fælles samvær. Artiklen beskriver hvorledes disse sammenkomster foregår, hvem der deltager og baggrunden for arrangementerne.

Efter oprindelige kontinentale forbilder har under de seneste femten år alle fler træffar för motorcyklister anordnats i de nordiska länderna. I allmänhet är det den lokala motorcykelklubben som arrangerar träffen på sin hemort över en lördag och söndag och bjuder in andra klubbar att delta. En normal stor svensk mc-träff i dag samlar mellan 100 och 300 deltagare. Ofta har man färdats långa sträckor för att där, vid tält och lägereld, under några timmar umgås med sina likasinnade kring det gemensamma intresset motorcyklar.

Utgångspunkt och metod

Mc-träffarna utgör en viktig beståndsdel av den form av motorcykelåkande som motorcyklister själva kallar "touring", dvs mestadels gemensamma eller enskilda långturer under veckoslut och semester. Denna verksamhet har hittills inte uppmärksamats av humanistisk forskning. Fenomenet som sådant torde också vara tämligen okänt för gemene man, då touring och dess umgängeform mc-träffar utgör en relativt sluten värld.

Med en erinran om att det måste vara angeläget för etnologin, studiet av människan som kulturväsende, att söka omfatta ett så brett register som möjligt av mänskliga kulturyttringar, är syftet med föreliggande undersökning angivet.

Åren 1964 till 1969 var jag själv touringmotorcyklist och har nu för min forsknings skull åter skaffat motorcykel och deltar i klubbaktiviteter o d. Självklart skulle jag aldrig valt ett ur flera synvinklar så äventyrligt ämne, om jag inte drivits av ett personligt intresse för sådant som rör motorcyklism.

Det huvudsakliga innehållet i denna uppsats tillkom under 1978. För undersökningens genomförande har jag använt mig av flera varandra kompletterande metoder.

Inledningsvis har jag gjort en genomgång av åtskilligt tillgängligt källmaterial i form av meddelanden, klubbmeddelanden o d för att få en allmän orientering i ämnet. För detta ändamål har jag också knutit lämpliga personkontakter och även etablerat mer långvariga bekantskaper i motorcykelkretsar.

En enkätundersökning, gällande främst de svenska träffar som utannonserats i SMC-kalendern (se nedan), har givit en del kvantifierbart faktamaterial kring träffar år 1978. 34 av de 49 tillfrågade träffarrangerande klubbarna har besvarat enkäten. Min kännedom om förhållandena samt min tillgång till andra informationskanaler har gjort det överflödigt att infordra fler svar. För övrigt har jag själv deltagit i ett 15-tal träffar och rallyn.

Avgränsning av forskningsföremålet

En definition av begreppet mc-träff skulle kunna ha följande lydelse: Mc-träff = "En, oftast årligen återkommande, sammanstrålning av motorcyklister, vilka sammankallats av en motorklubb, som anordnat träffen med syfte att stärka klubbens ekonomi samt att bereda tillfälle för motorcyklister från olika håll att träffas."

Begreppet har givits den vidd och begränsning som jag uppfattat som den gängse i mc-touringkretsar. *Utanför* ramen faller således de vanliga anhopningarna av traktens lokala knuttrar under sommarkvällarna på torg och kaféer på hemorten.

Inte heller kan enskilda kamratgångs utflykter till något på förhand bestämt mål räknas som mc-träff. Jag har kontakt med en viss ganska stor krets med tät sammanhållning (betingad av gemensamt engagemang i touringverksamhet) som, trots avsevärd geografisk hemortsspridning, regelbundet tillsammans företar strapatsrika färder med högst speciella mål.

Det finns exempel på att sådana utflykter upprepas och så småningom utvecklas till en träff i den definierade bemärkelsen. Men vanligen söker man vid träffar som uppstått på detta sätt bevara den opretentiösa karaktären och anlägger ej de ordinära träffarnas attribut såsom träffmärken, dekaler, priser för allehanda prestationer, skämttävlingar och underhållning. I de fall man inte heller annonserar träffen, utan information sker uteslutande via djungeltelegraf, faller träffen också utanför ramen för vår definition.

Av övriga träffliknande företeelser, som ej ryms inom definitionen, måste nämnas SMC:s (se exkurs nedan) årliga rådsmöten på sex olika orter med i genomsnitt drygt ett 30-tal SMC-medlemmar samt något tiotal övriga deltagare 1978, och inte minst samma organisations årsmöte, som de senaste åren hållits i stugbyar i oktober månad, med genomsnittligen 170 närvarande.

Främst Road-Racing (förr "TT"), den mc-sport som mest liknar vanlig landsvägskörning, men även andra motortävlingsformer, lockar sin mc-burna publik. I den mån man inte direkt utlyst en träff i anslutning till tävlingen (som vid SM och VM i Karlskoga 1978) räknar jag självklart inte detta till träffarna.

Det årliga arrangemanget Motorcykelns Dag, som 1978 ordnats av klubbar ofta i samverkan med SMC, McRF (Motorcykelbranschens Riksförbund), polisen, MHF-Ungdom, Trafiksäkerhetsverket, NTF m fl organisationer på 99 platser i landet,¹⁾ har efter hand fått en funktion som liknar träffarnas, i det att de besöks av motorcyklister från andra håll än arrangörklubben.

I de senast nämnda fallen har "träffen" uppstått sekundärt kring ett samlande centrum: organisationsmöte, motortävling etc.

Att jag här endast behandlar svenska träffar är en beklaglig och onaturlig begränsning. Träffarna är uppenbarligen i hög grad likartade i hela Västeuropa och har för övrigt ofta en mycket internationell deltagarsammansättning.

Då vi först riktar vår uppmärksamhet mot träffarna, möter oss en brokig mångfald – träffarnas ytstruktur företer en rad särdrag och olika former – med de flesta låter sig ändå inordna under fyra rubriker med avseende på träffens innehåll: "ordinära" träffar, rallyn, orienteringar och träffar i samband med motortävlingar.

Därutöver har vi några specialträffar såsom Motorcykelhistoriska Klubbens rallyn med veteranmarotorcyklar, WIMA:s (Womens' International Motorcycle Association) vår- och hösträff med endast kvinnliga deltagare, s k märkesträffar där endast fordon av visst fabrikat är välkomna, MC-Klubb Seniors träffar med endast deltagare fyllda 50 år samt Svenska Sidvagnsklubbens träffar. Intressanta fenomen är också den veckolånga årliga träffen i Heiligenblut, Österrike,

med endast svenska deltagare och den stora svenska uppslutningen i FIM- (Federation Internationale Motocycliste) rallyt, som förläggs till olika länder varje år.

I fortsättningen liksom i det föregående benämner jag samtliga dessa former för träffar "mc-träffar" eller "träffar".

Kanske bör påpekas att mc-träffarna inte är några motorcykeltävlingar i vanlig bemärkelse, jämförbara med tävlingsformer som Speedway, Motocross etc, även om beteckningen "rally" på somliga träffar kanske kan föra tanken åt det hållet. Visserligen ingår ofta tävlingsmoment, vilka därtill prisbelönas, men dessa är av mer lättsam karaktär och innehåller aldrig hastighetsprov.

Efter nedanstående exkurs ska vi först behandla själva *träffarna* och dess aktiviteter för att därefter se närmare på *träffdeltagarna*.

Exkurs. SMC samt informationsspridning om mc-träffar

Vid behandling av den mc-kultur som touringmotorcyklism och mc-träffar representerar är det omöjligt att förbigå den stora roll för utvecklingen som SMC (Sveriges Motorcyklisters Centralorganisation) spelat.

I SMC:s stadgar uppges organisationens ändamål vara att "propagera för motorcyklismen, på skilda områden tillvarata medlemmarnas intressen och rättigheter samt vara samordnande organ mellan olika mc-klubbar inom landet". Jag har periodvis på nära håll följt arbetet inom denna organisation och erfarit att målsättningen infrias.

I vårt sammanhang är det mest den samordnande funktionen som är av intresse.

SMC har när detta skrivs 1981 ca 16.000 medlemmar. Dessa är antingen direktanslutna eller, vilket är vanligare, anslutna till SMC via medlemskap i någon av de ca 225 klubbar som i dag tillhör SMC.

Varje vår utsänder SMC:s Touringkommitté till samtliga medlemmar en kalender innehållande uppgifter om säsongens mc-träffar. Förutom att somliga träffar annonseras i medlemstidningen SMC-Bladet (sedan 1981 Mc-Folket) är denna kalender den huvudsakliga informations-spridaren om mc-träffarna. För sprids kännedom om kommande träffar genom att klubbarna sänder varandra stencilerade inbudsblad att anslås i klubblokaler. Det urval som här sker medverkar till att ge träffen speciell karaktär, eftersom klubbarna kan skilja sig ganska markant beträffande "anda" och intresseinriktning.

I de tre svenska mc-tidningarna MC-Nytt, Allt om MC och Bike förekommer knappast alls förhandsinformation om träffar vilket gör att enskilda motorcyklisters svårigen nås av meddelanden om träffar. Några av de största eller mest uppseendeväckande träffarna refereras dock i efterhand i de nämnda tidningarna.

Beträffande lokalpressen har jag gått igenom ett stort antal klipp och konstaterat, att man ofta ger "knuttemötena" ganska stort uppslag i soliga reportage i samma harmlösa ton som man skildrar andra tilldragelser på orten.

Rikspressen har inte anledning ägna mc-träffarna en rad om det inte hänt någon större olycka i sammanhanget, och veckopressen nöjer sig som regel med att skildra busliv kring motortävlingar.

TRÄFFARNA

Rums- och tidsaspekter

Platsen för en mc-träff är i allmänhet kring en klubbstuga eller i terräng lämpad för camping, och inte alltför nära bebyggelse.

Utlagda på en arbetskarta visar sig träffarna i *rumslig* fördelning (1978) överensstämma med befolkningens fördelning, med undantaget att de tre största tätortsområdena har ett färre antal träffar i förhållande till befolkningsunderlag och mc-klubbar än landet i övrigt.

Av arbetskartan kan också utläsas, att träffarna *i tiden* följer strax efter snösmältningen norrut. Sälunda inleddes 1978 säsongen med de sydliga Åsenträffen (Hässleholm) 12/2, Nils

Holgersson Träffen (Höör) 15/4, Blekingerallyt (Ronneby) 29/4 och Tollarps Vårally 4/5. Av årets tolv första träffar var samtliga utom en (i Uppland) belägna söder om Norrköping. Fronten tränger sedan norrut och när Midnattsolsträffen i Gällivare i månadsskiftet juni-juli. Hur träffarna fördelar sig på månaderna se tabell 1.

Tabell 1

Svenska mc-träffars fördelning på årets månader 1978

	jan-mars	apr	maj	juni	juli	aug	sept	okt-dec	Hela året
Ordinära träffar	1	2	13	9	8	11	5	0	49
Exempel på special-träffar:									
Svenska Sidvagnsklubbens träffar	1	1	0	1	1	0	1	0	5
Träffar för veteran-motorcyklar	0	2	5	6	3	4	0	0	20

Källor: SMC-Kalendern, SSK Bulletinen, Motorcykelhistoriska Klubbens Meddelanden, m fl.

En topp i maj och en svacka i juli är typisk för träffarna alla år – 1980 förlades 18 träffar till maj men bara 3 till juli. Detta förklaras av att det är svårt mobilisera arbetskraft till förberedelsearbetet under semestertid samt av förhållandet att åtskilliga av de tilltänkta träffbesökarna då befinner sig på kontinentala långturer.

Våra nordiska grannländers träffar fördelade sig 1978, med undantag av 5 á 6 rena vinterträffar i Danmark och Norge, på ett likartat sätt över årets månader. De var dock färre till antalet (Norge ca 23, Danmark ca 17 och Finland ca 23).

Detta gällde årscykeln. En annan tidsaspekt gäller träffarnas historia varom några ord skall sägas.

Sporadiskt har motorklubbar ordnat samlingar för motorcyklister sedan seklets början. Men den första egentliga svenska mc-träffen enligt vår definition arrangerades av Västra MK i Stockholm i samband med Ostkustloppet 1962 på initiativ av redaktören för tidskriften MC-Nytt. Dennes målsättning var klar: "att vi genom denna vårträff kan få fram en första början till ett svenskt mc-rally..." (MC-Nytt 1962:4) och han angav också inspirationskällan: de kontinentala och brittiska mc-träffarna (MC-Nytt 1962:6).

Senare samma år ordnade det nystartade SMC träffar i Karlstad och Eskilstuna. Träffen i samband med Ostkustloppet upprepades i större skala år 1963 och sedan följde en rad SMC-träffar bl a i anslutning till TT-loppen i Karlskoga och Falkenberg.

Viktiga förutsättningar för de första årens träffar är uppenbarligen dels den krets entusiaster om ca 15 personer som utgjorde stommen i SMC och som stod för det praktiska arbetet kring träffarna och dels tidskriften MC-Nytt (12 nr per år, medelnettoupl. 1962 17.300 ex) vilken måste spelat en avgörande roll som informationskälla för de första träffarna.

Storleksaspekten

Träffarnas storlek uppvisar samband med deras plats i tid och rum på så vis att ju närmare landets befolkningscentrum och ju närmare säsongsmitten träffen är belägen desto större deltagarantal.

Bilden kompliceras dock av det förhållandet att träffarna tenderar att svälla med åren: En väl etablerad träff drar alltså oproportionerligt mycket folk.

Emellanåt har förekommit att träffar antagit sådana proportioner att världklubben inte längre mäktat hålla arrangemanget. Man brukar då söka begränsa antalet deltagare, t ex genom att införa obligatorisk förhandsanmälan eller genom att lägga in ett rallymoment efter vägen till träffplatsen. I några fall har man lagt ner träffen, eller i varje fall inte annonserat den, för att därefter återuppta den senare.

Jag har med många träffarrangörer och motorcyklister samtalat kring frågan om det inte finns tillräckligt många träffar nu och om inte "folk börjar tröttna" på träfflivet. En bedömning är här vanskelig. Höga försäkrings- och driftskostnader till trots har allt fler ungdomar möjlighet att hålla sig med långfärdsdugliga motorcyklar. Anslutningen till SMC visar ingen tendens till minskning, och det innebär att ständigt nya motorcyklister får information om träffar via SMC:s kanaler. Detta samverkar till att träffaktiviteten skulle komma att fortsätta att expandera, vilket också är den mest troliga utvecklingen, men samtidigt verkar åtminstone en kraft i motsatt riktning: den tilltagande nedbusningen av många träffar. Sporadiskt har träffpreferat och insändare i mc-tidningar redan från begynnelsen beklagat det högljudda och bullriga nattlivet på träffplatserna och det är uppenbart att dessa olägenheter ökat de senaste åren.

Träffarnas form och funktion

Vad är bestående och vad har förändrats i träffarnas historia? Motorcyklisternas situation har på många sätt förändrats under de år träffarna funnits: trafikklimatet har hårdnat med ökad fordonstäthet. Maskinmaterial och utrustning har förbättrats samtidigt som kostnaderna att hålla mc har ökat kraftigt etc. Detta har knappast avsatt några spår i träffarnas yttre utgestaltning. Tvärtom är de sig mycket lika alltsedan begynnelsen. Programmet för träffen "Motorcykelns Dag" i Karlskoga 1964, som utformats efter kontinentala förebilder med inslag som lägerbål, allsång, helljusparad på tävlingsbanan, Concours d'Elegance (skönhetstävling för mc) m m, har i sin tur fått stå modell för senare svenska träffar. Via fylliga reportage i MC-nytt (1964:5 och 6) spreds idéerna utanför kretsen av de närvarande.

Den enda påtagliga förändringen genom åren är att träffarna efterhand blivit fler till antal och större till omfång, medan den förändring som skett på organisationsplanet genom att touringklubbar växt fram och ersatt SMC som arrangör för träffarna inte märkbart påverkat träffarnas karaktär.

Med förbehållet att träffarna sväller har således *formen* bevarats oförändrad genom åren. Ser vi däremot till *funktionen* blir uppgiften att söka strukturuomvandlingar mer spännande. Träffens funktion har hela tiden varit att föra samman likasinnade, men jag räknar med att motorcyklisterna under 60-talet företrädesvis sökte sig samman därför att de var få till antalet, de hade i motorcykeln en udda och otidsenlig hobby, och i sådana lägen söker man bröder. Att hobbyns objekt utgjordes av ett fordon avsett för persontransport befrämjade att träffas.

Efterhand har man börjat se mc:n som ett komplement till bilen i stället för att se den som ett surrugat för densamma. Motorcyklisten betraktas inte längre som en kvardröjande 50-talstrafikant eller representant för Marlon Brando-knuttarnas epok. 60-talets mycket tynande och delvis skumraskartade mc-bransch har rensats upp, mc-tidskrifterna är i dag legio, mc-kläderna som tidigare gick uteslutande i svart blir allt färggladare – motorcyklisten behöver i dag inte nödvändigtvis känna sig utanför det socialt accepterade.

Världklubbens utbyte av träffen

Muntligen tillfrågade varför klubben anordnat en träff brukar träffarrangörerna svara, att det är för att bättra på klubbens ekonomi eller bara allmänt "för att hitta på något". Grundligare utfrågade om vad det sistnämnda innebär ger de förtydligandet, att de vill göra något för att aktivera de egna medlemmarna och blåsa liv i klubben.

Många lagar själva sin mat på medhavda spritkök, men på de flesta träffar finns också någon form av utspisning. Här på Messengers' träff 1977 fick man rejäl busmanskost med mjölk. Foto förf.

Då jag själv på nära håll följt det ganska omfattande förberedelsearbetet inför träffar, har jag egen erfarenhet av hur just dessa syften infrias.

När det åter gäller den ekonomiska sidan av saken, visar enkäten att en ren nettoförtjänst på 3 å 4000 kronor inte är ovanlig. Några klubbar håvar in åtskilligt högre belopp, medan fler uppger att det hela går jämt upp.

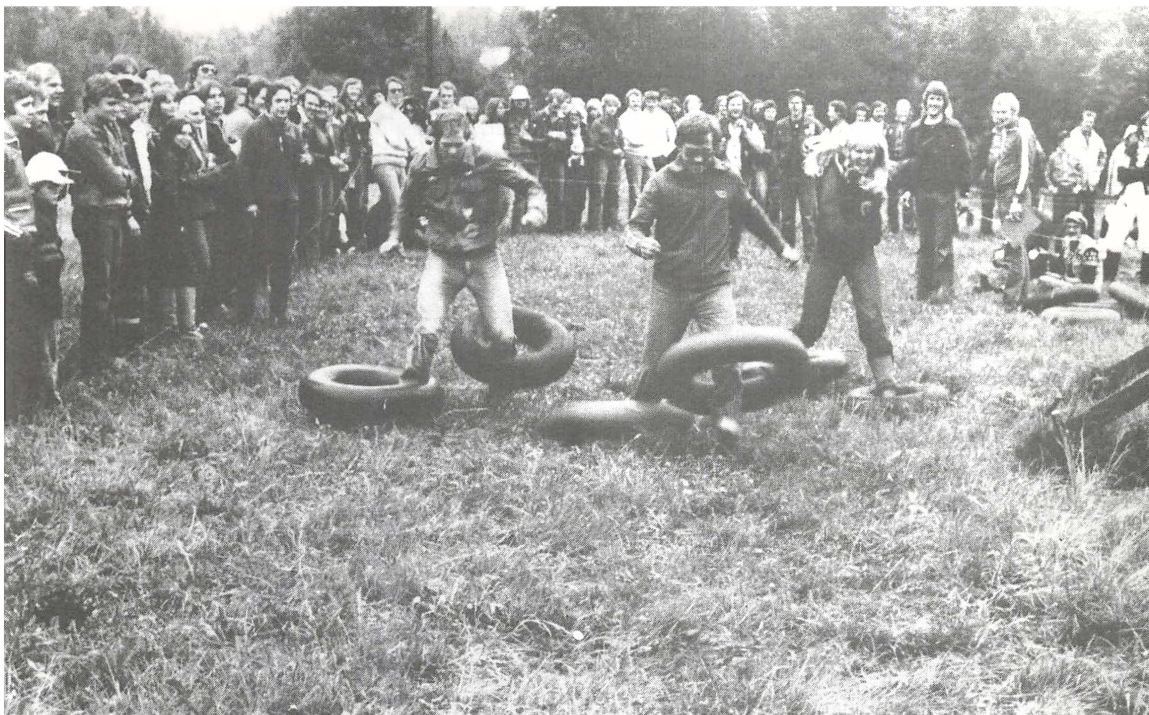
Största inkomst ger den försäljning av mat- och dryckesvaror som ibland pågår hela natten. Oftast säljs kaffe, te, läsk, öl, smörgåsar, bullar, godis, tobaksvaror o dyl men inte sällan även konserver, soppa, våfflor och mer bastant mat: korv, grillspett. Lotterier förekommer också.

Den avgift man nästan undantagslöst erlägger vid ankomsten är vanligen endast 10 eller 15 kronor. Då den oftast inkluderar varm dryck och smörgås samt inte sällan också dekal eller träffmärke²⁾ och dessutom berättigar till deltagande i tävlingar, utflykter m m, kan inte förtjänsten därifrån vara särskilt stor.

Det är förvånansvärt, att inte mc-firmorna utnyttjar de tillfällen träffarna ger att slå på trumman för sina produkter. Träffarna är nära nog helt befriade från kommersiell inblandning utifrån. Det enda inslaget från mc-branschen är att de priser som delas ut (se nedan) i regel skänkts av mc-firmor, sportaffärer o dyl men detta ibland först efter enträget tiggande.³⁾

Träffaktiviteter

Vad sysselsätter man sig med på träffarna? Tills vidare lämnar vi den mest omfattande aktiviteten, mc-rallyt, därhän och ser till vad man gör på träffplatsen. Vi kan med enkätsvaren till hjälp konstatera, att det är mycket vanligt, att man ordnar med förströelse av olika slag, ifrån sådant vi är vana att se kring en majstång till ganska våldsamma kämpalekar: säcklöpning, kapplöpning parvis med hopbundna ben, styttlöpning, spikslagning, stockstötning, repstegsklättring, ölhävning, kuddkrig (kombattanterna sitter grensle mot varandra på en stock en och en

Stafett med luftfyllda bilinnerslangar kring benen. Aktiviteter av det här slaget sker under stort glam. De flesta nöjer sig dock med den passiva åskådarrollen. Hälsingeträffen 1978. Foto förf.

halv meter över marken). Mycket utföres som trekamper eller som lagkamper mellan klubbar t ex dragkamp och cykelcross. En uppräknig av alla aktiviteter som förekommer skulle bli mycket lång, men det gemensamma är förkärleken till sådant, som sätter precision, snabbhet, styrka och mod på prov.

Ett gemensamt drag är också att världklubben visserligen först ordnat de yttre arrangemangen men att träffbesökarna sedan aktiverar sig själva. Jag tycker mig ha sett mycket lite av det slags "konsumtionsmentalitet" som tar sig uttryck i att man ställer krav på service etc. Exempelvis är de sanitära förhållandena ibland undermåliga. Men alla verkar införstådda med villkoren och ställer inga krav på proffsmässiga arrangemang. I stället visar man sin solidaritet med världklubben genom att delta i de aktiviteter som erbjuds. Den iver med vilken knuttar drar iväg till fots för att t ex besvara frågor längs de tipspromenader som lagts upp på nästan hälften av alla träffar skulle säkert utebli, om någon annan organisation än en mc-klubb stått som arrangör.

Men all förströelse kreeras inte av deltagarna själva. Ofta dånar popmusik ur högtalare oavbrutet över träffplatsen. På några av de större träffarna förekommer traditionellt artister och orkestrar utifrån. På 10 av träffarna 1978 hade man levande musik till dansen, annars är det vanligt med discotek. På sina håll där man har tillgång till klubblokal e d har man visat film. Ren estradunderhållning är mindre vanlig men på Gefleträffen hade man en inhyrd striptease-dansös.

Vissa träffar består i stort sett bara av ett rally eller en orientering med åtföljande prisutdelning, och allt avverkas då på en dag. Vid dessa tillfällen deltar oftast samtliga träffdeltagare i rallyt. Också vid de vanliga veckoslutsträffarna, där ett rally brukar förläggas på lördagen med prisutdelning på söndagsförmiddagen, blir rallyt den dominerande aktiviteten, även om antalet rallydeltagare då som regel är betydligt färre i förhållande till samtliga träffdeltagare.

Rallyt eller orienteringen består som regel av en 5-7 mil lang körslinga med ett antal kontroller längs vägen med blandade teoretiska och praktiska prov. De teoretiska proven är ofta av tipskupongtyp med allmänna frågor samt givetvis en god portion frågor kring motorsport dyl. I de praktiska proven kan ingå mc- eller cykeltrial (balansprov), luftgevär, prickkastning med kastspö, hästsko eller frisbee, att gånga samman skruvar och muttrar etc.

Träffaktiviteterna har varit i stort sett desamma genom åren, och det finns knappast något behov av variation: man sysselsätter sig på detta sätt medan man träffas och aktiviteterna har sin främsta funktion i att ge något att samlas kring.

Prisutdelning

De 34 klubbar som besvarade enkäten prisbelönade särskilda prestationer på det sätt som framgår av tabell 2.

Tabell 2

Prisbelönade prestationer

Längsta körda sträcka mc över 125 cm ³	16
Längsta körda sträcka mc med sidvagn	8
Längsta körda sträcka mc upp till 125 cm ³	12
Längsta körda sträcka kvinnlig förare	13
Äldste förare	10
Äldsta mc	3
Klubblag (längsta körsträcka resp flest deltagare)	18
Övrigt (längst körsträcka engelsk mc o dyl)	20

Vid så gott som alla ordinära veckoslutsträffar utdelas pris för någon eller flera av de prestationer som upptagits i tabell 2. Vid de träffar däremot, som huvudsakligen består av ett rally, brukar endast deltagandet i själva rallyt premieras, men då ofta med desto fler priser och med diplom till alla fullföljande.

Starkaste applåderna och andra tecken på uppskattning brukar pristagarna för längsta färdsträcka (normalt 50-200 mil) och äldste förare (stundom över 70 år) inhösta.

De i tabell 2 upptagna anledningarna till belöning förlänar ofta vinnarna påkostade priser: verktyg, mc- och klädustrustning, däck och andra förslitningsdelar samt ingraverade pokaler och plaketter.

Mera lättssamt sker prisutdelningen för de jippon som förekommit under träffen samt utdelningen av enstaka skämtpriser för bredaste styre, största "skvättlapp" (stänkskydd), mest blankslitna däck o d. Men även här dignar ibland prisbordet och utdelningen går till på så vis att förstepristagaren först väljer vad han vill ha, sedan väljer tvåan osv. Efter vad jag funnit är det lika vanligt att världklubben själv införskaffar priserna som att dessa skänks utifrån.

TRÄFFDELTAGARNA

Är träffdeltagarna en socialt och kulturellt homogen skara?

Oaktat att man på träffarna möter människor av de mest skiftande slag, många lite udda och originella, och med skiftande yrkesmässig och social bakgrund, blir ändå helhetsintrycket relativt samlat.

Några direkt utslagna ser man inte till — att hålla sig med mc i dag fordrar en stadig inkomst även om allt annat försakas. Samhällsstegens översta pinnar är knappast heller representerade. Majoriteten rekryteras således från samhällets mellanskikt. Ett allmänt intryck jag har är att många är bilmekaniker eller har andra verkstads- och fabriksarbeten. Transport-, service- och värddyrkena är också väl representerade. Ingenjörer, tekniker och universitetsstudering finns också.

I några fall har mc-klubbarna en social snedrekrytering beroende på ortens näringsfång m m. Således har Skaraborgs MC Touring Club bland sina 131 medlemmar (enl medl.lista 1977) minst 10 jordbrukare och anställda inom jordbruk, medan akademikerna dominerar klart i exempelvis en universitetsstadsklubb som Lund Touring Team (enl brev från klubbens ordf innehållande förteckning över medlemmarnas yrke/utbildning).

Värddklubbens karaktär påverkar givetvis träffens karaktär,⁴⁾ men många utjämnande faktorer inverkar också: enskilda medlemmars insatser, besökarnas resavstånd (en tumregel: ju längre färdsträcka desto större entusiast och större sömnbehov och mindre benägenhet att busa) m m.

Klart är dock att träffarna sinsemellan kan vara ganska olika och att de appellerar till olika kategorier motorcyklister. Träffens ursprungliga prägel verkar i många fall renodlas alltefter som träffens speciella rykte sprids motorcyklister emellan.⁵⁾

Helt naturligt återvänder man gärna till den träff man funnit passa en. Varje träff får så sina habituer som glatt återförenas år från år. Av de 204 mc-förarna på Höstrträffen 1978 hade hälften varit där minst en gång tidigare, och 13 av dem hade varit med alla år träffen funnits, dvs de återkom nu för sjätte gången.

I samband med att de nyanlända deltagarna erlägger träffavgifter är det brukligt att de på en särskild blankett får lämna uppgifter om sin tillryggalagda körsträcka till träffen. Hålsingträffen 1978. Foto förf.

Källa till denna uppgift, och flera av de följande, är de blanketter som värdblubbarna inte sällan låter samtliga *gästade* mc-förare fylla in vid ankomsten till träffen. Blanketterna, som vanligen innehåller namn, hemort, passagerare, klubbtilhörighet, körsträcka till träffplatsen och tung eller lätt mc, ibland även mc-fabrikat och förarens ålder, insamlas för att ligga till grund för prisbelöningar av olika slag (se nedan). I de lyckliga fall dessa blanketter bevarats utgör de ett fylligt och tillförlitligt källmaterial. Jag har kunnat konstatera att de brukar ifyllas både mangrant och noggrant.

Inledningsvis har jag gått igenom blanketterna från tre relativt likartade mellansvenska träffar 1978: Hälsingeträffen (Bollnäs) 1-2/7, Kopparrträffen (Falun) 29-30/7 och Höstträffen (Kristinehamn) 23-24/9.

Redan ett fåtal besök på mc-träffar är tillräckligt för att upptäcka att det finns en kärngrupp som återkommer på träff efter träff. Med det nyss nämnda källmaterialet kan vi visa att så är fallet: Av de 431 mc-förarna på Kopparrträffen 1978 deltog 45 också i Hälsingeträffen och 45 i Höstträffen samma år, men det var bara 7 som var med på alla tre träffarna.

Dessa siffror, som bygger på blanketterna, ger ändock en blek bild av det verkliga förhållandet. Inga noteringar görs ju om vilka av värdblubbens egna medlemmar som är närvarande på träffen. Det faktiska antalet motorcyklister som återsåg varandra vid dessa tre tillfällen var således högre än siffrorna visar. Med detta, men framför allt med personkännedom genom mina egna erfarenheter av träfflivet som grund vill jag påstå att bland dem som besöker mc-träffar finns en mycket stor grupp, som varje år deltar i ett stort antal träffar.

Genom att fästa träffdekaler på packväskorna visar man gärna att man "varit med förr". Somliga plockar ur packningen fram speciella mössor eller jeansjackor överhöljda med träffmärken som man bär under träffen.

SMC har några år tagit initiativ till en "träffturnering", där det gällde för de deltagande att åka ihop så lång körsträcka som möjligt till oftast sju geografiskt väl spridda på förhand givna träffar och där få en stämpel på ett specialt kort.

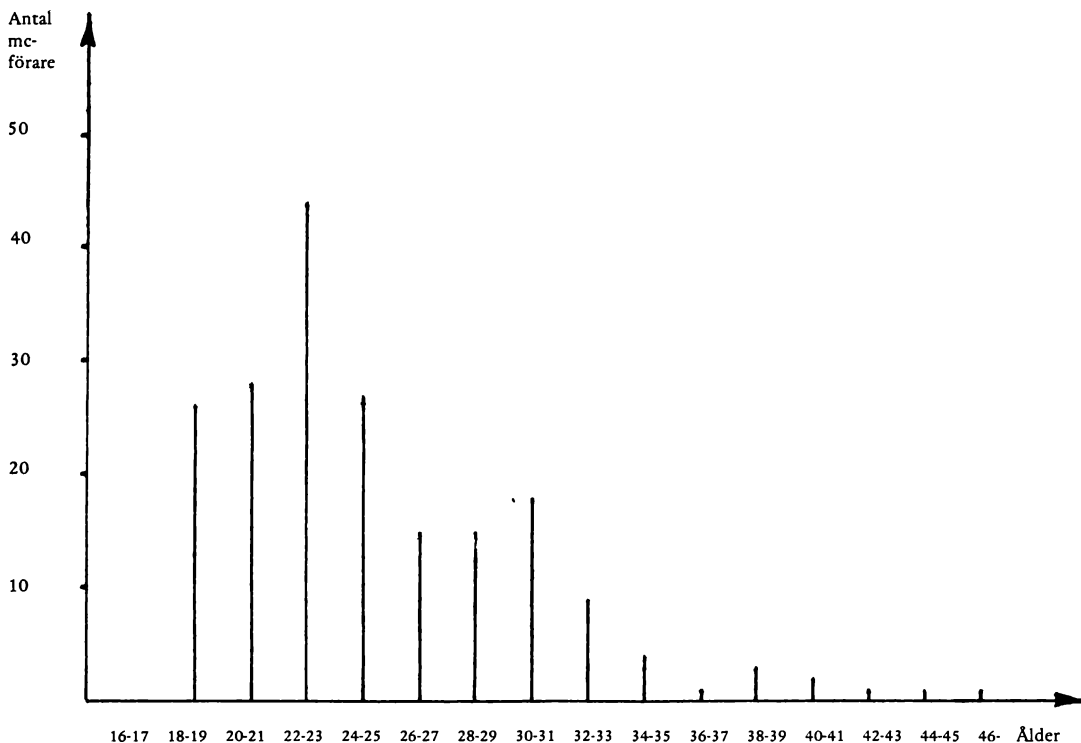
Aven om de som fullföljde hela turneringen var få till antalet, finns anledning förmoda att denna stimulerat till ökat farande till träffar och till att bryta slentrianmässig personlig prioritering av vissa träffar.

Precis som väntat finner vi att den klart övervägande delen mc-förare på träffarna är män. Av Höstträffens 204 mc-förare var ca 11 kvinnor. Denna proportion verkar vara den normala och den svarar också mot andelen kvinnliga mc-förare i allmänhet i klubbarna. Exempelvis Östra Aros MCK, Uppsala, där jag själv är medlem, har när detta skrivs 168 medlemmar. Av dessa är 44 kvinnor men bland dem har endast 13 egen mc.

Träffdekaler och träffmärken utgör synliga bevis på att man är en ofta återkommande träffbesökare.

Hälsingeträffen 1978. Foto förf.

Aldersfördelningen på Hälsingeträffen 1978.

Observera att tabellen endast visar förarnas ålder; passagerarna är sannolikt i regel något yngre och i sidvagnarna sitter inte sällan barn.

Av samtliga träffdeltagare, alltså både förare och passagerare, brukar kvinnorna utgöra uppskattningsvis en tredjedel – fler på sommarträffarna, färre på de strapatsrikare vinterträffarna.

I vilken utsträckning är träffdeltagarna gifta eller sammanboende? Med det material jag haft som grund kan frågan inte besvaras: av anmälningsblanketterna framgår ju ej vilka som lämnat sin partner hemma. Av intresse kan ändå vara att av de 307 mc-förarna på Skaraborgsträffen 1978 hade 90 kvinnlig passagerare, barn borträknade. Av dem delade 5 adress och efternamn med föraren – vilket inte säger så mycket: "paren" kan ju vara syskon – medan 35 uppgivit samma adress som föraren men bar annat efternamn. (På denna punkt är materialet mindre tillförlitligt, då passageraren t ex vid frågan om adressen för enkelhets skull bara skrivit "samma som ovan" e d.) De övriga 50 passagerarna delade varken adress eller efternamn med föraren. Bland dem kan naturligtvis finnas fästfolk, men mc-lösa kvinnliga (och manliga) klubbkamrater brukar också skjutas till träffarna, utan att de fördenskull på annat sätt hör samman med föraren.

Flera mc-handlare jag talat med har tyckt sig skönja en ny köparkategori under 70-talets senare hälft, nämligen män i den lägre medelåldern, som nu, sedan barnen börjar växa upp och den privata ekonomin stabiliserat sig, fått möjlighet att ge renässans åt sin ungdoms mc-vurm. Ofta har de då off-road-maskiner avsedda att "lattja med i skogen", men uppenbarligen även dyra touringsmaskiner. Jag har erfarit att inte helt få av träffdeltagarna tillhör denna kategori, dvs gifta eller fränskilda män med återuppväckt mc-intresse.

Mc-träffarna är en aktivitet främst för de motorcyklister som är medlemmar i touringklubbar och tävlingsklubbar med touringsektion. Av de ovan nämnda blanketterna kan utläsas, att de träffdeltagare som vare sig tillhör någon klubb eller är direktanslutna SMC-medlemmar, är försvinnande få. Men i princip är alla välkomna – bara de kommer per motorcykel! Mopeder såväl som skotrar är ytterligt sällsynta på svenska träffar, och de bilar som sporadiskt dyker upp ses närmast som sabotage mot träffen.

Blanketterna har också gjort det möjligt att se mc-förarnas *ålder*. Fig 5 visar åldersfördelningen på Hälsingetränffen 1978. Så långt jag vet är den åldersfördelningen typisk för de flesta svenska träffar. Att det inte finns någon enda deltagare i den lägsta körkortsåldern måste dock vara ett undantag. Men utan tvekan är åldern 16-17 år som regel underrepresenterad i förhållande till hela den åldersgruppen motorcyklister i landet. Detta är nämligen en stor grupp, men till träffarna kommer få av de yngsta motorcyklisterna.

På hemvägen från Hälsingetränffen kom jag vid en bensinmack i samspråk med ett par ungdomar i denna ålder som jag kände igen från träffplatsen. De åkte närmare 70 mil för att vara med på träffen men hade ändå inte anmält sig som deltagare. Då jag förhörde mig om orsaken till detta framgick indirekt av deras svar, att de helt enkelt varit för blyga att våga sig fram till anmälningsbordet! De hade hållit sig lite på avstånd och även slagit upp tältet utanför träffplatsen.

Åtskilliga gånger har jag noterat denna försiktighet från de unga förarnas sida. Sannolikt upplevs miljön, åtminstone på vissa träffplatser, som främmande och kanske också skrämmande för den oinvigde. Jag minns för övrigt vilken självövervinnelse som fordrades innan jag själv som nybliven motorcyklist vågade mig till en träff.

Fordonsbeståndet

Ett bra sätt att vinna inblick i deltagarcorpus' egenskaper är att iakttä själva fordonen. Märkesfloran på träffarna avviker nämligen markant från den totala bilden av samtliga registrerade mc. Några fabrikat, med renommé att vara goda långfärdsmotorcyklar, är klart överrepresenterade.

Valet av mc-fabrikat och -typ sker självfallet med tanke på maskinens lämplighet för den typ av körning man huvudsakligen använder den till. Men det är min bestämda uppfattning, att vilket märke man väljer också i hög grad beror av rådande tradition inom den motorcyklist-kategori man känner sig tillhöra.

Bland de fabrikat som är överrepresenterade på träffarna märks exempelvis tyska BMW och italienska Moto Guzzi – båda av tradition omhuldade touringmotorcyklar.

BMW hade 1978 knappt 6% och Moto Guzzi 1% av landets totala mc-park, men på Hälsingetränffen 1978 återfanns 53 BMW och 16 Moto Guzzi bland de 196 mc som var kvar då jag räknade fordonen på söndagsmorgonen.

På somliga träffar är BMW-maskinerna helt dominerande, och på andra står deras antal i mer normal proportion till sitt riksgenomsnitt. Detta är inte någon slumpmässig, utan en naturlig följd av att olika kategorier motorcyklister dras till olika mc-fabrikat – (något som alltså även märks inom den begränsade del av samtliga motorcyklister som besöker mc-träffar). Dominans av ett visst fabrikat på en träff uppenbarar därför något för oss om träffens karaktär, då ju träffen formas av arrangörsklubben och de deltagande motorcyklisterna: Mycket få choppers byggs med BMW som utgångsmaterial. På (det lilla antal) träffar, som anordnas av chopperdominerade klubbar, återfinns också få BMW. Samtidigt är här de amerikanska, engelska och japanska märken som är typiska choppermaskiner klart överrepresenterade.

Men vilket mc-märke man kör säger naturligtvis inte allt. Många mc-entusiaster byter ofta märke, och gamla tiders märkesfanatism tror jag är på tillbakagång, även om den i viss mån odlas i uddamärkesklubbarna (vilka annars har som huvudsaklig funktion att hjälpa till med anskaffande av svåråtkomliga reservdelar).

En titt på motorcykelns *storleksklass* är därför ett viktigt komplement till märkesfördel-

ningen. Vi finner då att de största motorcyklarna, med en cylindervolym mellan 750 och 1200 cm³, är överrepresenterade, medan 125-kubikarna (s k "lätt mc") är underrepresenterade på träffarna i jämförelse med det totala antalet mc i landet.

Detta förhållande är föga överraskande, eftersom de stora motorcyklarna i allmänhet är lämpligare för långfärder än de klenare och obekvämare 125-kubikarna – och det är långfärds-motorcyklister som samlas på träffarna.

Sidvagn är vanligare hos träfffolket än hos genomsnittsmotorcyklisterna. Detta gäller samtliga träffar, men särskilt markant är det på vinterträffarna. På Krystallrallyt i Norge 1977 (11-13 feb) kunde jag räkna in 85 sidvagnar bland de 163 fordonen, och på Primustreffen 1978 (25-26 feb) 24 av de sammanlagt 32 fordonen.

Under sommarhalvåret är det normala att upp till 10% av samtliga mc på träffarna har sidvagn. I Sverige finns troligen inte fler än 400 sidvagnsmaskiner mot omkring 50 000 solomaskiner i trafik under sommarmånaderna.

Träffdeltagarnas utbyte av träffen

Träffplatsen genljuder av skrällig högtalarmusik, skrån och stöj. De som tagit sin helgfylla raglar flinande omkring och slår sig i slang med vem de möter. Skrävlandet över bravader på vägen till träffen får allt mindre verklighetsanknytning: "Du skulle sett Snövit när han skalla en mås i den där böjen efter rakan i Kumla du vet. Splatt!" Det allmänna bullret tonar ut vid 2-3 på natten, då det övergår till snarkningar, hostattacker och lösryckta svordomar från tälten. Plötsligt får någon igång en mc och varvar ur den, tills man lyckas få in honom i tältet igen. I gryningen startar de långväga sin hemfärd efter en sömnlös natt.

Vad är det som får träffhabituéerna att återkomma år efter år? En röst i hällregnet: "Varje år tänker jag 'aldrig mer'. Men nu är jag här. Fy fan ..."

Säkert åker man på mc-träffar av samma anledningar som andra deltar i t ex spelmansstämor. Villkoren och formerna skiljer sig men själva mekanismen är densamma: man har utbyte av att träffa andra som delar ens intresse, man vidmakthåller gamla bekantskaper och man ställer sig öppen för att också få nya vänner.

Jag har redan antytt att träffarna sinsemellan kan ha olika karaktär i det att somliga huvudsakligen appellerar till långfärdsåkare, andra till chopperfolket osv. Som regel är dock alla kategorier representerade på träffarna om än i varierande mängd.

*Det gemensamma intresset för motorcyklar, mc-sport och -touring binder samman träffdeltagarna. Nattlivet kring eldarna, som lyser här och var bland tälten, pågår till gryningen.
Foto förf.*

Genom motorcykeln – dess typ, utrustning, modifiering – men också genom klädsel, personlig utrustning och allmänt uppträdande ges möjlighet att kommunicera och att känna samhörighet med en viss falang av de två- och trehjulsburna bröderna och systrarna.

En händelse, som säkert fick många motorcyklister att glömma gammalt groll sinsemellan – av hävd har funnits en skämtsam men ibland också allvarlig motsättning mellan de olika kategorierna motorcyklister – var när ett hot i ett slag riktades mot samtliga genom den statliga utredning, Rapport 13,⁶⁾ som ville förbjuda alla motorcyklar med en cylindervolym överstigande 250 kubik.

Detta skedde i en tid, när jag själv umgicks intensivt med motorcyklister och även besökte många träffar. Jag förnam starkt den maktlöshet motorcyklister kände inför Rap 13 – en uppgivenhet som illustreras gott av följande replik, fälld vid Siljansträffen 1977: "Vi skulle samla hop tusen hojar och dra ner till riksdagshuset eller va fan det är och riva hela skiten."

Det är frestande att se ett samband här mellan den hotfulla händelsen och den omständigheten, att träffarna blev fler och, såvitt jag kunnat finna, mer välbesökta just sedan nyheten om "Rap 13" spridits i mc-pressen.

För en grupp, som uppfattar sig nästan helt utan stöd och förståelse från myndigheters och allmänhetens sida, måste det ligga en tillfredsställelse i upplevelsen av att "vi är många". På några träffar ges också tillfälle att manifesteras detta genom de gemensamma utfärder som ordnas.

Som i många andra sammanhang där människor samlas kring ett intresse överbryggas gärna barriären mellan åldrarna. På mc-träffar premieras ofta "äldste deltagare", och ibland även

En säkert milslång karavan bestående av ca 2000 motorcyklar i samband med Norrtäljeträffen 1978. Man förflyttar sig från den inledande samlingen i Norrtälje till den egentliga träffplatsen vid en havsöik. Åkning i mastodontklungor tycks vara ett uppskattat nöje. På Kopparträffen görs varje år en gemensam tur ner i Falu gruvans dagbrott och på andra håll görs utfärder för att se på exempelvis fallskärmsboppning. Foto förf.

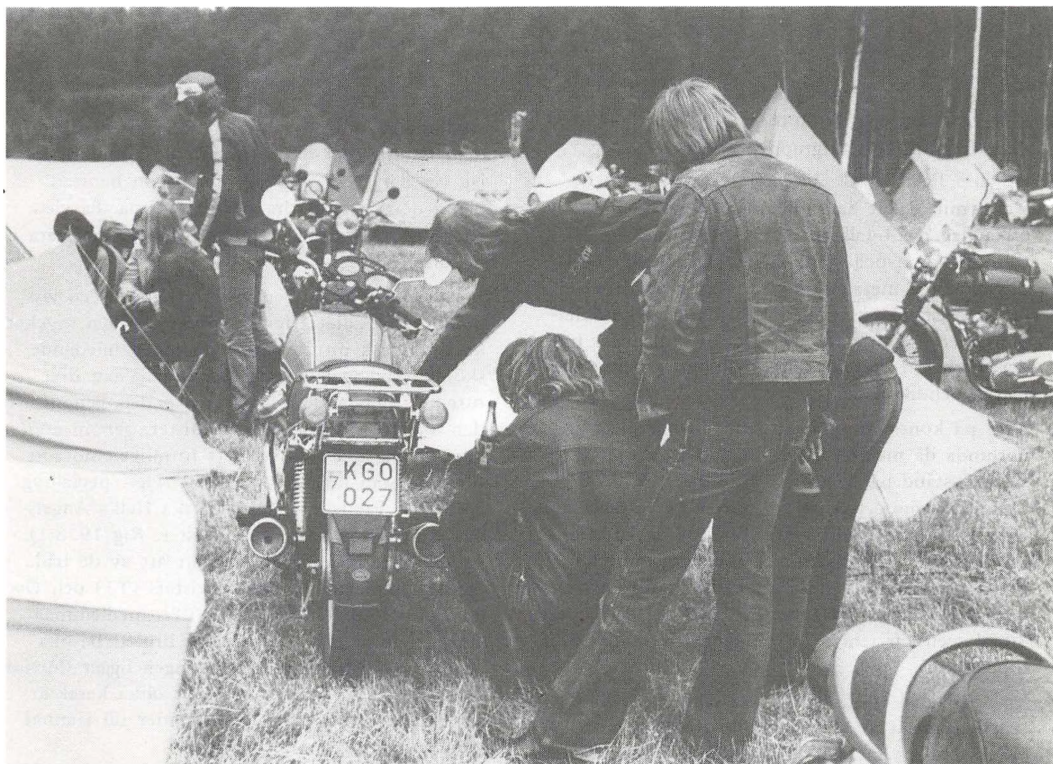
ungste deltagare, vilket ju också visar att man gärna ser en spridning i åldrarna och inte värnar om något visst (ungdomligt) åldersskikt. Jag har många gånger noterat den respekt de yngre visar veteranerna, när dessa sprider sitt kunnande och sina erfarenheter på mc-touringens område. De äldre möter här en uppskattning som de kanske inte är vana vid utanför mc-kretsen. Jag har några gånger sett hur bråkstakar låtit sig lugnas av äldre motorcyklister, inte därför att dessa till äventyrs varit starkare, utan troligen därför att man haft respekt för de äldres längre erfarenhet som motorcyklister; veteranerna vet hur det ska vara.

Träfflivet, likväl som medlemskapet i en klubb, har säkerligen en fostrande effekt. Exempelvis godkänns inte alltför odisciplinerad körning i klungan till och från träffen. Jag har bevittnat mycket fräna, och förmodligen effektiva, tillrättavisningar till dem som inte självmant förstått villkoren.

Man ser efter varandra, och när någon överförfriskad ämnar ta sig en åktur på lördagskvällen, plockas nycklarna obevekligt av honom.

Sedan ett gäng roat sig med att under natten tömma brandsprutorna som fanns uppsatta på träffområdet avbasades de efter söndagens prisceremoni av värdklubbens ordförande, som också riktade sig till marodörernas klubbkamrater: "...hoppas jag ni tar er an dom här killarna och lär upp dom hemma på klubbarna så dom lägger av med såna här barnsligheter som inte hör hemma på en träff." (Hälsingeträffen 1976).

Ett betydelsefullt utbyte träffen ger, är den omständigheten, att här ges tillfälle att inför andra initierade visa upp sina egna lösningar av tekniska problem — många av motorcyklarna är modifierade, och ofta rör det sig om ändringar som ett otränat öga ej uppfattar. På mc-

Det är en sedvanlig sysselsättning att ensam eller tillsammans i mindre klungor ströva omkring på träffplatsen och beskåda varandras fordon. Härvid blandas hårdbjärtade och sakkunniga kommentarer. Hälsingeträffen 1978. Foto förf.

träffen kan man räkna med att möta sakkunnig uppskattning. En viktig sysselsättning är därför att gå runt på träffplatsen och beundra varandras maskiner.

Jargongen är ofta "rå men hjärtlig". Stundom finner man en viss självironi, t ex i historier-na som berättas, som i varje fall hjälpligt tjänar syftet att kamouflera "miljägarnas" skryt.

En äkta självironi, som väl vittnar om en viss distans till den egna gruppens attityd och fanatism, röjer sig i nedanstående vers, som ursprungligen skrevs för ett sångblad till en mc-träff 1964, men som jag hört sjungas på mc-fester åtskilliga gånger under 70-talet, framförd på melodin till Snoddas Flottarkärlek:

*Jag ska köra motorcykel jag så länge jag finns till
uppå landsvägen och även inni stan
Jag ska köra hårt och hänsynslöst och kanske vill det till
att jag överbuvudtaget sen finns till
Haderian hadera, haderian hadera
att jag överbuvudtaget sen finns till...*

Noter:

1. Källa: Utvärdering av Motorcykelns Dag 1978. Folksams MC-kontaktgrupp oktober 1978.
2. De allra flesta av de 34 träffarrangörer som besvarat min enkät har tillhandahållit märken av olika slag. I 24 fall har det varit dekalmer med träffens namn och symbol. 22 klubbar har låtit tillverka små metallmärken att fästas med nål eller sys fast. Många gånger kan märkena kompletteras med "årsbrickor" avsedda att anbringas under märket. I enstaka fall förekommer också tygmärke och liknande.
3. Nere på kontinenten är situationen härvidlag anorlunda då mc-branschen ibland sätter upp försäljningsstånd på de största träffarna. Enstaka exempel finns också på att träffar där arrangerats enbart i kommersiellt syfte. En stor däckproducent inbjuder, med affischer och anmälningskuponger tillställda svenska mc-klubbar, till en tredagars mc-träff vid Hannover. 1978 deltog där ett 30-tal svenskar (enl tel Continental Gummi AB, Stockholm).
4. En särpräglad träff, som måste nämnas, hålls sedan några år av alingsåklubben Messengers MCC, som avvisar alkohol på sin träff. Klubben har en i sina stadgar klart uttalad kristen målsättning och dess medlemmar hör hemma i 6 å 7 olika frikyrkosamfund. Man har bl a haft bibelstudium på träffprogrammet. De som besöker denna träff, tycks ta seden dit de kommer. När jag var där 1977, såg jag inte någon berusad bland de drygt hundra träffdeltagarna. På vissa andra träffar förefaller ibland de berusade vara i majoritet.
5. Ett exempel på hur en viss träff lockar en viss publik: Norrtäljetränffen har skapat sig en mycket karaktäristisk profil, dels genom den inledande skönhetstävlingen i Societetsparken (som drar tusentals betalande åskådare) och dels genom att den, öppen för alla motorcyklister, genom åren kommit att utvecklas till ett formligt eldorado för dem som kör choppers (ett slags specialbyggen, se E Fredelius, Amerikanska Hell's Angels-filmer och svenska motorcyklister. *Rig* 1978:1). Det är utomordentligt typiskt att av de båda uppsalaklubbarna Throttle Twisters (TT) och Östra Aros MCK (ÖAM) "alla" TT:s medlemmar men knappast någon av ÖAM:s brukar besöka denna gigantiska träff. Förklaringen ligger (huvudsakligen) i TT:s och ÖAM:s helt olika karaktär som klubbar (något jag återkommer till i annat sammanhang).
6. *Nordiska trafiksäkerhetsrådet, Rapport 13*. Motorcyklar och mopeder – trafiksäkerhet och konstruktion. Stockholm 1975.

Arbejderkultur og antifascistisk modstand

En landsbystudie fra Ludvig-Uhlandinstituttet i Tübingen

af *Martin Scharfe*

Artiklen præsenterer den forskning som foregår ved Ludvig-Uhland instituttet i Tübingen. Som eksempel berettes om studiet fra landsbyen Mössingen, hvor man søger at finde baggrunden for dannelsen af den arbejderkultur, som gjorde det muligt at gennemføre en generalstrejke i forbindelse med Hitlers magtovertagelse. Som nogle af forudsætningerne, har man fundet erhvervs- og ejendomsstrukturen med bl.a. mange små husmandslodder, forbindelse til storbyers arbejderbevægelser, selvstændige mindre håndværksmestre og den kulturelle samling, som bl.a. skete omkring byens gymnastiksal.

Forskning ved Ludvig-Uhlandinstituttet

Jeg er blevet bedt om at fortælle noget om den arbejderkulturforskning, der foregår ved Ludvig-Uhlandinstituttet i Tübingen. Det er imidlertid ikke overvældende meget, vi kan fremlægge. Vi er igang med særdeles mange ting, for mange, og undertiden forekommer det os, at det ville være mere gavnligt, hvis vi koncentrerede os om nogle få projekter. Jeg må ligeledes på forhånd gøre opmærksom på, at det centrale i vort arbejde hverken er det store overblik eller teoretisk bearbejdning og begrebsanalyse, men derimod en helt konkret forskning. Dertil kommer – pga instituttets store antal studenter 550 – at det er nødvendigt med et stort undervisningsudbud. Vi må afholde stadig flere seminarer i introduktionstemaer, og vi må læse og bedømme stadig flere opgaver i forbindelse med undervisning og eksaminer. Jeg ønsker ikke at beklage mig – men kun forklare hvorfor vi ikke kan præsentere flere forskningsresultater, frem for alt inden for arbejderkulturforskningen.

Vor studieordning fra 1973, der definerer vort fag som Empirisk Kulturvidenskab og dermed omskriver dets arbejdsområde og regulerer studiets struktur, foreskriver, at de studerende sætter sig ind i forskellige metoder: dels i de nyere socialvidenskabelige teknikker: observation, interview, spørgelister, statistik osv., dels i historievindenskabelige metoder, hvorunder der specielt kræves kendskab til den historiske materialisme som een af de mulige metoder. Derfor er det faktisk ret besynderligt, at ordet "arbejder" eller "arbejderkultur" dårlig nok optræder en enkelt gang. Meget oftere støder man på begreber såsom "dagligdag" og folkekultur ("Populärkultur"). Men dette stemmer kun overens med ansatsernes pluralitet på Ludvig-Uhlandinstituttet og med vor forsknings- og undervisningsmæssige realitet.

Trods dette er der naturligvis til stadighed arrangementer til belysning af historisk- eller

nutidsorienterede spørgsmål om arbejderkultur og -livsform: gæstarbejderproblemet, akkulturations- og rekulturationsproblemer, arbejderuddannelsens historie, nutidens æstetiske opfattelser af arbejderne, "arbejdere og billedkunst", arbejderbevægelsens historie samt arbejderbevægelsens historie og arbejderkultur i Würtenberg i det nittende århundrede og 1918-1933. Men alt dette er undervisningsarrangementer, ikke noget blivende, vedvarende. Hvad vi kan fremvise på dette område, er faktisk kun tre vellykkede, dvs., ikke ubetinget gode, men dog fuldendte projekter. Men: også undervisningsarrangementer bærer naturligvis frugt: for øjeblikket er en hel række magisterafhandlinger om arbejderkultur under udarbejdelse.

Til de tre projekter som vi virkelig har gennemført, kan der knyttes tre arbejdsprincipper: 1) Projekterne er snævert regionalt – for det meste endog lokalt orienterede, og dette bevirker, at vi aldrig vil kunne komme til at bedrive europæisk etnologi, dvs.: næsten alle vore arbejder har rod i Würtembergområdet, ja, endog i Tubingens nærmeste omgivelser eller i Tübingen selv. Noget sådant indebærer sikkert visse ulemper. Derfor lægger vi altid vægt på fordelene. 2) Vi er stærkt historisk orienterede i vore arbejder, noget mange studenter tager os ilde op, men også noget som mange af vore tyske kolleger overhovedet ikke har bemærket. 3) Vi forsøger at arbejde på en sådan måde, at der ved et forskningsprojekts afslutning ikke kun foreligger en videnskabelig bog beregnet for fagspecialister. Det vi satser på er et resultat, der, ud over hvad angår det fagvidenskabelige miljø, indvirker eller forhåbentlig vil kunne indvirke på offentligheden.

Vi vil nu oprids de omtalte tre principper i forbindelse med de tre tilendebragte projekter.

Det første projekt var "Industriarbejdernes kultur og livsform i Kongeriget Württemberg". I denne forbindelse bør man vide, at kongeriget Württemberg eksisterede fra 1806-1918. Det drejer sig altså her hovedsagligt om det nittende århundrede.

Der har ganske vist i forbindelse med dette tema været visse irritationsmomenter, bla.: a) den regionale referenceramme, b) at der ikke fandtes nogen som helst forskning eller litteratur om dette emne, c) at Württemberg ikke er en af de klassiske, tidligt industrialiserede områder med sværindustri, samt at der heller ikke findes noget "klassisk" proletariet. Men, netop derfor har det interesseret os, hvordan arbejderkultur har udviklet sig under betingelser, der kendetegnes ved: ingen sværindustri, forarbejdende industri, pendling i stedet for flugt fra landet, jordbesiddelse på grundlag af ejendomsdeling (Realteilung), høj grad af sammenknytning af håndværk og småindustri, få trafikknudepunkter og derfor et utal af decentraliserede bosteder. (Standorte).

Efter to eller tre semestre forelagde vi vore resultater for offentligheden i form af en udstilling på vort institut. Der kom mange grupper af fagforeningsorganiserede arbejdere, og endelig blev vi af Deutschen Gewerkschaftsbund Landesbezirk Baden-Württemberg bestilt til at lave en vandredstilling. Resultatet er udstillingshæftet "Arbeiter. Kultur und Lebensweise im Königreich Württemberg" samt en vandredstilling, som indtil nu har været vist på omkring 20 forskellige steder i Baden-Württemberg. Studenterne giver ved åbningen, dvs. ved hver nyåbning af udstillingen, en introduktion. Det der især er betydningsfuldt er imidlertid, at der nogle steder via fagforeningerne opstår initiativer til at oparbejde den lokale arbejderhistorie uden nogen nævneværdig medvirken af akademikere.

Det andet mere fuldendte projekt var af en helt igennem lokal observans. Under ledelse min kollega Bernd Jürgen Warneken studerede en studentergruppe i samarbejde med Deutschen Gewerkschaftsbund Kreis Tübingen arbejderbevægelsens historie i akademiker- og tjenestemandbyen Tübingen. Tidligere er der næppe nogen, der har vidst, at der ved siden af professorerne, studenterne, tjenestemændene og funktionærerne også fandtes en udpræget arbejderkultur. Opgavens problem var: at fastslå at der til trods for og ved siden af universitetet (og i konkurrence med universitetet) fandtes og findes en arbejderbevægelse. Projektets første resultat var en lidet påskønnet udstilling. Slutresultatet var en meget påskønnelsesværdig bog: "Arbeitertübingen", der først og fremmest blev udbredt af fagforeningen. Denne bog er den konsekvente fortsættelse og komplettering af bogen "Das Andere Tübingen".

Mössingenprojektet

Det tredje projekt som optager størstedelen af denne artikel, det såkaldte Mössingenprojekt, er endnu ikke fuldt tilendebragt. Jeg har til denne lejlighed givet det titlen: "Arbeiterkultur und Antifaschistischer Widerstand. Eine Dorfstudie der Ludwig-Uhland-Instituts". Her drejer det sig altså om arbejderkultur i en landsby i 20-erne og i begyndelsen af 30erne, dvs. i den periode vi kalder for Weimar Republikken En tid med voldsomme økonomiske, politiske og ideologiske kriser.

Inden jeg berører de indholdsmæssige spørgsmål og problemer, vil jeg imidlertid sige lidt om vort arbejdes metode og rammebetingelser.

Dette projekt er, som de fleste af vore projekter, ikke finansieret af udenforstående, men derimod fuldt ud integreret i institutarbejdet. Det har den fordel, at de studerende er ligeberettigede forskningspartnere og ikke kun materialeleverandører, samt at de studerende er fuldt ud delagtige i slutproduktets fremstilling, dvs. i slutresultatets formulering. For tiden omfatter vort team 10 personer.

Ulempen ved denne arbejdsmåde er imidlertid den meget store belastning af deltagerne. Vi påbegyndte Mössingenprojektet i efteråret 1977, hvoraf vi officielt, har ladet fire semestre, dvs. indtil sommeren 1979, fungere som undervisning. Helt op til dette tidspunkt var vor forskning endnu ikke afsluttet, endsige formuleret. Institutrådet (Institutversammlung) mente dog, og med rette, at projektet lagde beslag på for stort et kvantum af instituttets undervisningskapacitet – nemlig min kollega B.J. Warnekes og min egen. Dermed var projektet faldet ud af det officielle undervisnings- og arrangementprogram, og to muligheder stod tilbage: enten standse eller arbejde videre ved siden af (den øvrige undervisning. o.a.). Vi gjorde naturligvis

Søndagsudflugt for medlemmer af Mössingens arbejdersammenslutning i de Schwäbische Alb.

det sidste – med overbelastning af underviserne og studerende som den første følge, og med den anden følge at arbejdet gik stadig langsommere fremad, og med den tredje følge at stadig flere studentermedarbejdere sprang fra pga. eksamen.

Hvorfor omtaler jeg dette? Fordi det er de reelle rammebetingelser for vort projekt, og fordi det indikerer, at vort næste forskningsprojekt bliver mindre kvalificeret. Da hver student på hovedfag skal medvirke ved et projekt, og da der samtidig er så mange studenter, har L-U-instituttet måtte beslutte, at projekter for fremtiden ikke må vare længere end to semestre. Dette vil automatisk betyde et kvalitetsfald, resultaterne vil blive mere overfladiske, og man bliver nødt til at vælge enklere temaer. Det første produkt, som er kommet istand under disse skærpede undervisnings-forsknings-og -studiebetingelser, er vor billedudstilling "Lebensspuren".

Men tilbage til Mössingenprojektet. At det endnu ikke er tilendebragt ligger, som forventet, i de dårlige arbejdsmuligheder ved L-U-instituttet. Men også kildesituationen må tages i betragtning: fascismen har hensynsløst udsløst vidnesbyrdene om arbejderkulturen, eller også har arbejderne selv udsløst alt, som kunne have belastet dem. Som kilder har vi systematisk benyttet og vurderet: lokalaviserne i Tübingens nabobyer og i Rottenburg, men frem for alt Mössinger-Steinlach-Zeitung, Mössingens byarkiv med politiakter og kommunalbestyrelsesprotokoller, foreningsprotokoller, statsarkivet, hvor vi først for nylig, ved et tilfælde, opdagede det politiske politis stikkerreppoarter. Vore vigtigste kilder var imidlertid de talrige samtaler, som vi optog på bånd og transkriberede – samtaler med vidner til begivenheder i Mössingen i 20-erne og 30-erne. Dele af disse samtaler, foruden foto- og andre dokumenter, vil komme til at udgøre en væsentlig del af den bog som til sommer (1981) udkommer på Rothbuch-Verlag, Berlin, med titlen: "Da ist nirgends nichts gewesen ausser hier. Das Rote Mössingen im Generalstreik gegen Hitler. Geschichte eines Schwäbisches Arbeiterdorfes".

Vore motivationer for dette tema var naturligvis, helt indlysende, forskningsstedets nærhed. Mössingen ligger et kvarter med bil fra Tübingen. Yderligere var der i midten af 70erne opstået en stærk interesse for spørgsmål vedrørende arbejderkultur. Dertil kommer den senere tids interesse for at trække fascismen/nationalsocialismen mere ind i folkelivsforskningen. Dette tema vil sikkert komme til at danne et nyt tyngdepunkt ved vort institut.

Arbejderkultur und Antifaschistischer Widerstand

Hovedanledningen til vort projekt var, at vi var kommet under vejr med, at Mössingen var en af de meget få småbyer i Tyskland, hvor der dagen efter Hitlers magtovertagelse i 1933, ikke blot blev opfordret til generalstrejke, men også blev gjort forsøg på at efterkomme opfordringen og dermed gjort forsøg på at hindre Hitlerregimet. Ligeledes erkendte vi den enkle kendsgerning, at denne, i det mindste symbolsk vigtige, historiske begivenhed truede med at forsvinde i glemselens mørke.

Spørgsmålenes retning var allerede klar eller blev det efterhånden: hvordan kunne det netop i denne landsby komme til en sådan aktion? Provisorisk svar: fordi det kommunistiske parti, der ganske vist ikke var det største, dannede den mest homogene politiske kraft. Spørgsmål: hvordan var dette muligt? Provisorisk svar: fordi stedets velorganiserede arbejderkultur, inklusive dens såkaldte sympatisører, udgjorde en massebasis. Og nu kommer det egentlige spørgsmål: hvorledes var denne arbejderkultur beskaffen, og hvordan var den opstået?

"Arbejderkultur i landsbyen". Temaet lyder paradoxalt. For man er, i det mindste i Tyskland, vant til at proletarisk kultur og livsform for det meste skal søges i de storbyprægede, industrielle koncentrationsområder og ikke i et tilsyneladende overvejende agrart determineret område som landsbyen.

Men: temaet er faktisk ikke noget paradox, i hvert fald ikke hvad angår den region hvorfra mit eksempel stammer. Denne region er bestemt af nogle for os relevante faktorer, som jeg kun ganske kort vil antyde. Geografisk hører den til de schwäbiske alpers frugtbare, let bakkede opland, der er gennemtrukket af småfloder, noget der er af ganske væsentlig betydning for småindustriens vand- og energibehov. Historisk-politisk er det gammelwürttembergsk

område med ganske specielle islæt: her skal kun nævnes konfessionerne: protestantisk med puritansk-pietistisk slagside, hvilket i sig selv ikke er uden indflydelse på mentaliteten, moralen, især arbejdsmoralen. Økonomisk set er regionen gammelt landbrugsland, men også gammelt område for ejendomsdeling, dvs et landområde med opsplittede jordbesiddelser, der for længst er gjort urentable og som følge af dette et område med et usædvanligt stort antal håndværkere. Denne tilstand modsvarede Würtembergs industrielle udvikling, der satte forholdsvis sent ind, og som ikke var karakteriseret ved sværindustri, men derimod ved forarbejdende industri og frem for alt ved decentraliserede standpladser. Ved siden af det industrielle koncentrationsområde ved det mellemste Neckar, fandtes et utal af landsbyer med små og middelstore industrivirksomheder, der for det meste tilhørte tekstilbranchen. Arbejderne boede i landsbyer eller pendlede fra de nærmestliggende steder og var næsten alle forsynet med et lille jordlod.

Den her skitserede Steinlachtalregions hovedlandsby er Mössingen, beliggende ca. 10 km. syd for Tübingen. I nogle år har den været by. Tidligere var den en landsby med markedsrettighed og med en udpræget centerfunktion. Der findes rigeligt med belæg for disse funktioner: læge og apotek, banegård, elektricitetsværk, gymnastikhal, talrige foreninger, (t. eks. indtil 1933: tre sangforeninger) egen avis osv. Det må her være tilstrækkeligt med disse antydninger af vor landsbys centerfunktion, og skal kun suppleres med indbyggerantallet i det pågældende tidsrum. I 1907 boede der i Mössingen 3700 mennesker, i 1933 4200, altså 500 flere.

Noget der ganske vist er lagt større vægt på indenfor rammerne af vor problemstilling – altså: Hvordan kunne der opstå en arbejderkultur i landsbyen og hvordan var den beskaffen? – er til gengæld her selekteret og kun antydnet, nemlig nogle tal vedrørende beskæftigelses- og ejendomsstruktur. I nogle få årtier mellem 1895 og 1907 faldt antallet af personer med landbrug som hovederhverv med 20%, og antallet af personer afhængige af håndværk og industrielt arbejde steg 20%. Denne proces fortsatte således i de næste 25 år mellem 1907 og 1933, mindre påfaldende i den industrielle sektor, mere dramatisk i den agrare. Antallet af selvstændige håndværkere forblev på det nærmeste konstant (ca. 200), antallet af fabriksarbejdere steg kun ca. 12% (til 765). Derimod faldt antallet af selvstændige landmænd med 16% til 300. Men frem for alt – og dette er bemærkelsesværdigt – steg antallet af uselvstændige (dvs. primært daglejere), beskæftigede inden for landbruget, med ca. 100% til 740.

Man kunne sige, at denne ændring modsvarede ændringen i fordelingen af landbrugsarealer. Her fandt en polarisering sted. Kun de små landbrugsbedrifter med en jordbesiddelse på mellem ca. 0,5 ha og 2 ha aftog – mellem 1907 og 1933 faldt deres antal ca. 18% til 350. De større bedrifter med et areal på over 2 ha tiltog med ca 12% til 270 (hvoraf størstedelen stadig havde mindre end 5 ha). Det meste alvorlige udslag gav dog den nu ekstensivt, dvs. uden hensyn til rentabiliteten, uførte ejendomsdeling. I det omtalte tidsrum tiltog minilandbrugene med et dyrkningsareal på under 0,5 ha med ca. 75%, fra 200 til 350. Dette bevirker i statistikken for 1933, at 90% af Mössinghusholdene optræder som landbrugsbedrifter. Dette er en følge af, at det ikke længere kunne betale sig at have landbrug, men at det var rationelt at beholde have, frugtareal og et mindre kartoffelbed som eksistenssikring.

Jeg føler mig ikke desto mindre nødsaget til yderligere at underbygge de forenklede tal og bringe dem på en fællesnævner, for at gøre dem mere forståelige. Mössingen er på Weimarrepublikkens tid en stor landsby med centerfunktioner. Mens småhandel og håndværk økonomisk set forbliver relativt fremherskende, finder der en forarmningsproces sted inden for den agrare sektor. Denne kan ikke længere opsuges gennem industrielt arbejde. Når antallet af beskæftigede inden for industrien stadig vokser i det pågældende tidsrum, må man være opmærksom på, at det primært drejer sig om kvinder, der arbejder på de nærliggende tekstilfabrikker. Heller ikke pendlingen bringer nogen lettelse: et par hundrede ind- og upendlere turde udligne hinanden. Derfor er arbejdsløsheden i 20erne også et problem i Mössingen. Den mildnes dog gennem den, ganske vist ofte minimale, men til gengæld omstændeligt spredte jordbesiddelse: også den arbejdsløse har et par sække kartofler og et par fad frugtmost i kælderen og en mal-

keged i stalden og grøntsager i haven.

Disse data er alle grundlæggende for en forståelse af det følgende. Men de er nok alligevel ikke tilstrækkelige til at kunne forklare vort spørgsmål, om hvordan en i den grad udpræget arbejderkultur kunne opstå på dette sted.

Derved står vi over for det metodiske problem, at der muligvis fandtes lignende spor af arbejderkultur i et stort antal landsbyer, og at disse ganske enkelt endnu ikke er fundet frem og kommet os til kendskab. Imellemtiden må vi altså, indtil der foreligger sammenligningsdata, i metodisk øjemed betragte Mössingen som unik, og lede efter forklaringer på dette unike fænomen. Andre eksempelstudier må således have til opgave, at falsifisere vor forsøgsanalyse.

Jeg vil bevæge mig frem i to trin: 1) kort beskrivelse af fænomenet, 2) forklaringsforsøg, hvorunder man må tage i betragtning, at deskription og analyse aldrig lader sig skarpt adskille fra hinanden.

For det første: "fænomenet" selv, arbejderkultur i landsbyen, i Mössingen. Emnet frister til en farverig skildring. Men vor knaphed på tid tvinger os til en tør, næsten stikordsagtig opregning.

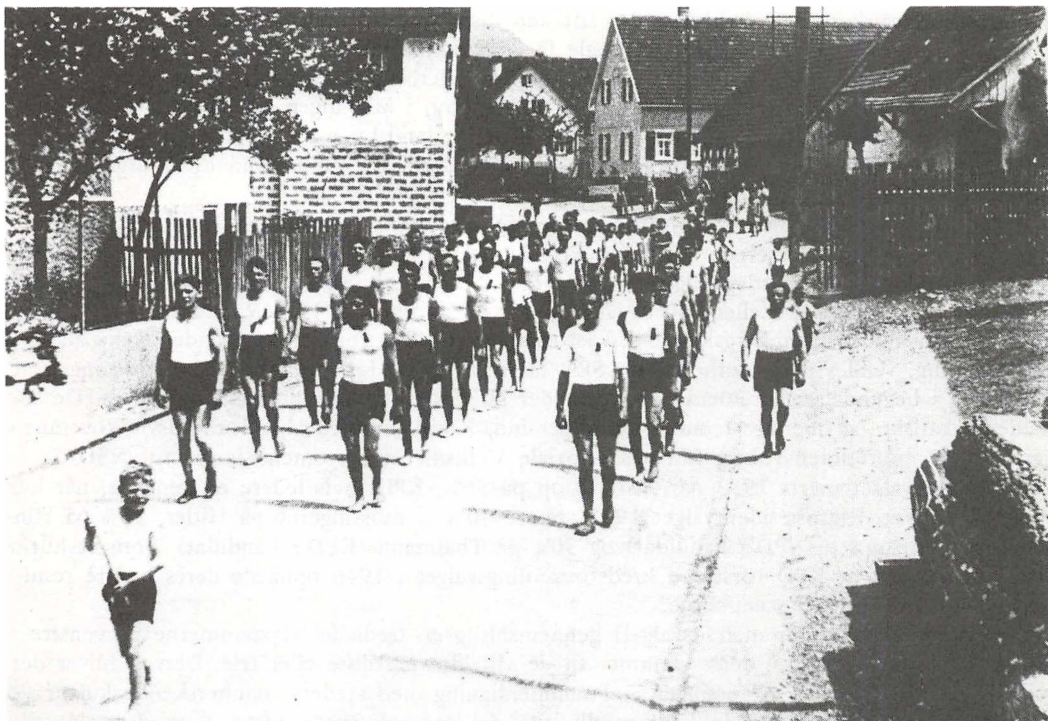
Godt to årtier efter bekræftede Tübingens landsret samt Stuttgarts overlandsret over for en af mössingendemonstrationsdeltagerne og offer for fascismen: Hvis opfordringer i vejen for den fascistiske magtovertagelse.

Minsandten. Godt to årtier efter bekræftede Tübingens landsret samt Stuttgarts overlandsret over for en af mössingendemonstrationsdeltagerne og offer for fascismen: Hvis opfordren til generalstrejke var blevet fulgt overalt, så ville denne forholdsregel ligefrem have været egnet til at opnå det tilsigtede mål: at lamme Hitlerregeringen og at tvinge den på tilbagetog.

Dagen før (demonstrationen) blev der uddelt flyveblade med kommunistpartiets opfordring til generalstrejke. Den antifascistiske aktion (Antifa) og det uniformerede "Kampfbund gegen der Faschismus" foranstaltede en demonstration, anført af trommeslagerne og fjøjtespillerne fra arbejdgymnastikforeningen. Man råbte "rød front", ellers forløb alt roligt. Mössingens kommunistparti afholdt et møde i arbejderforeningens gymnastikhal. På dette tidspunkt var det endnu ikke klart om ADGB (Allgemeine Deutsche Gewerkschaftsbund) og SPD ville slutte op om generalstrejken. Trods dette sætter demonstrationstoget sig næste middag i bevægelse fra dette sted (gymnastikhallen) – fortæller tidligere deltagere – med røde faner og transparenter, selv om det faktisk var klart, at der *ikke* var etableret nogen massestrejke: alle toge fra Tübingen og Hechingen kom præcist, kollegerne ved banen og posten arbejdede. Deltagerne i "optoget" var for det meste arbejdsløse, selvstændige håndværkere og kvinder. Med slagord ("Død over Hitler", "deltag i massestrejken", "Hvem gør os fri, det kommunistiske Parti") gik man til landsbyens tre store tekstilfabrikker. Arbejderne på den første fabrik nedlagde straks arbejdet og tilsluttede sig optoget – optoget kom på et gunstigt tidspunkt, der var nemlig middagspause. På den anden fabrik standsede man maskinerne og opfordrede de mandlige og kvindelige arbejdere til at komme med. Demonstrationen havde nu 400-500 deltagere. Den tredje fabrik var lukket. Og da næsten hele ordenspolitiets styrke ankom til den nærliggende by Reutlingen blev det endeligt klart, at der ikke havde været nogen generalstrejke, for de (politiet) blev jo ikke brugt andre steder. Anføreren opløste optoget i en fart, for at undgå de forventede retslige følger.

I den første proces var der 81 anklagede. Halvdelen af dem var fra Mössingen, de andre var fra nabobyer, men beskæftigede i Mössingen. En vigtig kendsgerning var, at 54% af de anklagede var håndværkere, mens kun 40 % var ufaglærte fabriksarbejdere og daglejere. Syv blev frikendt. De øvrige fik mellem tre måneder og et års fængsel. I en særskilt retsag fik fire såkaldte hovedmænd fra Mössingen, "pga. forberedelse til højforræderi i forbindelse med dels lettere, dels alvorligt brud på landefreden" frihedsstraffe på mellem 9 og 30 måneder. To udenbys kommunister fik op til fireethalvt år. (...)

En del af forudsætningerne for den usædvanlige demonstration 31 maj 1933, har vi formodentlig allerede omtalt: Centerbyen hvor en sådan aktion lønner sig, tilstrækkeligt med selv-

F.o. "Arbeiterturnverein"s optog i anledning af 20 års dagen for foreningens grundlæggelse, 1924.
 F.n.tv. Indbydelse fra "Sport- und Kulturkartells Mössingen" til sommerfest. Steinbach Zeitung 1922.
 F.n.th. Stolpyramide ved arbejdeturnering. Omkring 1929/30.

Achtung!

Am Sonntag, den 16. Juli
 feiert das Sportskartell Mössingen auf dem Festplatz
 bei der Schule sein

erstes Stiftungsfest

wozu die gesamte Einwohnerschaft von hier und der Um-
 gebung freundlichst eingeladen wird.

Der Radfahrer-Verein eröffnet morgens 6 Uhr das
 reichhaltige Programm mit einem 8 Km.-Rennen auf der
 Strasse Mössingen-Talheim.

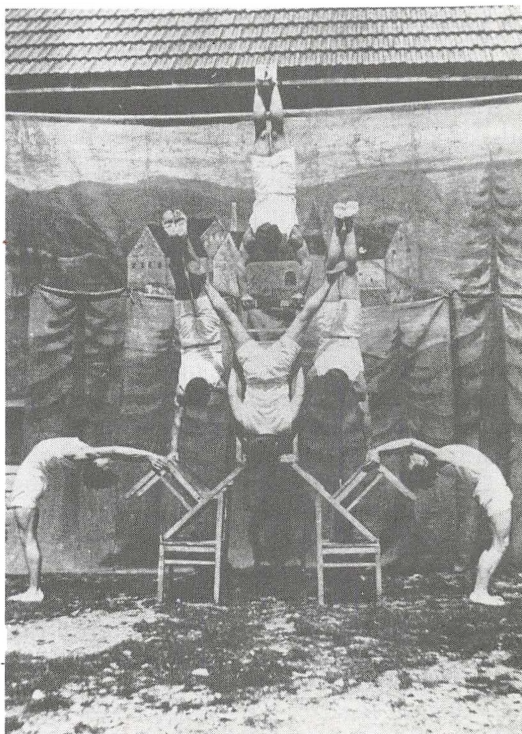
Von 7 Uhr ab eröffnet der Turn-Verein das Programm
 auf dem Festplatz mit gut eingeschulten Uebungen und so
 wechselt das Programm den ganzen Tag hindurch mit
 turnerischen und radsportlichen Anführungen.

Aufstellung des Festzugs mittags 1 Uhr auf der Lehr.

Arbeiter-Turn-Verein
Mössingen.

Arb.-Radfahrer-Verein „Frisch Auf“
Mössingen.

NB. Die Einwohnerschaft wird höfl. gebeten, zu Ehren
 der auswärtigen Gäste zu beflagen.

stændige håndværkere og arbejdsløse der frit kan disponere over sin tid, tilstrækkeligt med industriarbejdere der er koncentreret i nogle få virksomheder og hurtigt kan danne en masse, samt alle de sympatiserende kvinder. Dertil kom arbejderbevægelsens relativt stærke traditioner. Muligvis må man ud fra den kendsgerning, at man netop i Mössingen forsøgte at lave generalstrejke, slutte, at arbejderbevægelsens delkultur i denne landsby var så vital, at den, ikke mindst pga. en vis defekt i realitetsopfattelsen og -vurderingen, var i stand til at organisere omtalte mods- og magtopvisning.

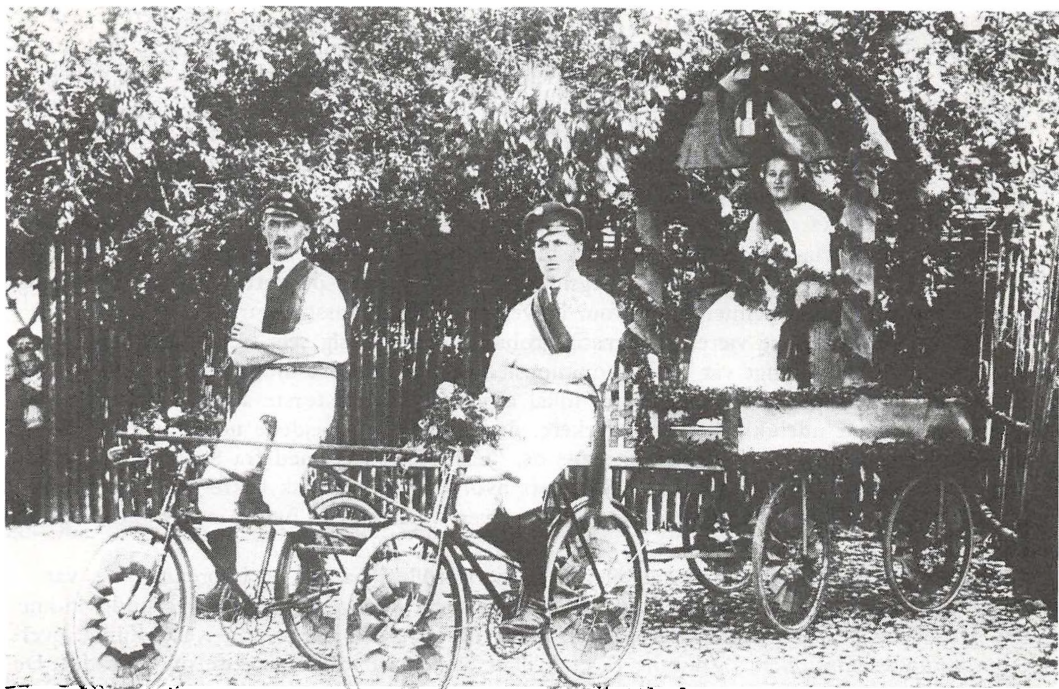
I det følgende skal nævnes nogle indikatorer for proletariske kulturkræfter, som går ud over de allerede kort skitserede basisdata. For det første er der stemmefordelingen ved valgene. Ved Landdags- og Rigsdagsvalgene i 1906 og 1912 får stedets socialdemokrater 32 og 36% af stemmerne, – resten, mellem 60 og 70% – går til de liberale. I 1919, ved valgene til den forfatningsgivende Würtembergske Landsdelsforsamling og den forfatningsgivende Tyske Nationalforsamling, vendes dette forhold om: SPD får 63% og de Liberale får 30%. I slutningen af 20'erne og i begyndelsen af 30'erne optræder der således en tydelig polariseringsproces. De socialdemokratiske og liberale stemmer skrumper ind. Kommunisterne har forholdsvis konstant en fjerdedel, på højrefløjten vokser Christlich-Soziale Volksdienst og, omend langsomt, NSDAP. Ved Rigsdagsvalget marts 1933 når NSDAP op på 56%, KPD, hvis ledere er fængslet, når kun op på 21%. Ved Rigspræsidentvalget 1932 stemte 40% af mössingerne på Hitler, 30% på Hindenburg (Zentrums og SPD's kandidat) og 30% på Thälmann (KPD's kandidat). Som et kuriosum kan nævnes, at KPD først ved kredsforamlingsvalget i 1946 opnåede deres bedste resultat, hvor de fik 34% af stemmerne.

Ved Mössingens kommunalrådsvalg lå gennemsnitlig en trediedel af stemmerne på venstrefløjten. To trediedele afgav deres stemmer til de såkaldte partiløse eller frie. Derved bliver det tydeligt, at venstrefløjten i Mössingen – i sammenligning med stedets fremherskende kultur – stod for den eneste relevante, lukkede modkultur, der var opbygget nedefra (i modsætning til de senere naziaktiviteter).

Der fandtes i Mössingen en veludviklet foreningsaktivitet. Cyklistforeningen "Frisch auf" havde f.eks. eksisteret siden 1911, og havde i 1920 40 aktive. Udflugter og lignende aktiviteter hørte også til programmet. Arbejdersangforeningen "Friheden", grundlagt 1922, i 1933 med over 40 aktive, var udsat for en kraftig borgerlig konkurrence: de gamle foreninger "Liederkranz" og "Germania" (med sammenlagt næsten 200 aktive).

Den politisk mest aktive forening, så vidt vi har kunnet skønne, synes imidlertid at være arbejdgymnastik og -sportsforeningen "Frei Heil", grundlagt 1904: 60 aktive gymnaster, 50, ja helt op til 100 skoleelever af begge køn, foruden en kvindeafdeling hørte med til foreningen. For en politisk aktivitet taler, at der i 1924 fra gymnastikafdelingen og i 1932 fra "Foreningen for Boldspil" udspaltedes et fodboldmandskab, hvor begge betegnede sig som "upolitiske"; at der i begyndelsen af 30'erne blev indført våbensport; at der fra de trænede medlemmer af den uniformerede "Kampfbund gegen der Faschismus" blev rekrutteret en trop, der ganske vist ikke hørte ind under det kommunistiske parti, men ikke desto mindre fungerede som dets baggrundsstøtte; at gymnastikforeningen i 1932 fra det socialdemokratiske centralforbund gik over til det kommunistiske "Rote - Sport - Einheit", og at der her for første gang blev reflekteret over gymnastikkens mål og indhold. Sport, lød det, er et politisk våben i kampen om kortere arbejdstid. Sport giver livsbekræftelse, og dette er en forudsætning for dannelse af et nyt samfund.

På en næppe tiltænkt måde bevirkede Mössingens kulturliv, at der i 1924 via arbejdgymnastikforeningen blev bygget en gymnastikhal. Kommunen stillede byggepladsen til rådighed, arbejderne arbejdede ubetalt og financerede bygningen ved salg af andele. Her foregik for fremtiden alle venstrefløjsscenens arrangementer: politiske foredrag, foredrag om Sovjetunionen, om §218 i den borgerlige lov (svangerskabsafbrydelse), teater med "Proletarische Bühne Tubingen" og med truppen "Südwest von Friedrich Wolf", men frem for alt fester, der stadig tales om. Også skoler havde lov til at gøre gymnastik her. Til gengæld herfor byggede kommunen

Cyklister med "festdame" i optog ved tiårsjubilæumsfesten for arbejdercyklistforbundet "Solidarität". Mössingen 1922.

en tribune til sportspladsen, der lå ved siden af, udvidede denne og stillede mål og net op. Alle disse ting ville have været utænkelige uden støtte fra den liberale borgmester.

Gymnastikhallen var mao. fikspunktet i det mössingske arbejderkulturliv. Ganske vist fandtes der også andre mødesteder: forretninger og frisøren, der havde et billede af August Bebel hængende i sin forretning – et sted hvor mændene mødtes om lørdagen, når de skulle klip- pes, og sad til langt ud på natten og diskuterede politik og andre begivenheder; brugøen (brugs- foreningen havde over 1000 medlemmer), hvor først og fremmest venstrefløjens kvinder mød- tes; under partiforbudets tid (ca. 1923 og især efter 1933) de selvstændige håndværkeres værk- steder – og, hvad man ikke må glemme, stedets "røde" kvarter "die Hulb", en andelsbebyg- gelse fra 20erne med de karakteristiske arbejder-bondeguse.

Men centrum var og blev gymnastikhallen. Her fandt også de forskellige foreningers fester sted. Som oftest begyndte og sluttede demonstrationerne her, også 1ste-majoptog og sommer- og børnefesternes optog, som blev arrangeret af det i 1921 grundlagte og i 30ernes begyndel- se atter livlige, arbejder – sport og kulturkartel (en sammenslutning af gymnastik- sang og cyklistforeningen. Dengang foregik der en masse. Aftenen før var der lampe- og fakkelfest. Søndag vækning ved musik og festoptog: trommer og piber, cyklister og pyntede cykler, 15- 20 optogsvogne samt musikforeningen og arbejderforeningerne deltog. På festpladsen var der karusel, opvisning af gymnaster, akrobater, fodbold, sangforeningskoret, prisuddeling, gratis pølser til børnene, karuselture og politiske diskussioner. Om aftenen var der politisk tendens- og underholdningssteater, kor, fyrværkeri og dans. Man kan levende forestille sig, at dette var en landsbybegivenhed, som de venstreorienterede ikke udeblev fra.

Ved sådanne begivenheder forholdt selve det kommunistiske parti sig i baggrunden. Det trådte frem ved valg- og foredragsarrangementer, afholdt skolingskurser, men havde ikke nogen

ungdomsafdeling, fordi de unge, for så vidt de var venstreorienterede, var organiserede i arbejderforeningerne. Det kommunistiske partis afdeling i landsbyen talte aldrig mere end 20 medlemmer. Disse KPD-medlemmer var repræsenteret i arbejderforeningerne, endog i musikforeningen, der gik for at være upolitisk, sad kommunisterne i bestyrelse og udvalg.

Alt i alt bliver spørgsmålet som før: hvordan kunne den her kort skitserede arbejderkultur forekomme i en landsby? Afslutningsvis vil jeg forsøge at sammenfatte nogle af problemerne i foreløbige hypoteser, hvoraf en del vil blive yderligere illustreret.

1. Mössingen var karakteriseret ved en blanding af fattigkultur og en relativt veletableret økonomi, der var i stand til at frigøre de tilstedeværende potentialer. Dette forhold førte til formulering af indholds- og forklaringsspørgsmålet. Iøvrigt må jeg på dette sted endnu engang henvise til de indledende bemærkninger om erhvervs- og ejendomsstrukturen.

2. Alt dette kunne have været en gunstig grobund – men i sig selv frembringer det ikke nogen arbejderkultur. Vigtigt var stedets opinionsledere, som udefra indførte den politiske innovation og samtidig besad en høj grad af lokal anseelse. Stedets første socialdemokrater (før 1ste verdenskrig) var udelukkende håndværkere, der periodevis arbejdede udenbys. Således havde en af dem, som man plejer at sige hos os, "haft sine ideer med fra Schweiz" allerede før 1ste verdenskrig. Andre arbejdede i Stuttgart hvor de blev politisk vakte. En var beskæftiget ved Daimler-Benz i Stuttgart og medbragte hver week-end de nyeste oplysninger og flyveblade.

3. Disse håndværksmestre, som spillede en så vigtig rolle i partiet og i foreningerne, var økonomisk sikrede. De rådede over værksteder, hvor man, særligt når det var forbudt, kunne samles. De havde jordejendom og var på den måde også sikret i dårlige tider. De kunne overtage borgerrepræsentationen, og kunne få et hvilket som helst lokale, når de ønskede det. De var uddannede, havde for en dels vedkommende læst Marx og kunne skrive "læserbreve" og avisartikler. De kunne diskutere offentligt og havde civilcourage, noget der findes utallige anekdoter om.

4. Det mest påfaldende ved disse mestre er et udpræget retskaffenhedssyndrom: vær ærlig, ligefrem, stift ingen slagsmål, vær moralsk uangribelig (hvad det så end skal betyde) osv. Symptomatisk for dette er måske en mössingers spørgsmål under en demonstration til en partikammerat fra Stuttgart: "Og I vil lave revolution ved hjælp af pjalteproletariatet. Disse proletarer tæver gud og hver mand, skulle det være revolution?" I enkelte af disse mænds socialisationshistorie kan man finde interessante linjer til pietismen, som jo såvel i Mössingen som i Altwürttemberg var særdeles fremherskende. Men det ville sikkert være forkert i denne forbindelse kun at tale om en mutation fra religion til politisk ideologi – ligesom det ville være forkert at tale om en anden "omvendelse". Værdien af sparsommelighed, pålidelighed og arbejdssomhed havde bevaret sig selv som noget hensigtsmæssigt i et ganske bestemt socio-økonomisk system.

5. Jeg har flere gange henvist til landsbyens størrelse. Imidlertid vil jeg ikke bevæge mig ind på spørgsmål om en mulig sammenhæng mellem landsby- og selvbevidsthed. Jeg kunne forestille mig, at stedet på den ene side var så ille, at vore aktører havde det indtryk, at alt blev berørt af deres aktiviteter, og på den anden side var så stor, at man ikke lagde mærke til alt, hvad det så end var der foregik. Reduktion af iagttagelsen (og idag af hukommelsen) førte til gengæld følelsen af egen styrke.

6. Meget der virker som tolerance over for den politiske modstander, er ikke andet end et udslag af landsbyens erhvervs- og socialstruktur. Jacob Stola er ikke først og fremmest kommunist, men a) kommunalbestyrelsesmedlem, som konsekvent repræsenterer de kommunale interesser, og b) håndværksmester, som man har brug for og værdsætter, fordi han er solid, hurtig og billig.

7. Også den fantastiske præstation i forbindelse med gymnastikhallen var kun mulig, fordi man havde overført de traderede former for gensidig nabohjælp til arbejdet i de politiske foreninger.

8. Udover landsbyens og familiens almene socialsammenhæng bliver de venstreorienteredes koherens ikke kun styrket i kraft af deres forsamlingslokale, men også i kraft af at de fleste bor tæt ved hinanden i en nybebyggelse i "der roten Hulb".

9. Landsbyens venstreorienterede bedrev ikke verdensfjern men derimod en meget jordnær politik, idet de koncentrerede sig om de reelle behov. Vi kan nævne eksempler såsom Hulb-kvarterets nybebyggelse, brugsforeningens grundlæggelse med dens forretning og billige artikler, diskussioner om svangerskabsforebyggelse og svangerskabsafbrydelse.

10. I det omfang vi har at gøre med spørgsmål angående landsbyens kommunalpolitik, bør man ikke overse den liberale borgmester Jaggys person. Her har vi vel et af de tilfælde for os, hvor Mössingens håndværksmestre bliver kommunister, mens de fra nabobyen Dusslingen forbliver socialdemokrater.

11. Noget der ofte er bekræftet og muligt at forankre langt bagud i landsbyens økonomiske historie er landsbyens tradition for opsætsighed. Muligvis bør denne ikke kun ses i sammenhæng med den oppositionelle socialistiske ideologi i samfundssystemet, men også med dens specielle radikale udformning. Måske fremstod den politiske anskuelses rigiditet – i Mössingen gjorde f.eks. socialfascimetesen sig gældende – som et plus i den her afbildede kontekst. Stedets gamle opsætsighed mod kirken blev rationaliseret af det kommunistiske parti.

12. Den traditionelle landsbykulturs elementer blev alle uden undtagelse integreret i den nye kultur, hvilket vi bl.a. har eksemplificeret ved vore antydninger af stedets festvæsen. Nyårs skydningen foregik ganske vist ikke længere inden for det gamle kvarterkammeratskab, men sammen med kammeraterne fra gymnastikforeningen. De venstreorienterede tog iøvrigt en hel del nyopståede fritidsbeskæftigelser op ved de omtalte fester, men også ved utallige udflugter og vandreture. Man var også imødekommende overfor nye teaterforestillinger – "Mädchen im Turnverein" – og nye modeopvisninger – piger i korte sportsbukser, hvilket ganske vist ikke spændte af uden konflikter med den traditionelle opfattelse.

13. At den uovervejede bibeholdelse af landsbyens traditionelle normer også kunne have skadelige følger for det politiske arbejde, kan vi bl.a. se i forbindelse med kvinderne, der for en stor del kun var meget lidt integreret i det politiske liv. Af og til gav den officielle parti-politik's tilsidesættelse af kvinderne problemer: "kvinder", sagde man, "har ingen værdi i politik". Men på trods af dette var kvinderne for det meste solidariske med deres mænd. Da de heller ikke selv kunne se ud over deres traditionsbestemte position, har de formodentlig ofte, rent subjektivt, ikke følt den objektive diskriminering. I hvert fald hjalp de til med uddeling af flyveblade, aflyttede fjendens radio, samlede ind til politiske fanger – og de udgjorde en betragtelig del af "optøget" d. 31 jan. "Det var bedre end en fest", kan man stadig høre nogle sige.

14. Og sluttelig: Mössingenkulturen var en ungdomskultur. De havde pep – som man siger – og frem for alt tid, fordi de stadig var ugifte. De unge fra dengang beretter idag, at der aldrig gik en aften, uden de enten var i politisk eller foreningsmæssig aktivitet.

Jeg vil standse her. Kan man lære noget af historien? Jeg ved det endnu ikke. Jeg håber det, ellers ville vi ikke lave denne bog om en landsbys arbejderkultur.

Men måske passer det alligevel, hvad vore gamle, grånede og tunghøre samtalepartnere – de unge fra dengang – hele tiden har sagt til os, foreløbig fuldstændig uforstående over for vort forskningsforehavende: "Nå skidt, det er slut med det – I må nøjes at iagttage nutiden og skue ind i fremtiden".

Etnologi

Forskningstendenser och forskningsbehov

av Åke Daun

Forfattaren har nylig tiltrådt hvet som professor ved Institutet for folklivsforskning i Stockholm. I artiklen skitserer han kort hvad han forventer med fagets udvikling.

Den tydeligste tendensen i etnologin under de seneste 10 - 15 åren er det store intresset for *lokalt avgrænsede samhælsundersøknings*. Man har hær byggt videre på en tradition av byundersøknings men framför allt inspirerats av "community studies" inom anglosaxisk sociologi och socialantropologi. Med detta interesse har också följt metodiska och teoretiska impulser från framför allt antropologisk forskning.

En förskjutning av inriktningen har samtidigt skett till förmån for undersøknings rörande *det moderna sambættet* och *industrialismens kultur- og samhælsformer*, industriorter, arbetaryrken m m. Hit hør *storstadens* livsformer i dess skilda miljøer och sociala grupperinger.

Under senere år har två nya tendenser tilkommit. Den ena innebær ett *pånyttføtt historieinteresse*. Många etnologer har kænt lust att anvænde de teoretisk og metodisk nu bættre utvecklade redskapen på vælkænt etnologisk material - inte nödvændigtvis søka nye æmnesområden. På det sættet vill man utvinna ny kunskap og en annan slags forståelse, t ex av 1800-tallets bondekultur, dess seder og bruk.

Den andra tendensen er en betoning av *kulturstudiet*, av den drækt i hvilken sociala fenomen framtræder men dærmед också av de bakomliggende olikheterna som finns i værderingar, tankessystem, værldbild etc. Åven dette nye kulturstudium - med forbindelser till bl a kognitiv antropologi og kultursociologi - har resulterat i att mera traditionella forskningsfælt lockat till förnyade insatser. Som eksempel kan næmnes jæmførelser mellem borgerlig kultur og bondekultur, dær man med større systematik æn tidligere undersøkt hur kulturelle mønster byggs opp. Mycket talar for att senere års forskning kommer att leda till ett betydligt vidgat engagemang for *utvecklandet av kulturteorier* i studiet av komplekse samhællen og med ett historisk perspektiv.

De lokale samhælsundersøknings, som fick sitt uppsving på 1960-talet, tycks nu perspektivisk befruktas av det nye kulturstudiet. Man bygger videre på den lokalt avgrænsade rammen, for att ha fördelen av att kunna penetrera empirin i situationella sammanhang, men man vidgær gärna synfæltet for att fånga in mera allmængiltige mønster i menneskers liv.

Forskningsbehøven inom etnologin ligger inom de ovan skisserede udviklingstendenserna, men i förlængningen av dessa öppnar sig sidogrenar av stort interesse. Områdena, dær særskilde forskningsinsatser er ønskværdige, vill jag förteckna som følger.

1) Samhällstyper och livsformer

Med denna rubrik kan sammanfattas de lokalt avgränsade samhällsundersökningarna, vilka har som målsättning att analysera arbete, fritid och boende i olika miljöer, i skilda samhällen och befolkningsgrupper. *Aktuella samhällsproblem* behandlas här med kvalitativa metoder, t ex det moderna arbetslivets villkor, bostadsområdena sociala företeelser, levnadsmönster bland ungdomar och skilda invandrargrupper, förändrade konsumtionsmönster och människors upplevelser av sig själva och sin omvärld. På denna typ av forskning finns det stark efterfrågan från samhällets sida, från offentliga organ och de stora organisationerna.

2) Kulturstudier

Huvudobjektet är här "kulturbygget", hur kulturella kategorier byggs upp och omvandlas i tidsloppet. Denna typ av forskning är helt grundläggande för vidareutvecklingen av etnologin som kulturvetenskap. Den s k samhällsrelevansen är mindre påtaglig, men de perspektiv på svensk samhällsutveckling som kan utvinnas har stort allmänt intresse. Ett syfte är *att problematisera det alldagliga*, dvs att visa hur till synes naturliga tänkesätt och beteendemönster är historiskt specifika och bara existerar till följd av ett samspel av mycket speciella förutsättningar. Kulturstudierna går gärna "på tvärs" av material och problem och söker dolda strukturer, som ligger utanför den bildade människans konventionella tankevärld.

3) Ritualer som symbolsystem

Detta tema kan betecknas som en sidogren av kulturstudiet, men den empiriska avgränsningen är klart definierad: handlingsformer som har övervägande kommunikativa (språkliga) funktioner. I det traditionella samhället, men också till stor del i det moderna industrisamhället, används rituella beteenden, ceremonier, etikett, för att ge uttryck åt och förmedla kulturell mening – som *ett nödvändigt komplement till det verbala språket*. Förståelsen av denna "nödvändighet" synes vara liten bland människor i allmänhet (många ser ceremoniella former som anakronistiska i ett modernt samhälle).

Några större etnologiska arbeten under senare år har demonstrerat att ett förnyat studium av rituellt beteende - i sig ett av de äldsta etnologiska forskningsområdena - rymmer stora utvecklingsmöjligheter. Av särskilt värde är den utomordentliga tillgången på sedsamlingar i de svenska folkminnesarkiven. Den gängse bilden av det förindustriella samhällets "seder och bruk" skulle starkt kunna revideras, om denna forskningslinje blev föremål för större intresse.

4) Muntlig berättartradition i moderna miljöer

Muntligt traderade berättelser, vitsar, sägner osv existerar också i industrisamhället, inte bara i kvarvarande traditionella miljöer bland gamla människor, utan även t ex på svenska fabriker, bland unga människor och barn. Några folkloristiska undersökningar de senaste åren har givit exempel på detta. En vidareutveckling av denna sidogren av kulturstudiet skulle leda till en ökad förståelse av den muntliga berättartraditionen, "*folkdikten*", som *ett generellt mänskligt sambandingsfenomen*. Att påvisa den moderna folkdiktens betydelse för individen i en samhällskontext skulle också det vara ett sätt att uppbygga dolda strukturer.

5) Vardagens historia

Under denna rubrik kan sorteras en rad företeelser som ofta betraktas som alltför vardagstriviala för att uppmärksammas från forskningssynpunkt. Som exempel kan nämnas det svenska kaffedrickandet, "varm korv med bröd", lagom-begreppets tillämpningar i det svenska kulturmönstret, den nya sedvänjan att ta av sig skorna inomhus, övergången från tavlor till "posters", dekalerna på bilar m m.

Alldagligheternas föremålsbestånd, handlingsformer och tankemönster kan ge blixtbelysningar av betydelsefulla stråk i kulturen, förutsatt att de analytiskt inplaceras i större sammanhang.

6) Förbisedda tidsepoker och delkulturer

Etnologer intresserade sig tidigast för den förindustriella bondekulturen. Senare har andra sociala kategorier i det traditionella samhället uppmärksammats, t ex hantverkare, fiskare, småningom även industrialiseringens tidsperiod och typiska yrken. 1800-talets framväxande borgerlighet har först nyligen studerats mera inträngande. Senare år forskning har, som nämnts ovan, inriktats på samtiden, dvs 1960- och 70-talen och dess bostadsområden, arbetsmiljöer och dominerande livsmönster.

I detta spektrum fattas både tidsepoker och naturligt nog även en stor mängd yrkesanknutna delkulturer. Knappast något är skrivet om *1930-, 40- och 50-talen* från etnologisk utgångspunkt, om folkhemmets framväxt sett ur individernas perspektiv, krigsårens Sverige eller 50-talets starkt framåtblickande samhälle. Vidare är kunskapen om *den lägre medelklassens liv* närmast obefintlig, yrken som handelsresande och frisörmästare. *De övre samhällsskiktens liv* i det moderna samhället anses möjligen känd, därför att det är akademiskt utbildade personer som i detta sammanhang gör bedömningen. Den moderna överklassen är emellertid ingen enhetlig grupp.

Kulturforskning om affärsvärldens ledarskikt, ämbetsmännen, massmediefolket, de intellektuella kretsarna, kommun- och landstingsbyråkrater, yrkespolitikerna och den gamla kvarvarande aristokratin skulle erbjuda kompletterande tolkningar av det nutida Sverige.

Yrkesbeskrivningar är inte alltid teoretiskt värdefulla, men utförda med etnografisk observans för miljö- och tidstypiska detaljer kan de utgöra goda speglar av samhälle och kultur. Önskvärt är att de samtidigt klarlägger förbindelser med grundläggande socio-kulturella tillstånd och förlopp.

7) Allmogekulturen studerad med nya redskap

Som ännu ett prioriteringsområde vill jag nämna det allra mest traditionella i etnologin, det förindustriella Sverige, dess ekonomi på lokal nivå, sociala gestaltningar m m, men utforskat med de teorier och metodiska redskap som nu står till förfogande. Några undersökningar under senare tid har visat att många viktiga sammanhang i det gamla samhället i stort sett undgått den tidigare forskningen.

Nyt og noter

Etnologiskt symposium kring temat "världsbild"

Av Romulo Enmark

Mellan den 12 och 14 januari 1981 samlades ett 30-tal forskare från Danmark, Finland, Norge och Sverige för att diskutera studiet av 'världsbild'. Arrangör och bidragsgivare var Etnologiska institutionen i Lund respektive Nordiska ministerrådet. Mötet ägde rum i Bjärsjölagård några mil utanför Lund.

Syfte¹

Den enda övergripande programbeskrivning som gavs oss, var Orvar Löfgrens diskussionsinledning "Världsbild som forskningsperspektiv". Detta inlägg måste betraktas som ett uttryck för de förväntningar och ambitioner arrangörerna hyste.

I sitt papper skriver Löfgren att studiet av 'världsbild' innebär ett perspektiv som ser till "helhet, mönster och struktur i den kulturella mångfalden". Han förespråkar ett studium av ett tidigare försummat fält, nämligen "kunskapens kulturella organisation". Uppgiften för konferensdeltagarna skulle i detta sammanhang vara att "komma ett stycke vidare i tillyxandet av brukbara arbetsdefinitioner" i syfte att underlätta studiet av 'världsbild'. Detta menar Löfgren är möjligt att genomföra med utgångspunkt från tre skilda vetenskapstraditioner. Dels "bymbolisk antropologi, dvs. olika typer av strukturalistisk, semiotisk och kognitiv analys" samt "fenomenologiska strömningar inom kunskapssociologin med intresset riktat mot hur vi konstruerar vår vardagsbild av verkligheten". Gemensamt för dessa båda riktningar är "intresset för hur vårt tänkande är uppbyggt". Dessa traditioner vill Löfgren förena med en teoribildning som gör det möjligt att analysera "hur världsbilder produceras och reproduceras", dvs en historie-materialistisk teori.

Trots deklarerat intresse för ekonomiskt-historiska processer föreslår Löfgren ett analytiskt förfarande som uteslutande behandlar tänkandets uppbyggnad. Han utgår från vad han beteck-

nar som "kulturella grundstrukturer", dvs. "det sätt på vilket en given kultur är organiserad i form av tankebanor och grundläggande värdesystem, som uttrycks i klassifikationssystem, kategoriseringar och motsättningar". Löfgren ger exempel på tolv sådana "grundstrukturer" som en given 'världsbild' kan innehålla. Alla kännetecknas av att de kan beskrivas som binära positioner, t.ex. natur – kultur, kaos – ordning, manligt – kvinnligt etc.

Förutom identifikation av "grundstrukturer", består Löfgrens analysförfarande av sammanfogandet av binära positioner till en struktur, som skall spegla den studerade 'världsbilden'. Själv exemplifierar han hur dessa kan vara länkade till varandra i det borgerliga samhället. "Med utgångspunkt i polariteten kaos och ordning kan vi följa hur andra motsättningar kopplas till samma struktur. En tentativ framställning av detta mönster kan få följande utseende:

kaos	ordning
natur	kultur
känsla	förnuft
irrationalitet	rationalitet
kvinnligt	manligt
underklass	överklass"

Efter att ha presenterat sitt förslag till analytiskt tillvägagångssätt, avslutar Löfgren sitt papper med att sammanfatta några, vad jag förstår, övergripande diskussionspunkter. Givetvis håller han dörren öppen för ytterligare förslag:

- Är det fruktbart att se en given världsbild som sammansatt av ett antal kulturella grundstrukturer – bärande bjälkar i en tanke – eller föreställningsvärld?
- Vad saknas i listan över sådana kulturella grundstrukturer på sid 8-9? I vilken utsträckning speglar själva listan och dess utformning i sig en världsbild, ett sätt att betrakta och kategorisera världen?
- I vilken utsträckning kan vi länka dessa kulturella grundstrukturer samman till system?
- Hur kan vi utveckla en forskningsstrategi som inte tar världsbildens integration och systemkaraktär för given? Bör vi snarare analysera människors föreställningsvärld i termer av fragmenterade system med inbyggda motsättningar och inkonsistenser än som en harmonisk och kulturellt homogen helhet?
- Hur kan vi genomföra en världsbildsanalys byggd på tolkning och teoretisk abstraktion på ett sätt som blir vetenskapligt trovärdigt? Hur ser relationen mellan emperi och analys ut i de olika konferensbidragen?

Löfgren har haft en klar ambition att få sitt strukturalistiska tillvägagångssätt diskuterat. Dessutom har han lagt vikt vid att debattera de ständigt återkommande problemen: teori kontra emperi, samt betoningen av de harmoniserande kontra de förändrande samhällskrafterna.

Uppläggnings och skriftliga inlägg²⁾

Inför symposiet hade tolv av deltagarna fått i uppdrag att inkomma med skriftliga inlägg. Dessa fördelades på fem längre diskussionsblock. Inom blocken skulle de enskilda uppsatserna behandlas under 1 timme. 10 minuter hade en sk diskussionsledare till förfogande för att dra upp riktlinjerna för de fortsatta samtalen. Ytterligare 10 minuter disponerades av författaren för bemötande kommentarer. Enbart de återstående 40 minuterna ägnades åt den egentliga debatten. Givetvis innebar denna mötesform att konferensen tidmässigt kom att domineras av dessa genomgångar. Enbart 3 sena kvällstimmars grupparbete med resultatspresentation under 1 timmes slutdiskussion, bröt mot detta mönster.

Uppsatserna hade mycket skiftande karaktärer. Termen 'världsbild' kom därför att användas på högst varierande sätt. Det måste ha varit svårt för arrangörerna att avgöra under vilka huvudrubriker de olika bidragen skulle placeras. Den ordning man fastnade för var följande:

Block I "Teoretiska perspektiv och forskningstraditioner"

Under denna rubrik samlades tre uppsatser som i större utsträckning än övriga bidrag behandlade 'världsbildsstudiets' teoretiska sidor (Vigdis Espelands bidrag undantaget). Löfgren inledde med sin diskussionsinledning "Världsbild som forskningsperspektiv". Därefter behandlades Kirsten Hastrups "Cosmology and Society in Medieval Iceland". Hon påvisar hur vissa strukturer i den tidigt medeltida isländska kosmologin svarade mot vissa strukturer i det isländska samhället. Detta görs utifrån oppositionerna outside – inside. Hon försöker även sätta in termen 'världsbild' i sitt vetenskapsteoretiska sammanhang. Hennes slutsats är att 'världsbild' måste betraktas som existerande mellan polerna, omedvetna djupstrukturer (typ outside – inside) och medvetna ytstrukturer (omedvetna djupstrukturernas synliga manifestationer). 'Världsbild' skulle alltså bestå av både abstrakta och konkreta element.

Block I avslutades med Seppo Knuuttilas "Om det folkliga i världsbilden". Liksom de båda tidigare författarna försöker Knuuttila definiera termen. Han utgår från att det råder en polaritet mellan elitens och folkets 'världsbild', varvid han fokuserar sitt intresse på det sistnämnda. Han presenterar tre kriterier för 'folklig världsbild'. Den är kollektiv, gemensam för flera individer, traditionsbunden och i sin natur konkret.

Block II "Att upptäcka världen"

Här samlades inlägg kring temat 'världsbild' och kulturell prägling under uppväxt och livslopp. Billy Ehns uppsats "Ska vi leka tiger?" behandlar daghemmet som ett symboliskt uttryck för djupare liggande kulturella strukturer. För att komma åt dessa förmodade strukturer, utgår Ehn från ett analysförfarande som påminner om det Löfgren har föreslagit.

"En skolflickas världsbild då seklet var ungt" av Gun Herranen kretsar kring två skolflickors brevväxling under tiden 1915-1923. Hennes uppsats skall främst ses som ett försök att använda sig av en tidigare ofta förbisedd materialkategori.

Det kanske mest individcenterade synsättet stod Nils-Arvid Bringeus för. "En skolpojkes världsbild på trettioalet" bygger på författarens egna barndomsminnen. Liksom Ehn tar han sin utgångspunkt i binära oppositioner, som starkt påminner om de Löfgren skissat upp. Som tema har han bl a sinnligt – andligt samt vi – dem.

Aili Nenola-Kallios "Döden i kvinnans världsbild" skulle ha avslutat block II, men på grund av vissa omständigheter flyttades detta inlägg till block V. Nenola-Kallios försöker visa hur kvinnans upplevelse av döden går att relatera till kvinnans unika roll som givare av liv. Denna för kvinnan specifika roll, innebär ett förhållande till döden som mannen har små möjligheter att uppleva. Vidare diskuterar hon mannens försök att kontrollera kvinnorollen bl a avseende just liv och död.

Block III "Världsbild och samhällsstruktur"

Detta block omfattade två inlägg kring arbetsfarenheter och livsammanhang.

Palle Ove Christiansens "Historisk afhængighed". Mentalitet, magt og jord i et godsområde" är en historisk studie över en dansk godsmiljö. Utifrån faktiska skillnader i det ekonomiska och sociala systemet, förklaras varför olika befolkningsgrupper med nära geografisk anknytning ändå uppvisar skilda attityder och beteenden. Istället för termen 'världsbild' använder sig Christiansen av begreppet 'mentalitet'. Ett ordval som indikerar att han uppfattar termen 'världsbild' som mindre lyckad.

Gösta Arvastsons uppsats "Tombola som verklighetsmodell. En studie av chanstagande på storindustriella arbetsplatser" behandlar individens roll som en del av ett storindustriellt komplex. Hur den enskilde mister sin identitet genom det monotona arbetet och hur hon försöker återskapa det via olika kompensationer, bl a spel. Korten och lotterierna betraktas som ett ställningstagande mot en alltför effektiv arbetsorganisation. Spelen speglar en fatalistisk kategorisering av tillvaron i vinnare och förlorare. En kategorisering som har sin grund i de svårigheter arbetarna har att påverka sin egen arbetssituation. Även Arvastson avstog från att använda termen 'världsbild'.

Block IV "Världsbilder och samhällsideologi"

Här bidrog Jonas Frykman med uppsatsen "I de bästa händer. Hälsa och moral i folkhemets världsbilder". Han studerar de ideal som präglade det svenska folkhemsbygget under 1930-talet. Speciellt fokuserar han sexuallivets rationalisering och vetenskapliggörande. Uppsatsen får ses som ett försök att förena ett empiriskt material med den teoretiska apparat Löfgrens presenterade.

I "Velfærdssungdommens verdensbillede" försöker Synnöve Aagaard, ligesom författarna i block I, definiera termen 'världsbild'. I sina försök har hon tagit vissa intryck av Löfgrens kategorier. Slutsatserna använder hon vid en preliminär analys av 60-talets ungdomsrevolt.

Block V, slutdiskussionen.

Här skulle "Filosofisk etnologi og folkloristikk" av Wigdis Espeland egentligen ha ingått, men den kom att byta plats med Nenola-Kallios uppsats. Espelands uppsats behandlar vikten av att forskaren gör klart för sig vilka relationer hon har till samhället, studieobjekten och den teoretiska apparat som begagnas. Forskaren måste mao försöka identifiera sin egen 'världsbild' för att därefter kunna studera andra individers och grupper 'världsbild'.

Diskussioninläggen rymmer åtminstone 3 viktiga polariseringar beträffande sättet att betrakta studiet av 'världsbild'. Som Löfgren med full rätt antog, råder det problem med att förena emperi och teori. Av de få författare, som allvarligt försökt penetrera termen 'världsbilds' vetenskapliga konsekvenser, har enbart Kirsten Hastrup lyckats med att förankra sin diskussion i ett faktiskt material. Flertalet, dvs de empiriskt inriktade, valde antingen att avstå från termen eller att använda den som ett odefinierat tankeord. En tredje utväg låg i att följa Löfgrens teoretiska förfarande. Det sistnämnda alternativet hade tydligen lockat flera. Tyvärr undvek dessa att presentera hur man metodiskt gått tillväga, varför man valt detta förfarande, vilka konsekvenser valet medförde, m.m. Kort sagt, det rådde ett teori/emperiglapp både inom och mellan uppsatserna.

Valet av studieobjekt speglar den andra polariseringen. Vems 'världsbild' är det vi studerar, är det kollektivets eller den enstaka individens? Att det råder en skiljelinje mellan dessa två poler är uppenbart, speciellt när Bringeus självbiografiska uppsats ställs mot en så bred undersökning som den Christiansen genomfört. Tydligen råder det oklarheter om 'världsbilds' utgår från individ, kollektiv eller både och.

Den tredje polariseringen mellan ett konflikt- och processbaserat synsätt och ett betonande av de harmoniserande krafterna uppmärksammas främst genom dess undanskymda roll. Redan i Löfgrens diskussionsinledning påpekas vikten av denna problematik. Ändå kom inläggen att i liten utsträckning ta upp förändring och dess orsaker. Det främsta undantaget var P. Christiansens uppsats, som visade på de ekonomiska och sociala skillnader som låg till grund för olika mentaliteter.

Diskussion och utvärdering

För mig var denna form av sammankomst en helt ny erfarenhet. Troligen hade jag alltför högtflygande och naiva förväntningar på mötets vetenskapliga resultat. Kanhända ligger inte symposiets värde i de diskussioner som fördes under mötestiden, utan i de tankar som uppenbarar sig långt senare. Hur som helst så frapperas man över hur huvudfrågorna undveks. Då avses Löfgrens diskussionspunkter, polariseringarna som framskymtade vid jämförelsen mellan inläggen, samt givetvis 'världsbildsstudiets' vetenskapliga värde för olika forskningstraditioner, dvs termens användbarhet.

Orsaken till den i stort uteblivna debatten går att spåra på olika plan. Ett hinder bestod av den i och för sig väl fungerande organisationen. Uppläggningsen centrerad till de skriftliga inläggen medförde att symposiet förvandlades från en diskussion kring 'världsbildsstudiets' metodiska och teoretiska aspekter till ett uddlöst recenserande av uppsatser. Visserligen gjordes försök att ta upp viktiga generella problem, främst av Brita Egardt, Anders Gustavsson och Flemming Hemmersam, men 40 minutters diskussionstid, tillsammans med ett frågvist

auditorium, innebar oöverkomliga begränsningar. Varje enskild fråga kom nämligen att ställas, besvaras och penetreras under loppet av några minuter. Detta ledde till att debatten inriktades mot mer specifika och lättdiskuterade sakfrågor, typ uppsatsens uppläggning, källor och resultat. Visserligen är dessa aspekter väl så intressanta, men för förståelsen av 'världsbildsstudiet' krävs klargörande principdiskussioner kring bl a termens definition.

Inte heller grupparbetet medförde en mer stringent debatt. Arrangörerna föreslog grupperna att behandla frågor av generell karaktär. Speciellt 'världsbildsbegreppets' analytiska innehåll och användning skulle fokuseras, vilket också skedde. Gruppsamtalens innehåll var alltså inte orsaken till grupparbetets kläna inverkan på symposiet. Orsaken låg snarare i att de olika resultaten inte jämfördes och diskuterades i större utsträckning. Slutdiskussionens knappa tid tillät endast korta obemötta resuméer. För övrigt var det en starkt decimerad skara som lyssnade på detta presentationer.

Ett annat hinder var de skriftliga inläggen. Organisationen innebar en centrering kring frågor rörande enskilda uppsatser. Uppsatserna innehöll i sin tur allt för liten substans för en kraftfull debatt. Endast ett fåtal inlägg behandlade definitionen och användningar av termen. De flesta bidragen får betraktas som exempelstudier. Kanske skulle tiden disponerats bättre om vi utgått från vissa frågeställningar och använt inläggen som referans.

Tredje hindret går tillbaka på själva temat för symposiet. Valet att inrikta sig på studiet av 'världsbild' kom att ligga till grund för de organisatoriska och innehållsmässiga komplikationerna. Det rådde ingen enighet kring termens innebörd. Symposiets mål var ju att "komma ett stycke vidare i tillyxandet av analysredskap och brukbara arbetsdefinitioner".³⁾ Denna utgångspunkt resulterade i en begreppsförvirring. Flera författare avstod från att redogöra för sin syn på begreppets innebörd. Termen kom i mångt och mycket att användas som ett ospecificerat ord, vilket gjorde att inläggen i liten grad kunde styra diskussionen mot ett mer teoretiskt innehåll, vilket också förstärktes genom tidspressen.

Svårigheterna att frammana en diskussion genom inläggen går tillbaka på ordet 'världsbilds' karaktär. Ordet indikerar ett studium av en helhet. Kan en 'världsbild' överhuvudtaget identifieras och beskrivas om några eller någon viktig komponent av helheten inte uppmärksammas?

Om 'världsbild' måste betraktas som en helhet, är det inte svårt att förstå varför diskussionen kom snett. Det är inte alla förunnat att kunna greppa ett så abstrakt och allomfattande perspektiv. Många saknar teoretiska instrument för att kunna genomföra ett sådant studium. Alla är inte ens intresserade att försöka. Kanske faller 'världsbildsstudiet' på sin egen orimlighet, dvs omöjligheten att delvis beskriva en helhet. Skulle så vara fallet, är det givet att huvudfrågorna undveks. Finns det inget reellt 'världsbildsstudium', är det svårt att diskutera dess karaktär, t.ex. vad det gäller individ kontra kollektiv. Kanske sådana funderingar föranledde Christiansen att utelämna ordet och i stället använda sig av termen mentalitet, som onekligen lättare låter uttalas i pluralis.

'Världsbild' valdes som övergripande tema, trots dess svävande natur. Bakgrunden till detta beslut går att spåra i arrangörernas tre inlägg. Utifrån ett modelltänkande anses det tydligen möjligt att göra en förenklad skiss av en 'världsbild'. För detta söker Lundensarna stöd i det strukturalistiska förfarandet. Genom att finna logiska kedjor av binära oppositioner konstrueras modeller som förväntas spegla ett visst samhälles tänkande. Detta förfarande används vara sig man studerar struktur, system eller 'världsbild'. Det tycks som om 'världsbildsbegreppet' inte förändrar så mycket. Även för strukturalisterna förefaller termen bara vara ett ord, eller som Löfgren skriver i sin diskussionsinledning, "i fortsättningen använder jag ordet världsbild som ett perspektiverande begrepp".

Vad skulle symposiet egentligen syfta till? Som jag ser det, skapades mötet av strukturalistiskt påverkade forskare för att penetrera en strukturalistisk modellbyggnad. Utbudet av andra teoretiska alternativ existerade inte, antingen beroende på svårigheter att formulera sådana eller på att arrangörerna inte styrts författarnas ämnesval i den riktningen. Visserligen kan denna kritik avfärdas med att syftet var av mer empirisk karaktär, men då bör man be-

akta de teoretiserande mål Löfgren skissade i sin diskussionsinledning. Jag är också medveten om att 'världsbildsbegreppet' inte bara är förbehållet strukturalister utan har använts inom andra vetenskapstraditioner. Ändå vill jag påstå att termen i detta symposium lättast lät sig användas som en omskrivning av omfattande binära strukturer.

Slutsatsen är att symposiets tema inte korresponderade med den diskussion arrangörerna egentligen avsett. 'Världsbild' som övergripande rubrik var en kamouflering som förvillade både strukturalister och icke-strukturalister. Klargörande teoretiska diskussioner utifrån inlägg som egentligen inte diskuterade 'världsbildsstudiets' vetenskapliga applicationer gick inte att genomföra. Inte heller kunde en debatt föras kring det strukturalistiska förfarandet, då mötets tema och organisation avledde vår uppmärksamhet på att denna diskussion var grundläggande för det etnologiska 'världsbildsstudiets' vara eller inte vara. Lösningen på denna begreppsförvirring blev att inrikta sig på begränsade frågor rörande de enskilda uppsatserna.

För att ytterligare konkretisera ovanstående resonemang, valet av temat 'världsbild' innebar att inläggen kom att spegla vissa av strukturalismens inneboende dilemma. Att polariseringen mellan en konflikt- och processbaserat synsätt och en mer harmoniserad inställning inte kom att framträda tydligare, är en sådan avspeglning. I den strukturalistiska modellen ingår inte de mekanismer som ligger bakom historiens förändringar. Snarare förefaller inriktningen som statisk. Som jag uppfattar det identifieras samma oppositioner i horans bondesamhälle som i 1800-talets "oskarianska" borgarsamhälle, trots faktiska ekonomiska, politiska och materiella skillnader. Säkert är det därför som Löfgren söker hjälp i den historie-materialistiska teorin.

En annan spegling är den tydligare, men inte speciellt diskuterade, polariseringen mellan individ och kollektiv. Inom strukturalismen har det alltid rätt en glidande skala mellan studiet av den enskilda människan och studiet av kollektiva företeelser. Levi Strauss kan i ett ögonblick diskutera den enskilda "bricoleuren" för att i andra minuten diskutera ett samhälles riter.⁴⁾

Även om symposiet hade anpassats till den rådande situationen och mer fokuserats kring den strukturalistiska analysen, skulle inte alla bekymmer varit lösta. Intresset för ett sådant möte skulle varit begränsat. För forskare med ett mer konflikt- och processuellt inriktat synsätt, skulle temat innebära en läsning vid alltför statiska modeller. Kanske skulle många avstå från en sådan sammankomst.

Istället för att binda ett symposium vid oklara ord, som t ex 'världsbild', vore det klokt att samla sig kring betydligt konkretare teman. Antingen en term som går att definiera utifrån olika vetenskapstraditioner eller ett ämnesfält begränsat av det empiriska materialet, t ex arbetarklassens folklore eller arbetsplatsstudier. Även möten kring skilda vetenskapliga skolor kunde komma på fråga trots begränsat intresse.

Glappet mellan symposiets tema och mötets innehåll var ingen medveten strategi. Orsakerna ligger snarare i det akademiska klimatet. Originalitet och nytänkandet är en nödvändighet för fortsatt forskande. I sådana sammanhang dyker det upp begrepp som 'världsbild' 'kulturell kommunikation', etc. Ord, vars innebörd visar på vilja av nytänkande, men inte automatiskt innebär analytiska innovationer.

Denna artikel fick ett mer kritiskt innehåll än vad jag först avsåg. Trots min tendensiösa analys, vill jag inte ha konferensen ogjord. Många av inläggen var intressanta för sitt unika innehåll, liksom många av debattinläggen. De sociala arrangemangen och kontakterna var ypperliga. Jag kan t o m fortsätta att använda ordet 'världsbild', dock inte som analytisk term.

Noter:

1. Samtliga citat i detta avsnitt är hämtade ur O. Löfgrens diskussionsinledning.
2. Blockrubriceringarna i detta avsnitt är hämtade ur symposiets program.

3. Citatet är hämtat ur O. Löfgrens diskussionsinledning.
4. Se C. Levi Strauss 1971: Det vilda tänkandet. Stockholm.

Forskningstraditioner sysselsatte traditionsforskare

av Albert Anttonen

I juni 1981 afholdtes nordisk etnolog- og folkloristkongres i Liperi i Finland. I artiklen gives et kort referat af kongressen, hvis hovedtema var "Nordisk traditionsforskning - linjer og skolor"

Traditionsforskare från hela Norden samlades den 9-11 juni 1981 i Libelits, i norra Karelen i Finland. I den 22. nordiska etnolog- och folkloristkongressen deltog 205 forskare från Finland, Sverige, Norge, Danmark och Island.

Temat för kongressen i Libelits var Nordisk Traditionsforskning - linjer och skolor. Det som granskades var själva forskningen och dess historia i ljuset av de paradigmatiske huvudströmningarna.

Professor Lauri Honko öppnade kongressen och konstaterade att den metodologiska diskussionen inom traditionsvetenskaperna just nu är mera diffus och oorganiserad än någonsin tidigare. Då man som tema för kongressen valde att granska forskningshistorien, och de riktlinjer och skolor som där har funnits, ville den finska organisationskommitten fortsätta diskussionen om olika paradigm, vetenskapliga verklighetsbilder som styr forskaren, former för materialanskaffning och problemställningar.

På 1970-talet diskuterades de humanistiska vetenskapernas och samhällsvetenskapernas ställning i samhället och forskarens etik. Livlig polemik fördes också om genrer och deras nödvändighet. Bakom dessa diskussioner står det stora paradigmskiftet då den historisk-geografiska eller finska metoden, som ännu intill 1960-talet var dominerande, småningom gav vika för de nya mer kontextcentrerade och de mer antropologiska synsätten. En avgörande faktor i denna förändring var också den sociala omvälvningen, som resulterade i att det traditionella forskningsområdet, den gamla allmogekulturen, existerade i allt mindre grad.

Det var Thomas Kuhn som inledde diskussionen om vetenskapens paradigm. Hans tankar om naturvetenskaperna har Lauri Honko tillämpat på traditionsforskningens område. Paradigmets verkan har Honko beskrivit på följande sätt:

"Paradigmet har kommit till (forskarens) kännedom genom inläring, genom mallundersökningar som funnits i forskningstraditionen. I det inlärdaste stoffet har i regel ingått teoretiska begreppsanalyser och metodiska råd för konkreta forskningsprocedurer. Det som inte har ingått i inläringen är explicit diskussion om själva synsättets grundpremiser, centrala antaganden och ideologiska anknytningar. Forskaren kan mycket väl tillämpa ett paradigm och producera acceptabla resultat utan att vara medveten om alla förutsättningar och konsekvenser av sitt förfarande. Och det är just detta som gör ett paradigm till en maktfaktor: i det göms beslut som fattades förrän forskaren inledde sitt arbete, valet av paradigm strukturerar både problem och svar på dessa redan innan forskaren har formulerat dem".

Folkloristikens aktuella paradigm, s. 5.

Honkos artikel om de metoder som används inom den finska forskningen av prosaberättelser satte fart på paradigmdiskussionen i Finland. Tillspetsat går Honkos tolkning ut på att alla tillämpade metoder är paradigmen som utesluter varandra och som dessutom förhåller sig till varandra på samma sätt som den evolutionistiska utvecklingskurvan. Detta synsätt har andra forskare inte reservationslöst stött, även om man är av samma åsikt då det gäller den historisk-geografiska metodens paradigmatiske karaktär.

Honkos artikel om prosaberättelseforskningens paradigm utkom på finska år 1980 i Kalevalaseuras årsbok nr. 60. På engelska hade den redan utkommit i *Ethnologia Europaea* vol XI, (1979/80. Vid Nordiska Institutet för Folkdiktningens (NIF:s) tredje ämneskonferens i Åbo i oktober 1980 utgick diskussionen från samma artikel och alla deltagare vid kongressen i Libelits fick boken "Folkloristikens aktuella paradigm", som innehåller föredrag plus kommentarer från mötet i Åbo.

Under de senaste årens forskarträffar har traditionsforskningens premisser och paradigm varit det dominerande samtalsämnet. Kongressen i Libelits var en direkt fortsättning på dessa diskussioner och det hittills viktigaste tillfället, ty målsättningen var att kartlägga hela forskningshistorien för de viktigaste delområdena inom traditionsforskningen.

Kongressens två första dagar hade reserverats för de föredrag som hölls i de allmänna sammanträdena eller plenumsessionerna. Där granskade Nordens mest betydande forskare inom traditionsforskningen respektive specialområdes forskningshistoria. Idén var att inte upprepa det man redan kände till, utan att bilda sig en uppfattning om de olika forskarnas synsätt. Därför kommenterades varje huvudföredrag av 3 eller 4 andra forskare från de övriga nordiska länderna.

Det hölls sex allmänna sammanträden. Eget plenum fick de sociala gruppernas traditioner, folktro, prosaberättelser, materiell folkkultur, folkvisa samt seder och bruk.

Utöver dessa plenumsessioner hade etnologerna, folkloristerna och museiarbetarna under den tredje dagen egna sektionsföredrag. I dessa behandlades både forskningshistoria och forskarnas egna aktuella forskningsplaner.

De sociala gruppernas traditioner

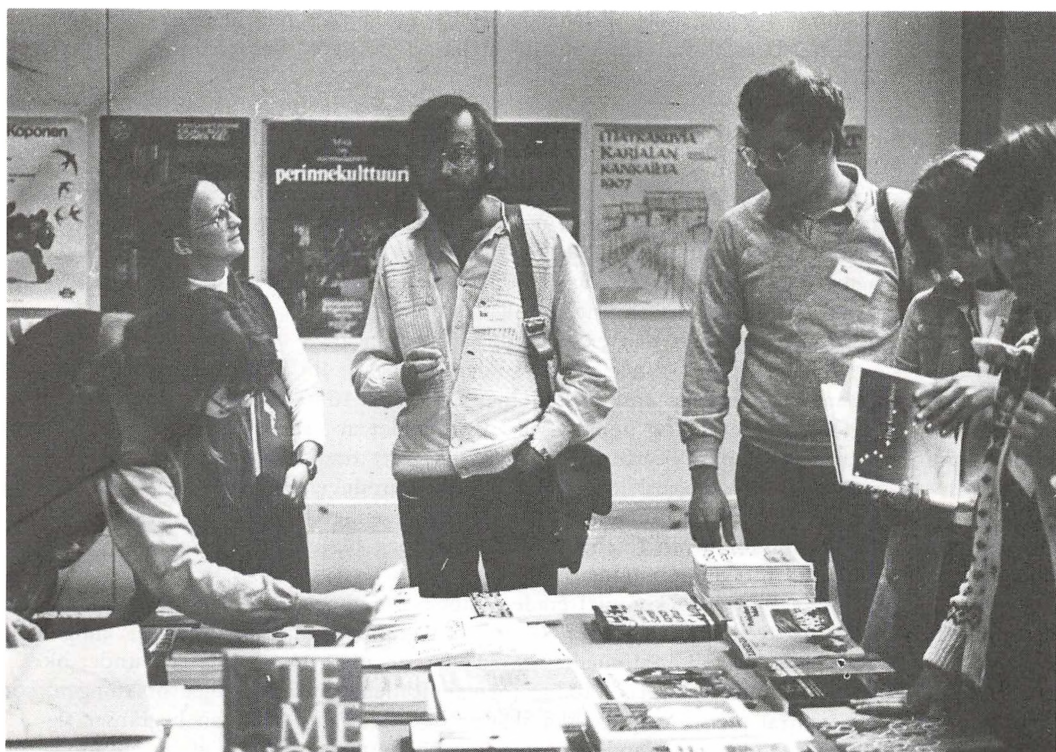
Vid kongressens första plenum granskade biträdande professor i etnologi vid Jyväskylä universitet Veikko Anttila den forskning som har gällt finska och svenska sociala grupper och dess historia. Anttila beskrev de socialantropologiska teoriernas och metodernas tillämpning på etnologin och konstaterade att först denna riktning, som i Finland ända sedan slutet av 1960-talet har blivit allt starkare, har gett etnologin teoretiska begrepp.

I de kommenterande inläggen ansåg man att Anttilas synsätt var förenklat. Magnus Wikdahl från Lund ifrågasatte Anttilas uppfattning om att socialantropologins inverkan på etnologin enbart varit positiv. Även Ørnulv Vorren, professor för Tromsø Museum, var av annan åsikt än Anttila då det gällde karaktären av den etnologiska forskningen om sociala grupper. Vorren kompletterade den nordiska bilden genom att omfattande presentera den norska forskningen på området, som speciellt har gällt samerna.

Poul Balle-Petersen, lektor i etnologi vid Köpenhamns universitet, tog upp begreppet social grupp och dess innebörd. Han beskrev den förändring som under det senaste århundradet har ägt rum. Olika sociala, ekonomiska och ideologiska grupper har uppstått ur en enhetlig landsbygdsmiljö.

Folktro

Museikurator Magne Velure från Bergen redogjorde i sitt plenumföredrag för folktroforskningens historia. Han utgick ifrån den evolutionistiska forskningens huvudprinciper och fortsatte med en granskning av C.W. von Sydows, Albert Eskeröds och Lauri Honkos undersökningar och slutade med den svenska etnologin på 1970-talet, där forskarna inte intresserar sig för folktro som ett eget system utan som en spegel av förhållandena i samhället. Till slut var Velure fär-

Kongressdeltagare vid den traditionsvetenskapliga bokutställningen, som ordnats av Finska Litteratur Sällskapet. Foto: Jukka Kukkonen.

dig att förkasta hela termen folketro och endast använda ordet religion. Definitionen på ordet religion skulle vara: alla former för föreställningar om och kontakt med en supranormal värld. Forskningen borde fästa mer uppmärksamhet vid nutidsmänniskans religiösa uppfattningar, om vilka vi, enligt Velure, inte vet någonting.

Hallfredur Örn Eiríksson från Reykjavik kommenterade inte Velures åsikter i sitt anförande utan presenterade den isländska folketroforskningens olika skeden. Den forntida litteraturen och Edda-sångarna har varit ett centralt forskningsmaterial genom vilket man har skapat sig en bild av den gamla folktron. Förutom historisk och jämförande forskning har man inom nyare folketroforskning använt bl.a. parapsykologins metoder. Det yngsta skedet representeras av forskningen om drömmar, som bl.a. strävar till att klarlägga eventuella samband mellan samhällsstrukturen och drömmar och deras tolkning.

Inte heller professor Anna Birgitta Rooth från Uppsala kommenterade Velures föredrag utan beskrev den undersökning som hon gjort om Alaska-indianernas religiösa upplevelser. Prof. Rooth var inte själv närvarande utan hennes paper lästes upp.

Vikarierande prof. Anna-Leena Siikala från Åbo och FD Ulf Drobin från Stockholm tog upp Velures synpunkter. Anna-Leena Siikala berättade om den finska folketroforskningen som, på grund av romantikens starka inflytande från 1800-talet ända till 1950-talet, dominerats av den historiska forskningen. Siikala var inte villig att slopa termen folketro, ty även om, i den individ som man undersöker, element av folktron och andra slags religioner skulle utgöra en synkronisk helhet, och elementernas ursprung skulle vara oväsentligt, behöver forskaren av religionens kulturella aspekter information från folkloren.

Ulf Drobin redogjorde för den polemik som på 1940-talet fördes mellan religionsvetenskaperna och folkloristerna. Den klyfta som uppstod mellan dessa vetenskapsgrenar på grund av denna dispyt finns fortfarande inom svensk forskning.

Prosaberättelser

Lektor i folkloristik vid Köpenhamns universitet, Bengt Holbek, höll en uttömmande presentation om sago- och sägenforskningens historia. Han nöjde sig inte med att nämna de karaktäristiska forskningstrenderna utan utvidgade sin granskning till forskningens premisser. I forskningens begynnelsekedan, före mitten av 1800-talet, tolkade forskarna, i romantikens anda, traditionen som natursymbolik. Detta gjorde sägnerna inte enbart religiöst ofarliga utan gav dem också status som nationalpoetisk inspirationskälla. Folktraditionen accepterades endast i den utsträckning som den tjänade redan existerande uppfattningar.

Som utgångspunkt hade Holbek synen att de undersökningar som hör till samma tidsperiod även representerar samma teoretiska grundinställning. Fr. o. m. 1850-talet hade de stiliserade publikationerna av folksagor en viktig uppgift vid utformandet av ett skriftspråk i Finland och Norge. Traditions materialet kunde bearbetas, ty man ansåg att traditionen var folkets kollektiva arv, vars produkter inte hade enskilda skapare. Folket producerade inte, det bevarade endast. Kritiserandet av de tidigare forskningskriterierna har, enligt Holbek, resulterat i att en konstnärlig tolkning av folkloren blivit tabu. Holbek har dock beslutat att även föra fram möjligheterna inom detta forskningsområde.

Docent Bjarne Hodne från Oslo kompletterade Holbeks föredrag för den norska forskningshistories del och gjorde även några rättelser. Genom att gruppera undersökningarna enligt teorier liksom Holbek gjorde är de nationellt särpräglade och mera experimentella undersökningarna i fara att inte uppmärksammas. Hodne försvarade den historiska sägenforskningen, som i Norge innehaft en central plats. Av praktiska skäl är det förstäeligt att man begränsar sig till nationell forskning och det egna landets material, men detta kan samtidigt ha en stor internationell betydelse.

Docent Jan-Övind Swahn från Stockholm beklagade att mytforskningen hade lämnats bort i Holbeks granskning. Då Holbek hörde sig för om tanken på en gemensam linje för berättelse- och berättarforskningen inom den nordiska folkloristiken svarade Swahn negativt. Han var nöjd med att forskningen just nu inte är bunden till skolor. Swahn såg två alternativ för sago-forskningens framtid: antingen används arkivens samlingar som material, vilka granskas ur nya synvinklar eller övergår man till sådana samfund där det fortfarande finns mera traditionsbärare än folklorister. Av monografiforskningens möjligheter nämnde Swahn bl.a. en jämförelse av hur olika traditionsbärare använder sig av olika uttryckssätt då de berättar samma saga. Däremot ansåg Swahn att en konstnärlig tolkning av sagorna är onödig.

FL Satu Apo från Åbo universitet tog i sitt inlägg upp nationalromantikens inverkan på den finska sago- och sägenforskningen. Eftersom man hittade ett ryskt ursprung till de kareliska sagorna, och ett skandinaviskt till de västfinska, hade man ingen nytta av forskningen av prosaberättelser för att bygga upp en nationell identitet. Detta var orsaken till att forskarna fäste uppmärksamhet vid Kalevala-epiken, som upplevdes som tillräckligt finsk. Den historisk-geografiska metodens förtjänster har enligt Apo underskattats. Hon påminde oss om att rötterna till den finska metoden inte finns i positivismen eller darwinismen, och inte heller i den evolutionistiska antropologin, utan att de sträcker sig längre bakåt i historien till H.G. Porthan och den filologiska textforskningen.

Materiell folkkultur

Plenumföredraget hölls av Nils Storå, professor i etnologi vid Åbo Akademi. Han koncentrerade sig på föremålsforskningen som har gjorts i Finland och Sverige. Istället för att ta upp olika paradigm pratade Storå om forskningstrender. Enligt honom har det funnits sex: den evolutionistiska, den diffusionistiska, den kulturhistoriska, sak och ordtrends, den funktiona-

listiska och den interaktionistiska.

I sitt kommenterande inlägg ville Nils-Arvid Bringéus, professor i etnologi vid Lunds universitet, komplettera de av Storå nämnda trenderna med strukturalism och historiematerialism. De trender som Storå räknade upp befinner sig, enligt Bringéus, dock på olika nivåer. Enligt honom är den kulturhistoriska och sak och ordforskningen en del av den diffusionistiska forskningen. Interaktionistiska trender skulle Bringéus hellre kalla för ekologiska.

Bringéus lyfte granskningen av trenderna till paradigmsnivå och konstaterade att inom föremålsforskningen har ett paradigmskifte skett inom funktionalismen. Han indelade forskningshistorien i två paradigmer. Till det första hör evolutionismen och diffusionismen. Det andra består av funktionalismen, den historiematerialistiska forskningen och strukturalismen samt även interaktionismen och kommunikationsteorin. Det första paradigmet koncentrerade forskningen på själva föremålet, medan det andra på föremålets ekologiska och sociala miljö.

Prof. Bjarne Stoklund från Köpenhamn delade också in forskningen i två paradigmer. Tidigare koncentrerade man sig på enskilda kulturelement, medan man nuförtiden granskar kulturen som ett system, som är mera än bara summan av beståndsdelarna. Delarnas relationer till varandra är viktigare än delarna själva.

Socialantropologins inflytande har lett till att man inom etnologin har koncentrerat sig på forskning av de kulturella och sociala systemen och nutida lokala samfund. Den klassiska föremålsforskningen har därmed hamnat i bakgrunden. Prof. Stoklund ser dock den nya forskningen som en utmaning. Föremålen skall granskas i deras ekonomiska, sociala och kulturella kontext. Föreningen av det nordiska temat av människan-redskapet-arbetsituationen med arbetets antropologi, som är känt bland engelska och franska forskare, erbjuder nya möjligheter i internationellt samarbete.

Norsk föremålsforskning presenterades av prof. Knut Kolsrud från Oslo. Han delade inte upp undersökningarna enligt teorier utan koncentrerade sig på att presentera Eilert Sundts undersökningar och deras teoretiska referensram.

Folkvisa

Reimund Kvideland från Bergens universitet granskade folkvisoforskningen och dess historia. Han använde begreppsparet essentialism-nominalism för att beskriva forskningens premisser. Folkvisoforskningen har enligt Kvideland dominerats av essentialismen och därför har man koncentrerat sig på ett enskilt fenomen och dess väsen. Detta har lett till att folkvisan har definierats som en egen traditionsgenre, vilken man har undersökt filologiskt-litterärt. Det var viktigt att ta reda på folkvisans ursprungliga form. De nyare elementen som fanns med skulle gallras bort, så att dess ursprungliga väsen skulle framträda. Att man betonade den forntida och medeltida folkvisan var en av forskningens omedvetna premisser.

Nya tendenser inom folkvisoforskningen märks på många olika områden:

- begreppet folkvisa håller på att utvidgas till att omfatta all sång bortsett från sånger sjungna av yrkesutövare
- textforskningen har utvidgats till att även omfatta användning, funktion och avsikt
- visorna är inte enbart texter utan också en del av sångarens repertoar
- förhållandet mellan text och musik tas i beaktande

Utgångspunkten för den nya forskningen borde enligt Kvideland vara visen och sjungandet som ett kulturellt uttryckssätt: fenomenet att människor sjunger. Man måste forska i sångaktiviteten och hur den återspeglar det sociala beteendet och sociala mekanismer. I vilka sammanhang sjunger man? Vilka värden och normer är förenade med sångaktiviteten? Hur påverkar dessa varandra?

Iørn Piø från Dansk Folkemindesamling var överens med Kvideland om forskningens nyaste riktlinjer och föreslog även en gemensam nordisk kartläggning och forskning av sångaktiviteterna i Norden.

Professor Lea Virtanen från Helsingfors hade ingen forskningshistorisk överblick utan gav

i sitt kommenterande inlägg ett exempel på vilka slags sociala förhållanden man kan få fram genom folkvisoforskningen. Virtanen berättade om den karelska sångtraditionen som fungerar som en spegel och förstärkare av köns- och åldersgruppsrollerna.

Margareta Jersild från Svenskt Visarkiv i Stockholm tog fram vissa saker från folkvisornas tidigaste notnedskrivningar. Melodierna nedtecknades med europeiska notskrifter och valet av melodier baserade sig på estetiska kriterier.

Seder och bruk

Ulla Brück från Stockholms universitet såg i seder och bruk -forskningens historia tre för paradigmskiftet karakteristiska förändringar:

1. Från granskning av kulturelement har man övergått till granskning av system
2. den analytiska betydelsen av termen folkkultur har försvunnit
3. man forskar i nutiden för dess egen skull, inte för relikernas skull

Folktroforskningen har enligt Brück påverkat seder och bruk -forskningen och därför lade man i början huvudvikten vid de seder och bruk som har att göra med vegetationen och växtperioden. Tidigare liksom även idag har endast vissa av människans seder undersökts medan däremot andra, speciellt sådana som har att göra med vardagen, inte har uppmärksamats. Brück påminde oss om att redan valet av forskningsobjekt visar en teoretisk utgångspunkt.

Brück betonade C.W. von Sydows och Albert Eskeröds betydelse som forskningens förnyare. Dessa representerare dock tillsammans med evolutionisterna samma paradigm. 1970-talets forskning definierar kulturen som värde- och kunskapsgemenskap. Forskningen inriktar sig på de normer och värden som står bakom kulturelementen. På grund av att allt beteende är knutet till kulturen, kan seder enligt Brück inte utgöra en kategori för sig. Därmed har termen seder gjort sitt som analytiskt begrepp.

Docent Bo Lönnqvist från Helsingfors universitet gav i sitt kommenterande anförande en bild av den finska seder och bruk -forskningen, som har befunnit sig mitt emellan etnologin och folkloristiken. Termen seder har i allt större utsträckning blivit ett socialt begrepp, som uttrycker något kollektivt, normativt och samhällsbevarande. Men forskningen koncentrerar sig allt mera på intensiteten av engagemanget och upplevelsen, ty normativt beteende behöver ju icke vara uniformt och beteenduniformitet behöver ju icke innebära norm. För att skilja på termerna norm och seder lånade Lönnqvist Matti Sarmelas definition: Normen upprätthålls av en speciell intressegrupp, medan seder upprätthålls av samfundet men är inte sanktionerade av någon grupp.

Användbarheten av termen seder beror enligt Lönnqvist på i vilken etnologisk verklighet den förankras.

Asbjørn Klepp från Oslo presenterade den norska synvinkeln på seder och bruk -forskningen. Brücks föredrag gav enligt honom en ensidig bild då den endast begränsades till den svenska forskningen. Klepp ville förtydliga skillnaden mellan termerna seder och bruk och betona, att det även finns andra seder än de som har att göra med när individer och grupper umgås sinsemellan. Klepp kommenterade också Brücks syn på att kännedom om folktraditionen är onödig för forskningen av den nutida kulturen. Enligt honom kan en fullständig förståelse för nutiden endast uppnås genom kunskap om det förflutna. Han hänvisade också till nya norska undersökningar, där man har upptäckt att seder och fenomen idag är reaktioner på tidigare seder och normer.

Sektionsföredragen

Plenumföredragen och deras kommentarer var beställda på förhand och de hölls inom ramen för en strikt tidstabell. Fria diskussioner och utbyte av åsikter fick man ägna sig åt på fritiden. I någon mån fanns möjligheter till diskussion under den tredje dagens sektioner, då arbetet koncentrerades på aktuella forskningsplaner.

Mest diskuterades det i etnologernas sektion, där främst de svenska forskarna förde ordet.

Orvar Löfgren från Lunds universitet talade om traditionerna som enheter lösräckta ur sitt kultursammanhang, med vilkas hjälp man institutionaliserat en idealiserad bild av den gamla allmogekulturen. Endast utvalda kulturfenomen har kallats för tradition. Traditionslöshet har varit ett skällsuttryck, som man inte så mycket har använt för att påstå att folk saknar traditioner men att de har fel sorts traditioner.

Stockholmarna Åke Daun och Billy Ehn talade om hur man idag saknar traditioner. Denna traditionslöshet upplever vi på grund av många och invecklade sociala normer och värden som man som individ i samhället har att välja emellan. En utveckling som kan ses som ett resultat av de senaste årens snabba och genomgripande förändringar i samhället. Åke Daun presenterade undersökningar där man har granskat livet i ett icke-traditionellt samhälle. Billy Ehn berättade om den undersökning som han gjort på ett barndaghem, där man bl.a. kan iaktta de vuxnas klivenhet, och kulturell tveksamhet mellan vuxna och barn.

Karl-Olov Arnstberg från Stockholm försökte definiera begreppet tradition. Dit hör enligt honom följande element: kontinuitet, repetition, symboliskt innehåll och positivt värde. Definitionen av termen, som inte färgats av värden, intresserade deltagarna mycket eftersom diskussionen fortsattes vid kongressens avslutande diskussion.

I folkloristernas sektion försökte Outi Lehtipuro från Helsingfors universitet reda ut vad som i den nordiska traditionsforskningen är nordiskt. Någon speciell nordisk forskningslinje existerar inte enligt Lehtipuro, men som nordiskt kunde man karakterisera den diskussion som förs omkring forskningen och det praktiska samarbetet. Lehtipuro beklagade sig dock över att dagens finska forskning är så lite känd i de övriga nordiska länderna.

I det stora hela var kongressen i Libelits mycket lyckad. Föredragen var i huvudsak av hög nivå och de flesta besvarade de frågor som hade uppställts. Olika paradigmen behandlades såpass noggrant att de knappast behöver tas upp som tema vid den nästa kongressen som hålls om två eller tre år i Danmark. Plenumföredragen med sina kommentarer från kongressen i Libelits publiceras på engelska i Finska Litteratur Sällskapets Studia Fennica -serie. Publikationen som utkommer i början av nästa år redigeras av chefen för Folkdiktningens arkivet Pekka Laaksonen och professor Lauri Honko.

Nordisk gruppe til forskning i arbejderkultur og arbejderfolklore

Ved den 22. Nordiske etnolog- og folkloristkongressen 9.-11. juni 1981 i östra Finland nära Joensuu i Libelits (Liperi) dannedes en nordisk gruppe den 11. juni med det formål (syfte) at

1. Fremme interessen for forskningen af arbejderkultur og arbejderfolklore gennem empiriske undersøgelser.
2. Udvikle den teoretiske og metodiske debat inden for denne forskning.
3. Formidle information om igangværende forskning.

Gruppens medlemmer er indtil videre: Stefan Bohman (Stockholm), Kjell Hansen (Oslo), Flemming Hemmersam (København), Pekka Laaksonen (Helsingfors), Mats Lindqvist (Lund) og Magnus Wikdahl (Lund).

Gruppen vil på kort sigt arbejde for at

- 1) Udbrede kendskabet til denne gruppes eksistens
- 2) Opbygge interne feed-backgrupper, hvor manuskripter, indlæg m.v. diskuteres og kommenteres og kontakten formidles mellem forskere, der har bestemte delemler til fælles.
- 3) Sætte bibliografisk arbejde i gang.
- 4) Indsamle oplysninger fra nordiske institutioner om tidligere og igangværende forskning om arbejderkultur og arbejderfolklore.
- 5) Etablere et internt meddelelsesblad, hvis der er behov herfor.
- 6) Undersøge muligheder for økonomisk støtte til koordinerede arbejds-møder, symposier og kongresser.

På længere sigt vil gruppen arbejde for at

- 1) Inspirere og opmuntre til igangsættelse af fælles nordiske projekter inden for arbejderkultur og arbejderfolklore fra 1982.
- 2) Arrangere den første skandinaviske kongres om forskning i arbejderkultur og arbejderfolklore i København i slutningen af 1983.
- 3) Arrangere en international kongres om samme emne i 1984, hvor forskere i skandinavien mødes med andre uden for skandinavien i København.

Forskere og andre interesserede, der aktivt ønsker at deltage i dette arbejde eller kun ønsker at holdes orienteret, bedes henvende sig til gruppens sekretariat: Fl. Hemmersam, c/o Institut for Folkemindevidenskab, Københavns Universitet, Njalsgade 76, 2300 København S., Danmark.

De slaviska minoriteterna och de slaviska universitetsinstitutionerna i Sverige

Våren 1983 har det gått hundra år sedan undervisningen i ryska påbörjades vid Uppsala universitet.

Slaviska institutionen i Uppsala vill celebrera detta jubileum med ett symposium om de slaviska "minoriteterna" i Sverige, då, nu och i framtiden. Syftet med symposiet är dels att dokumentera de slaviskspråkiga grupperna i vårt land så mångsidigt som möjligt, dels att försöka bestämma de slaviska institutionernas roll i förhållande till dessa grupper.

Alla slaviska folk och språk finns idag troligen representerade i Sverige. Antalet individer i varje grupp varierar från ett fåtal till åtskilliga tusen. De största grupperna har med den nya invandrapolitiken vissa möjligheter att utvecklas till inhemska minoriteter, vilket på olika sätt kräver en ökad beredskap från de slaviska institutionernas sida. Åttlingar till sextio- och sjuttio-talens invandrare kommer säkerligen också att söka sig tillbaka till sina "rötter" och vilja ha kunskap om sina föräldrars och far-mor-föräldrars kultur och språk. Denna kunskap bör de slaviska institutionerna ha möjlighet att förmedla i framtiden, något som kräver en långsiktig planering.

Vi räknar med att symposiet kommer att pågå tre-fyra dagar och att det främst blir en samling för att knyta kontakter och få ideer till ett större projekt av tvärvetenskaplig karaktär.

Den första, och eventuellt andra, dagen skulle kunna ägnas åt dokumentation i vid bemärkelse av de slaviskspråkiga grupperna i Sverige. Vi vänder oss till alla som på något sätt kan bidra till systematisk kunskap om dessa "minoriteter": när de kom, hur många de är, hur deras liv i Sverige gestaltat sig (hur de anpassats/icke anpassats, kontakter med hemlandet, organisationer, kulturell och religiös/kyrklig verksamhet, insatser av enskilda släkter och personer etc. etc.). Dvs. vi vänder oss till alla typer av vetenskaper som har intresse för dessa grupper.

Den andra (tredje) dagen reserveras för bidrag rörande mer slavistiska problem, dvs

framför allt frågor om dessa gruppers språk och litteratur i Sverige men även komparativ-kontrastiv forskning rörande dessa språk visavi svenska.

Den tredje (fjärde) dagen ägnas slutligen åt en större debatt om de slaviska minoriteterna och de slaviska institutionerna i Sverige. En debatt som egentligen rör relationerna i allmänhet mellan universitetet och minoriteterna, nu och i framtiden.

Alltså, om Du är intresserad av ett symposium av det här slaget, om Du har någon kunskap om eller ide till undersökning av slaver i Sverige: ryssar, vitryssar, ukrainare, rusiner, polacker, kasjuber, sorber, tjecker, slovakar, burgenlandkroater, slovener, kroater, serber, muslimer, montenegriner, makedonier, bulgarer, torbesjer, huculer, pomaker m fl, hör då av Dig till slaviska institutionen i Uppsala så snart som möjligt!

Adress: Uppsala Universitet, Slaviska institutionen, HSC, Box 513, 751 20 Uppsala.

Sven Gustavsson

Kjell Magnusson

The fourth International Oral History Conference 24-26 September 1982

Dear Friends,

The fourth International Oral History Conference will be held at Aix-en-Provence on 24-26 September 1982 (dates to be confirmed). The Centre de recherches mediterraneennes sur les ethnotextes, l'histoire orale et les parlers regionaux (Universite de Provence) and the Institut d'Historire du Temps Present (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris) have been given the responsibility for its organization by the European Standing Committee for International Oral History Conference.

As at the previous Conference at Amsterdam the programme will include both plenary sessions and workshops. At its meeting in Paris on 6 July the following themes were chosen for the workshops:

1. oral history and teaching
2. oral history and audiovisual media and techniques
3. the return to the community
4. migrations
5. oral history and women's history
6. oral history and the Third World
7. the memory of the years 1930-1950
8. written and oral autobiography: similarities and differences
9. the family
10. work
11. the memory process
12. the social and political movements

Proposals for papers should be submitted as one page summaries, to

Institut d'Histoire du Temps Present
80b, rue Lecourbe 75015 Paris

The European Standing Committee will then determine the final list of papers to be presented.

We look forward to your participation in the Conference and to hearing from you.

Philippe Joutard
(CREHOP, Aix)

NEFAs feltseminar i Norge 1981

af Anne Hoel og Daniel Allen Rabuzzi

Seminaret fant sted de tre første ukene i august. Emnet vi hadde valgt var arbeidsmiljø, sosiale relasjoner og arbeidernes holdning til arbeidet ved to industribedrifter i tidsrommet 1945-63. De to bedriftene var ganske forskjellige. Christiania Spigerverk er et stålverk, hvor de ansatte hovedsakelig er menn. Bedriften er en del av et større konsern som er ledende på sitt område i Norge. Nydalens Compagnie ble derimot nedlagt i 1963. Dette var en tekstilfabrikk med et flertall av kvinnelige arbeidere. Begge er lokalisert til samme industriområde sentralt i Oslo.

Planleggingsgruppen valgte å arbeide med industrikultur fordi vi syntes vi hadde lært for lite om dette som studenter. Vi mente at feltseminaret var en passende anledning for oss til å markere et ønske om at etnologer og folklorister skal engasjere seg mer i forskning på dette området. Man kan si at vår bakgrunn for å forske i industri var en kombinasjon av solide kunnskaper om det gamle bondesamfunnet – og følelsen av at dette samfunnet framsto i idealisert utgave, samt et ønske om at fagene våre skulle få en mer nåtidig orientering. Dette var kanskje ikke den mest solide ryggsekk å ta med seg ut i ukjent terreng.

Vi begrenset undersøkelsen til å gjelde miljøet på fabrikkgulvet. Vi tok ikke med boligforhold, fritidsliv, forholdet mellom arbeidere og ledelse osv., annet enn der hvor det falt naturlig under intervjuenes gang å snakke om det. Dette ble utelatt under tvil, men vi fant ut at på tre uker kan man ikke rekke over en alt for omfattende problemstilling. Uttrykket "arbeidernes holdninger til arbeidet" trenger kanskje litt forklaring. Vi ville forsøke å finne ut hva arbeideren følte at han/hun fikk igjen for å gå på jobben – bortsett fra økonomisk utkomme – når det gjaldt sosialt samvær, følelse av tilhørighet, innhold i tilværelsen. Vi ville også se om dette hadde forandret seg over tid innenfor perioden. Dessuten ville vi sammenlikne de to bedriftene for å se om eventuelle forskjeller i miljø og holdninger kunne ha sammenheng med at den ene var en mannssbedrift og i økonomisk oppgang, og at den andre var en kvinnebedrift og i økonomisk nedgang.

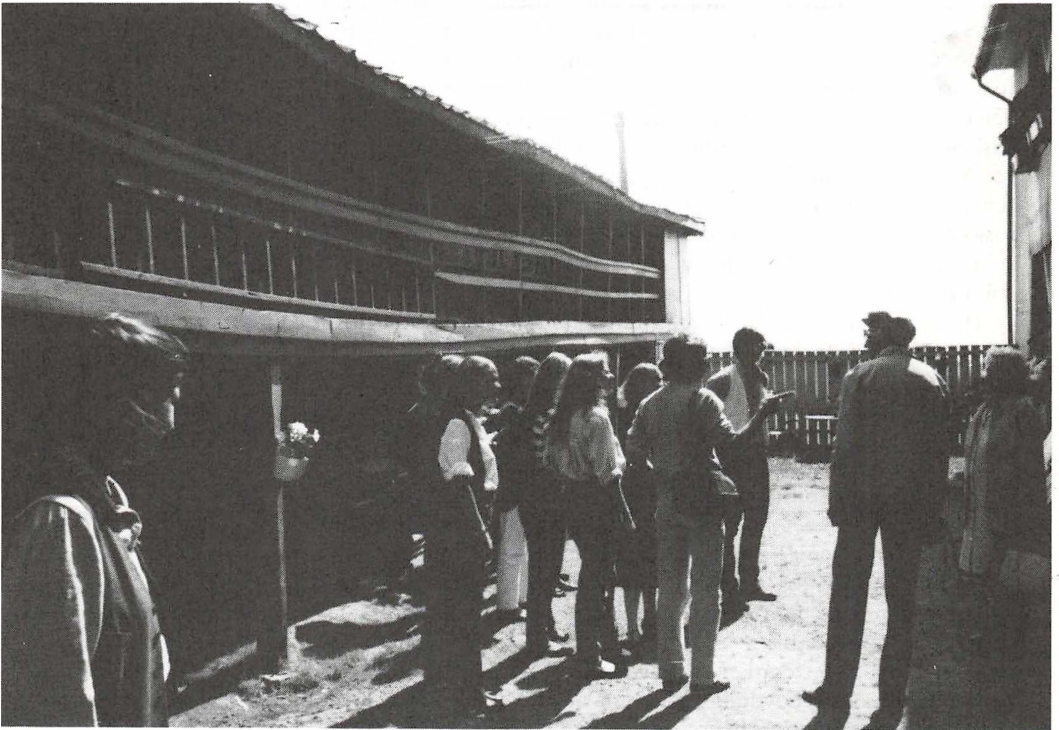
Det var 5 deltagere fra Finland, en fra Danmark, skuffende nok ingen fra Sverige, en fra USA og 9 fra Norge. 7 norske og Dan fra USA utgjorde planleggingsgruppen (PG). 8 var folklorister, og 8 var etnologer. Deltagernes faglige nivå var meget variert. Vi hadde en på magistergradsnivå, og en med ett semesters studietid. Resten fordelte seg mellom disse ytterpunktene.

De første ti dagene brukte vi til forelesninger og til utarbeidelse av spørrelisten. Forelesningene handlet om: intervjuteknikk, industriarkitektur, folkloristisk teori, spinneriteknologi og arbeidsgangen i en tekstilfabrikk, bedriftsklubbene på Chra. Spigerverk og Nydalens Compagnie, fototeknikk, Arbeiderbevegelsens historie, Jern- og Metallarbeiderforbundet og Bekledningsarbeiderforbundet. I løpet av disse ti dagene var vi også på omvisning på Chra. Spigerverk og i Nydalen (bygningene her er utleid til lager), vi så

utstillingen "Bak maskinene, under fanene", og vi så en film om produksjonen på Chra. Spigerverk fra 1952. Bare et fåtall av foreleserne hadde akademisk bakgrunn; resten var arbeidere eller hadde tilknytning til fagbevegelsen.

Det var meget delte meninger om forelesningene. Noen mente at mesteparten var unødvendig, og noen mente at det var bra med en grundig orientering omkring emnet. En opplagt svakhet var at vi ikke hadde noen forelesning om etnologisk teori. Det var meget nyttig for etnologene å få en innføring i folkloristisk teori, og det viste seg under diskusjonene at det omvendte absolutt hadde vært på sin plass også.

Dagene var lagt opp slik at vi gikk på forelesningene om formiddagen og arbeidet med spørrelisten om kvelden. Om dette var det full enighet, og den gikk ut på at dette programmet var altfor stramt. Folk var for slitne om kvelden til å kunne mobilisere nok glød til diskusjonene. En annen ting som gjorde seg negativt gjeldende den første tiden, var en slags forvirring når det gjaldt seminarets arbeidsform. I januar '81 gikk PG over til noe vi kalte kollektiv ledelse. Det vil si at ingen hadde verv som formann; ingen hadde mer ansvar enn de andre. Vi var referent og møteleder etter tur. Dette hadde en meget god effekt på den enkeltes arbeid i gruppen i form av økt ansvarsfølelse, bedre oversikt over arbeidet og mere mot til å ta initiativ. Denne formen var godt innarbeidet i PG da seminaret tok til. Men da viste det seg at de tilreisende deltakerne lenge gikk og var forvirret fordi de ikke kunne henvende seg til en bestemt person. Møtene hadde også en tendens til å bli utflytende fordi PG hadde tatt sin form for gitt og ikke tenkt på å informere om den. Samtidig gjorde visse språkvanskeligheter seg gjeldende. Et stykke ut i seminaret hadde vi derfor et møte med god selvkritikk. Vi

Omvisning i det "gamle" Nydalen med Harry Lagert.

utnevnte en person til praktisk koordinator. På det tidspunktet var vi også blitt godt kjent, og vi forsto språkene bedre. Dette tilsammen fikk arbeidet til å gå fint resten av tiden.

Intervjuingen begynte i midten av den andre uken. Vi delte oss opp i grupper på to utfra språk og faglig bakgrunn, slik at for eksempel en norsk folklorist og en utenlandsk etnolog gikk sammen. Vi hadde gruppemøte hver morgen hvor vi fordelte informanter og diskuterte felles problemer. Spørrelisten ble også revidert underveis, etter som vi fikk erfaring.

Når det gjelder utvalget av informanter, så var dette noe vilkårlig, særlig for Nydalens Compagnies vedkommende. Bedriften ble nedlagt i 1963, og det fantes intet arkiv over ansatte. PG hadde på forhånd skaffet en del informanter på den måten at én vi fikk kontakt med husket at "det var ei som hette NN. Hu bodde oppå Kjelsås". Slik rullet snøballen, og vi fikk nye også under seminarets gang. På Spigerverket var det atskillig lettere. Her hadde vi gått i pensjonistklubben på forhånd og knyttet kontakter. Dessuten fikk vi med velvillig bistand fra ledelsen intervju folk på arbeidsplassen. Det er mulig at folk ikke følte at de kunne uttale seg så fritt mens de var i arbeid, men dette vil vi ta opp i rapporten.

Vi fikk også tid til å begynne med utskrivning av bånd. Ikke alle kunne intervju hver dag, og disse satte seg da ned ved skrivemaskinen. Dessuten begynte finnene på et arkiv over folkloristisk materiale.

PG hadde utarbeidet et utkast til problemstilling som var sendt ut til deltakerne før seminaret. Meningen var at de skulle kunne vurdere og korrigere den, men vi fikk ingen svar tilbake. Det er nok derfor riktig å si at vi brukte en del av seminarets tid på å diskutere ting som kunne vært avgjort på forhånd. Under seminaret kom det nemlig fram en del uenighet om hva vi skulle konsentrere oppmerksomheten på. Uenigheten viste seg å følge både fag- og landegrensene. For eksempel hadde en finsk folklorist og en norsk folklorist forskjellige oppfatninger av hvilke emner som kan betraktes som folkloristiske. Samtidig var det vanskelig for folklorister og etnologer å enes om at visse deler av problemstillingen var like viktige som andre. Et viktig aspekt var som sagt "arbeidernes holdning til arbeidet". Det var til dels stor uenighet om hvorvidt holdningene kunne eller burde gjøres til gjenstand for folkloristisk forskning. De finske folkloristene la mye mer vekt på begrepet "tradisjon", og betraktet "holdninger" som en del av sosiologiens forskningsområde. Den danske deltakeren mente at det var lagt altfor liten vekt på den teoretiske side av saken; at det manglet en teoretisk ramme rundt problemstillingen.

Det at landene har ulike fagtradisjoner var en vanskelighet, men det var allikevel svært positivt å få kjennskap til disse forskjellene. De var grobunn for interessante diskusjoner.

Den siste dagen brukte vi til oppsummering og til skissering av det videre arbeidet. Vi var enige om at feltseminarets hovedhensikt er å tjene som pedagogisk læremiddel, ikke som ren forskning. Vi gjorde sikkert mange feil rent forskningsteknisk sett, men det å feile er jo som kjent en bra læremester.

På slutten sto det igjen noen informanter som ikke var blitt intervjuet. Etter en del diskusjon ble vi enige om at siden rammen for seminaret var tre uker, så fikk vi avslutte arbeidet der og da, og arbeide videre utfra det materialet vi hadde klart å skaffe innenfor den gitte rammen. (Bortsett fra at allerede inngåtte avtaler om intervju selvfølgelig ble overholdt).

Første del av etterarbeidet blir å skrive ut alle båndene og sende dem til alle deltakerne. Vi ble allerede tidlig enige om at alle skulle være med på å skrive rapporten, – også dette i pedagogisk henseende. Vi fikk også laget en foreløpig felles disposisjon for dette arbeidet. Derfor møtes vi igjen til postseminar i Åbo i januar '82, og vi gleder oss!

Kattegat-Skagerraks kulturhistorie under 1800-tallet

Nordisk symposium i Hirtshals, Danmark d. 9.-11. sept. 1981.

af Peter Ludvigsen

Hirtshals er et af de vestjyske fiskerlejer, som gennem dette århundrede har gennemløbet en næsten utrolig ekspansion fra ubetydeligt fiskerleje med fortid som skudehandelsplads til en af nordvesteuropas største fiskerihavne. Selv om intensionerne fra statens side var at have kontrol med byens udvikling, har den et tydeligt gründerpræg. I 1919 vandt en kendt dansk arkitekt byplankonkurrencen på en plan, der bar stærkt præg af barok, og som faldt fint ind i den lokale smag. "Der skal jo være symmetri i snallerværket", kommenterede postføreren på dagvognen til den lokale købstad i Hjørring. Det gik naturligvis ikke helt, som postføreren spåede, men ideerne i byplanen kan stadig spores i byens struktur, og skulle nogen være i tvivl, markerer byens duft definitivt, at det frie initiativ ikke tøjles uden videre. På det sidste har EF's forsøg på at strukturere fiskeriet markeret, at bureaukratiet aldrig giver op ved at financiere et ambitiøst fisker-teknologisk center i byen.

Midt i dette inspirerende miljø mødtes 25 forskere fra Norge, Sverige og Danmark i dagene 9.-11. sept. for at lægge sidste hånd på forberedelserne til et tværvidenskabeligt fællesnordisk projekt, der skal beskrive kulturhistorien i og omkring Kattegat og Skagerak gennem 1800-tallet.

Den oprindelige idé til projektet kommer fra gruppen omkring faget kulturhistorie ved Aalborg Universitetscenter og forberedelsesarbejdet har stået på i omkring et år under en bevilling fra Nordisk Samarbejdsnævn for Humanistisk Forskning (NOS-H). På symposiet herskede der nogenlunde enighed om, at den ide, der fra starten lå bag den lidt utraditionelle projektopbygning, forsat skulle være det bærende element i det videre projektarbejde, og det samlede projekt kan hypotetisk skitseres således: Kattegat-Skagerak-regionen bestod stort set til et stykke op i 1800-tallet af en række mindre bebyggelser med et ensartet økonomisk og kulturelt præg. Overalt var en simpel reproduktion det gennemgående mønster, således at produktionsstrukturen næppe overskred de umiddelbare egoistiske behov, og hverdagskulturen var integreret i denne struktur gennem det enkelte individs horisontale orientering og konkrete, situationsbundne tænkemåde. I denne struktur var kontakten over havet et naturligt element, bestemt af den komparative mangelstruktur. Svenskerne hentede fisk i og omkring Nordjylland, hvor nordmændene hentede en del af deres fødevarer, mens danskerne til gengæld havde forhugget skoven i slutningen af middelalderen og således hentede træ i både Sverige og Norge. For alle tre kystområder gælder til langt op i 1800-tallet, at forbindelserne til omverdenen er langt nemmest over havet, ja, for flere jyske småsamfund eksisterede ingen vej ind til landet før hen mod slutningen af århundredet.

Efterhånden breder en ny produktionsstruktur sig imidlertid til disse områder og gradvis tvinges de over i en markedsøkonomisk orientering. Denne nye orientering bryder de gamle forbindelser over havene og tvinger i stedet kystbebyggelserne ind i den ekspansive kapitalistiske økonomiske struktur, og igennem århundredet ændres ikke blot produktionsstrukturen, men også hverdagen for den enkelte i området.

Hvor fx. fiskeren tidligere fiskede for at opretholde sin eksistens og for at reproducere sig selv, så bliver hans situation mod århundredets slutning, at hans fiskeri nu ikke kun vedrører ham selv, men fx. også bliver et spørgsmål om kommunikationsforhold til de nærmeste store europæiske markeder og således et samfundsfænomen gennem den direkte forbindelse til valutabalancen.

I den situation sker naturligvis en grundlæggende ændring af mentaliteten, og i løbet af kort tid overhales den konkrete og horisontale tænkemåde af den perspektiviske lineære tankegang, der må til, når hverdagen skal planlægges i hovedforløbet.

Den naturlige integration forsvinder således nærmest parallelt med jernbanebyggeriet, og kontaktfladerne ændres af den nationale handelsstruktur.

Samtidig med at denne nye hverdagskultur afløser traditionskulturen optræder især i Sverige og Danmark en række nye kulturelementer i områderne. Gennem avantgardekunstneres introduktion af kystlivets kvaliteter opbygges i slutningen af århundredet en omfattende borgerlig turisme, og den fører med sig, at nye forbindelser etableres over havet. Denne gang er de dog indpasset i den nationale kommunikationsstruktur, og de nye sommergæster kan derfor i kystegnene med egne øjne bese den nye folkekultur i alvorlige missionsfolk og driftige fiskere og fiskeeksportører, idet religionen kom til at spille en meget fremtrædende rolle i disciplineringen af traditionskulturens tænkemåde.

Symposiet mundede efter en meget frugtbar diskussion ud i oprettelsen af en række arbejdsgrupper, der gennem vinteren og foråret skal fungere som diskussionsfora for detailprojekteringerne, mens den fælles styring indtil videre foregår i et interim-styre, der består af arkivar Hans Try, Statsarkivet i Kristiansand, professor Sven B. Ek, Etnologiska Institutionen i Göteborg, professor Lars Lönnroth og kandidatstipendiat Peter Ludvigsen fra Institut for Sprog, Kommunikation og Kulturhistorie, Aalborg Universitetscenter.

De 8 arbejdsgrupper fordeler sig emnemæssigt således: 1. Fra traditionskultur til industrikultur. Et forsøg på at definere Kattegat-Skagerrak-området fælles kulturmønster og økonomiske struktur samt de faktorer, som ændrer denne struktur. 2. Fiskeriets og fiskerimiljøets udvikling. 3. Kysthandel og bondesejlads. 4. Havnebyernes ekspansionsmønster. 5. Migrationsforhold i regionen. 6. Religiøse vækkelser og nye kulturkontakter. 7. Foreningsliv. 8. Turismen og dens sammenhæng med billedkunstens og skønlitteraturens fremstilling af livet i regionen.

Efterlysning: Oplysninger om strikkeskeer

I forbindelse med udgivelsen af "Strikkeskeen – et glemt redskab" efterlyser jeg mere viden om det morsomme gamle strikkeredskab, der har været så eftertrykkeligt glem i Danmark. Det ville derfor have stor værdi for den videre forskning at få oplyst om nogen:

1. kender *danske* eksemplarer af redskabet,
2. ved hvor og hvordan det har været brugt,
3. selv kan anvende redskabet,
4. kender billeder af redskabet i brug – eller alene
5. har andre informationer om dets forekomst m.v. i Danmark herunder også om det har andre navne end strikkeske?
6. kender eksemplarer fra andre Skandinaviske lande.

Har nogen set eller hørt om noget af dette, ville jeg være meget taknemmelig for at få et par ord herom. Især søges oplysning om de strikkeskeer som *Den Kongelige Porcelainsfabrik* (Danmark) fremstillede i slutningen af 1700-tallet (omtalt i heftet): Lise Warburg: *Strikkeskeen – et glemt redskab*, 16 s., ill., eng. sum. (kr. 18,30), som kan købes/bestilles på Herning Museum, Museumsgade 1, DK-7400 Herning.

Mange venlige hilsener

Lise Warburg
Frederiksholms Kanal 2,
DK-1220 Kbh. K.

Anmeldelser

Lokalstudien inför 1980-talet:

Tankar om "Livsformer i en region" och "Fire landsbyer"

Av Sören Jansson

Under inflytande av de antropologiska strömningarna i 1960-talets etnologi blev lokalstudien ett centralt begrepp. Manifestationer av detta finner vi bl a i "Vad sker i glesbygden" (1968) och "Fältarbetet" (1968), vilka tillkom i samband med seminarier ordnade av NEFA, en förening för yngre etnologer och folklorister i Norden. Vid Institutet för folklivsforskning i Sockholm bildades Forskningsgruppen för etnologiska samhällsundersökningar, som angav en programförklaring i två nummer av den danska tidskriften Jordens folk 1968. Två licentiatavhandlingar av renodlad lokalstudiekaraktär presenterades: Åke Dauns "Upp till kamp i Båtskärsnäs" (1969) och Mats Hellspongs "Jänkisjärvi" (1969). Nord-Nytts temanummer 1969, "Etnologiska aspekter på studiet av politik", är också ett uttryck för Stockholms-gruppens intresse att spegla sociala aktiviteter i lokalsamhällets perspektiv.

Under 1970-talet kom denna forskningsinriktning att kritiseras på ett annat sätt än vad som tidigare skett från en äldre etnolog-generations sida. Orvar Löfgren, som själv tillhörde gruppen i Stockholm och arbetade med en tidsenlig lokalstudie, började revidera sin ursprungliga målsättning. 1974, om jag minns rätt, reste Orvar runt till olika etnologiska institutioner och höll en föreläsning betitlad "Drömmen om lokalsamhället", där han betvivlade det meningsfulla i att överhuvudtaget bedriva lokalstudier. I avhandlingen "Fångstmän i industrisamhället" (1977) återkommer reservationerna:

"I lokalsamhällets mikrokosmos invaggas man lätt av en känsla av att ha överblick, att kunna fånga en helhet. Efter hand upptäcker man dock att denna helhet är skenbar och att andra, större sammanhang hela tiden griper in i de lokala livsformerna. Lokalsamhällets gränser börjar upplösas. Botemedlet är inte att ställa mikrokosmos mot makrokosmos eller bygd mot yttervärld. Integrationen med omvärlden äger rum på en rad olika nivåer och skär rakt igenom lokalsamhället och genomsyrar individernas kulturella värld" (Löfgren 1977:13)

Samma kritik återkommer i en avhandling av Uppsalaantropologen Carl-Gustaf Thornström: "Bakom stagnationen" (1978). Studien behandlar fiskeläget Strupö på svenska östkusten och dess gradvisa omvandling i ett djupt historiskt perspektiv. Thornström har som målsättning att inte studera sociala relationer inom lokalsamhället. Han intresserar sig i stället för bindningar och relationer med storsamhället. Den centrala frågan är "hur och varför förmedlar lokalsamhället grundläggande relationer i samhällsformationen genom den lokala förändringsprocessen" (s 19). Med andra ord: Lokalsamhället uppfattas inte primärt som en social enhet utan snarast som en konkretion av övergripande sociala och ekonomiska förhållanden.

Kritiken mot avgränsande lokalstudier är viktig, dels därför att den i många fall är berättigad, dels därför att den framtvingar större eftertanke och metodologisk skärpa i studiet av sociala miljöer. Å andra sidan har jag en känsla av att den till viss del bygger på felaktiga premisser. Utmärkande för 1900-talets industrinationer har varit en ökad centralisering av arbetsliv och boende. Städerna har vuxit kraftigt samtidigt som landsbygden nära nog avfolkats

1960- och 1970-talens etnologiska (och avgränsande vetenskapsgrenars) undersökningar har i huvudsak intresserat sig för ytterpolerna i denna process, dels storstädernas förortsområden och industrimiljöer, dels utpräglade avfolkningsbygder eller småorter vars traditionella näringsliv och sociala struktur genomgått en hastig och radikal omvälvning.

En del av den etnologiska kritiken mot att studera små, avgränsade samhällen bygger på erfarenheter från egna lokalstudier, nämligen att det individuella interaktionsmönstret genomgått en generell omstrukturering under de senaste decennierna. Granskapet och närmiljön har förlorat mycket av sin tidigare betydelse när det gäller människors umgänge med släkt och vänner, deras fritidsaktiviteter, arbete och konsumtion av förnödenheter. Dessa aktiviteter är nu ofta utspridda över ett område långt större än "byn" eller "stadsdelen" (Se t ex Daun 1974).

Mot detta kan man allmänt hävda att synen på det "atomiserade kontaktnätet" har vissa begränsningar. Den är i högsta grad tillämpbar på de miljöer som etnologer främst studerar, men därmed inte sagt att den gäller generellt. Under de senaste åren kan man märka ett ökat intresse för samhällen som avviker något från de tidigare gängse forskningsobjekten. Det är orter som har en relativt homogen och stabil struktur och som kännetecknas av en "måttlig" expansion. De är visserligen helt inlemmade i den allmänna samhällsordningen vad gäller t ex industrialiseringen, urbaniseringen och bilismens utbredning, men de är samtidigt på många sätt en viktig referensram för den enskildes relationer och aktiviteter. Pågående forskning inom detta område är bl a Nordiska museets "*Törebodaundersökning*" och projektet "*Serviceort-pendlarort*" som drivs av etnologer inom Människa-närmiljögruppen vid Tekniska Högskolan.

I det följande orienteras om två undersökningar som berör samma tema. Först skall vi se till "*Livsformer i en region. En jämförande analys av familje- och samhällsliv i 1970-talets Sverige*" (1980). Boken, som författats av sociologerna Ulla Björnberg, Margareta Bäck-Wiklund, Hans Lindfors och Arne Nilsson, har som övergripande mål att studera på vilket sätt lokala strukturella villkor påverkar människors förutsättningar att tillfredsställa sina materiella och sociala behov.

Utgångspunkten är tre samhällen i den småländska Sjuhäradsbygden. *Svenljunga* ligger fyra mil söder om Borås och är centralort i egen kommun. Samhället växte fram under senare delen av 1800-talet med några mindre textiltfabriker och en järnvägsstation som främsta stöttepelare. Textilindustrin kom att dominera under lång tid framåt. På 1930- och 1940-talen expanderade denna sektor starkt, vilket medförde att många arbetssökande från kringliggande landsbygder sökte sig till Svenljunga. Folkmängden ökade starkt och det fanns 2 000 invånare 1950. Parallellt fick samhället allt mer karaktär av centralort för handel och kommunal service, en tendens som förstärktes efter kommunsammanslagningen i början av 1970-talet. Självförsörjningsgraden var ännu på 1970-talet hög. En stor del av invånarna arbetade och konsumerade sina förnödenheter inom lokalsamhällets ram. Pendlingen har dock ökat på senare tid, främst som ett resultat av att "Boråsare" flyttat till Svenljunga men behållit sina arbeten i Borås.

Dalsjöfors ligger en mil utanför Borås och tillhör Borås kommun. Förändringen har här varit kraftigare än i Svenljunga. Samhället var under förra delen av 1900-talet starkare uppbundet kring textilindustrin och när dess bärkraft började vika under 1950-talet blev effekten på samhällslivet tydlig. Det förändrade lönsamhetsläget gjorde att yngre och välutbildade arbetare sökte sig till industrier som kunde betala högre löner. Minskningen av antalet sysselsatta inom textilindustrin ledde till en betydande social omstrukturering eftersom inflyttningen av framförallt tjänstemannafamiljer från Borås samtidigt tog fart. Under loppet av två årtionden omvandlades Dalsjöfors från en socialt homogen industriort till en mer heterogen pendlarort.

Hässleholmen kan ses som en representant för 1960-talets svenska förorter. Området byggdes mellan 1965 och 1975 och inrymmer nu över 6 000 människor huvudsakligen bosatta i åtta höghus och 58 tre- och fyrvånings flerfamiljshus. När stadsdelen planerades fanns en omfattande bostadsbrist i Borås. Framför allt levde många invandrare under mycket bristfälliga förhållanden. Men vid början av 1970-talet förändrades bostadsmarknaden radikalt. Tekokrisen

gjorde att många arbetare flyttade från Borås. Dessutom var det många andra som bosatte sig i nybyggda villa- och radhusområden i stadens utkant eller i expanderande småorter i omlandet, t ex Dalsjöfors. Plötsligt fick man ett stort lägenhetsöverskott som koncentrerades till Hässleholmen. Området blev socialt segregerat. Unga barnfamiljer, ensamstående mödrar, invandrare och socialt utslagna dominerade bland hyresgästerna.

"Livsformer i en region" ger en fyllig beskrivning av vardagsaktiviteterna i dessa tre samhällen. Vi får se hur människor organiserar affärsbesöken, barnpassningen, hushållsarbetet och veckoslutsaktiviteterna. En ambition hos författarna är att visa hur förhållningsätt och levnads-mönster varierar mellan olika sociala grupper i samhället utifrån deras individuella resurser. Men huvudpoängen är ändå att det finns vissa skillnader i livsformer *mellan* orterna och att dessa skillnader delvis kan ledas tillbaka på lokala strukturella villkor som konstitueras av t ex näringslivets gestaltning, bebyggelse och social sammansättning.

Existensen av småhusbebyggelse, historisk kontinuitet, välförgrenade släktskapsförhållanden och en relativt homogen social struktur är utmärkande för ett samhälle som Svenljunga. För Hässleholmens del är just *frånvaron* av dessa karaktäristiska iögonfallande. Men vad betyder detta konkret för människorna som bor där? I studien söker man besvara frågan främst genom att se till uppbyggnaden och innehållet i *relationerna* mellan invånarna. Grannskapslivet i Svenljunga är via institutioner och släktskapsförbindelser sammanlänkat med samhällslivet i stort. I Hässleholmen däremot uppvisar grannskapsrelationerna en påtaglig slutenhet eftersom de består av små enklaver utan koppling till varandra. Författarna menar att denna skillnad ger olika förutsättningar för människorna att känna social och även materiell trygghet. De ser nämligen sociala relationer inte bara som ett fenomen utan också som en påtaglig *resurs* för enskilda människor. Att ha ett utvecklat kontaktnät är med andra ord fördelaktigt på många sätt. I ett intressant avsnitt visas t ex hur familjer via personliga förbindelser kan utnyttja marginella *ekonomiska tillgångar* för att göra sig mindre beroende av konjunkturnedgångar. Trots en krympning av den "formella ekonomin" kan man upprätthålla sin materiella standard genom att köpa kött, grönsaker, potatis och ved till billigt pris av bekantas bekanta, genom att konsekvent utnyttja tillfälliga prisnedsättningar hos de många små återförsäljarna inom textilbranschen eller genom att mot gentjänster eller mindre betalning tillvarata specialkunskaper bland lokalbefolkningen. Men framförallt, säger författarna, är det samhörighetskänslan och det ämsesidiga intresset som är viktigt. Det är denna *emotionella trygghet* som familjerna fäster särskild vikt vid då de värderar sin boendemiljö. Man "känner" sin omgivning och uttrycker sin tillfredsställelse över att barnen vistas i en "trygg" miljö fjärran från storstadens ungdomsproblem.

Nyckelorden i "Livsformer i en region" är *närhet* och *kontinuitet*. Dessa begrepp knyter an till den andra undersökningen som jag vill ta upp. En landsbykommision tillsattes 1978 av det danska miljöministeriet med uppgift att närmare utreda de danska landsbyarnas (motsvarar ungefär svenskans "liten tätort") existensvillkor i den pågående strukturomvandlingen. Men den statistik som fanns tillgänglig rörande befolkningsförhållanden, förvärvsmöjligheter och kommunikationer lämnade många frågor obesvarade. Framför allt saknades information om konkreta levnadsförhållanden: *Hur ser vardagslivet ut i landsbyarna?* För att belysa frågan tillsattes en forskargrupp vid Institutet for europæisk folkelivsforskning. Trots snäva tidsramar, med fältstudier under hösten och vintern 1978/79, presenterades 1980 en omfattande (475 sid) bok: "*Fire landsbyer, En etnologisk rapport om nutidige livsformer*". Rapporten har till största del författats av projektledaren Palle Ove Christiansen. Dessutom medverkar Gudrun Gormsen (s. 329-450) och Lillan Foersom (s 115-136). Det allmänna syftet är att karaktärisera den livsform eller kulturmiljö som kännetecknar en bestämd typ av samhällsbildning: "Er der i landsbyen af i dag specielle forhold, som stadig gør den til noget andet end andre 'typer' af lokaliteter?"

Underlag till rapporten insamlades från fyra danska byar: Toksværd, Dysted, Gødstrup, samtliga belägna i Toksværd socken på Sjælland, samt Bedsted, som ligger på södra delen av

Jylland. Orterna representerar olika variationer på temat landsby. *Toksværd* har som centralort i socknen ett relativt differentierat serviceutbud. Där finns två livsmedelbutiker och ett flertal hantverkare, skola, daghem, kyrka och församlingshus. Tidigare präglades samhället starkt av jordbruket, såväl ekonomiskt som socialt. Men från 1930-talet skedde en successiv förändring. Antalet anställda inom agrarnäringen minskade drastiskt och nya grupper, framför allt arbetare och tjänstemän, fick allt större inflytande. Den yttre miljön förändrades särskilt under senare delen av 1960-talet och början av 1970-talet, då ett modernt villaområde uppfördes strax utanför den gamla bykärnan.

I jämförelse med Toksværds ca 700 invånare är *Gødstrup* en liten by med endast ett 70-tal permanent boende. Här finns varken affär eller aktiva föreningar. Jordbruket spelar större roll i det dagliga livet än vad som var fallet i Toksværd, men det har ändå skett en tydlig social omstrukturering p g a inflyttning av tjänstemannafamiljer från närbelägna städer.

I storleksordning befinner sig *Dysted* mitt emellan de två föregående. Folkmängden har dock minskat kraftigt och man har förlorat affärer, hantverksidkare och skola. Hälften av alla fastigheter i centrum av byn har bytt ägare sedan mitten av 1970-talet. En stor del av nyinflyttarna har sina rötter i urban miljö och de arbetar över lag inom andra yrken än den ursprungliga befolkningen.

Bedsted liknar på många sätt Toksværd, men servicenäringen har här sedan länge haft en mer framträdande position samtidigt som jordbrukets betydelse minskat. Detta har sin förklaring i att Bedsted på 1930-talet fick järnvägsstation och därmed ett mer utbyggt servicenät än vad som i allmänhet var fallet.

Presentationen av orterna följer en tämligen enhetlig uppläggning. Med hjälp av översiktskartor från olika tider och en mängd fotografier ges handfast och detaljrik kunskap om den yttre miljön och dess förändring. Därefter beskrivs ingående det lokala näringslivets struktur och omvandling i historiskt perspektiv. Via konstruerade, men till sin karaktär autentiska, levnadsskildringar får vi följa samhällsomvandlingens konkreta innebörd, sådan den upplevts av enskilda individer ur olika samhällsgrupper. Vi kommer nära inpå bonden och hans tankar och ställningstaganden inför ökad mekanisering och minskad arbetskraft, inför statliga regleringar och en allt kapitalintensivare produktion. Vi får också följa med dem som lämnade jordbruket och sökte sin utkomst som grovarbetare, affärsanställda eller inom det expanderande kommunikationsväsendet. Vi möter arbetarfamiljen som flyttat ut till landsbyn för att kunna förverkliga drömmen om en egen villa och tjänstemannafamiljen som tröttnat på storstaden och anpassat sig som pendlare i den lantliga idyllen.

Vidare redovisas befolkningens fördelning på olika ålders- och yrkesgrupper, hushållens sammansättning och andra sociala karaktäristika. Stort utrymme ägnas inflyttarna och deras integration i samhällslivet. Andra teman som behandlas utförligt är konsumtionsmönster samt umgänges- och samarbetsformer. Särskild intresse riktas mot föreningarnas skiftande verksamhet.

Det är som synes inte några små, avgränsade frågor man gett sig i kast med. Det har heller inte blivit en liten bok. Innan jag övergår till att kommentera den centrala problematik som lyfts fram kan det vara på sin plats att helt kort inflika vissa kritiska synpunkter mot framställningsformen. Mer är en i min bekantskapskrets har haft den aktuella studien i sin hand, läst igenom en tämligen stimulerande inledning, men sedan efter ett antal sidor lagt den åt sidan med en resignerad suck. Varför? Naturligtvis ligger förklaringen till viss del i "naturliga" språksvårigheter. Som svensktalande tycker man ibland att det är tungt att läsa dansk text. Det går långsammare och man måste då och då stanna upp och fundera över innebörden av vissa uttryck. Men detta är inte huvudsaken. Viktigare är att framställningen bitvis domineras av sifferexercis, procentsatser och fördelningstabeller och att den blir så detaljerad att man ibland lätt känner sig förlorad i petitesseer. Det empiriska flödet blir så översvallande att det stundtals är mycket svårt att komma upp över ytan och hålla helhetsbilden klar för sig. Ett rättesnöre för författare av vetenskaplig litteratur bör vara att inte nödvändigtvis skriva *allt*

man känner till om ett visst ämne utan i stället begränsa sig till *adekvat information* d v s sådant som kan antas vara av betydelse för den problematik som behandlas.

Kritiken skall emellertid inte överbetonas. Vad jag främst vänder mig emot är kanske egentligen inte framställningsformen i sig utan snarare dess effekt, nämligen att boken inte kommer att läsas av särskilt många. Och det är beklagligt, för den är läsvärd. För det första därför att den är rik på kunskap om det dagliga livet i samhällen som många människor lever i idag och som än fler har vuxit upp i. Vi får känna atmosfären i villakvarteren, längs bygatan, på lekplatsen, i skolan och i livsmedelsbutiken. Vi får se hur människor söker komma till rätta med allehanda problem, vare sig det gäller barnpassning, dåliga kommunikationer, ekonomiska svårigheter eller bristande engagemang inom föreningslivet.

Lika viktig som den etnografiska beskrivningen är dock målsättningen att tränga bakom den yttre iakttagbara verkligheten och nära sig de processer som alstrat kulturella fenomen eller livsformer. Vi kan inte här beröra alla de frågor som tas upp i analysen av de fyra landsbyarna. Men som en röd tråd genom texten löper en diskussion som kan sammanfattas i begrepps-paret *kontinuitet och förändring*.

Hur kommer det sig, frågar man, att det i vissa miljöer finns en påtaglig kontinuitet när det gäller människors levnadsmönster trots påtagliga sociala och ekonomiska förändringar. Trots att gamla näringar förlorat sin betydelse, nya yrkesgrupper satt sin prägel på miljön, bebyggelsestrukturen förändrats och nya grupper av stadsbor och pendlare flyttat in, så behålls vissa kulturella karaktäristika:

"Selv om landsbyen erhvervsmæssig bliver mindre agrar, er livsformerne i landsbyen organiseret anderledes end i store byer. Man har en anden form for samhandling, en anden anvendelse af fritid, og fritidslivet og en stor del af det lokale arbejde foregår i den samme lokalitet hvor man bor. Man agerer ikke indadtil anonymt, og man har livsform i sognet organiseret ind i et utal af formelle og informelle institutioner, som i hele deres opbygning og aktivitet er med til at vedligeholde den lokale form, som er karakteristisk for landsbyer"... (s 181)

Nyckelordet är *integration*. En förutsättning för att en socialt föränderlig miljö skall vara integrerad är att nya samhällsmedborgare inlemmas på ett naturligt sätt. Ett ledmotiv i "Fire landsbyer" är därför att granska inflyttarnas integrationsprocess och utifrån kunskapen om denna göra vissa generella påståenden. I en rad konkreta fall får vi följa de nya byborna. Ett av exemplen handlar om Kaj och Anne, som flyttade till det nybyggda området i Toksværd i 1975. De hade inga bekanta i byn, men redan första dagen kom de i kontakt med några barn som var nyfikna på nykomligarna. När Anne dagen därpå skulle skicka iväg barnen till skolan träffade hon grannfrun. De pratade en stund och Anne fick tillfälle att orientera sig litet om förhållandena kring skolan. När Kaj gick för att handla i livsmedelsbutiken passade han på att bekanta sig med föreståndaren: "Han følte, at købmanden var flink, og han fik også et velkommen". Kontakten med grannarna utvecklades via utomhusaktiviteter. En dag när Kaj klipp-te rosor framför huset stannade en förbipasserande granne och pratade en stund. Vid ett senare tillfälle, när han stod ute på gatan och polerade bilen, kom en annan granne för att små-prata: "Kontakten slutter med, at naboen inviterer ham på en øl hjemme hos sig selv. Han havde fornemmelsen, at naboen var interesseret i at vide 'hvor man havde de nye', og Kaj var åbenbart ikke 'for fin til at drikke en bajer'. Därefter följer en successiv, men relativ snabb integrering i olika sektorer av samhället, bl a fick makarna förtroendeposter i föreningslivet.

Men det är viktigt att integrationen inte begränsas till ytliga former för samvaro och gemensamma handlingar utan att det också rör sig om en värdemässig integration eller *kulturell konsensus*, som Christiansen skriver. Med detta betonas vikten av att människor som bor på en ort känner en viss grad av gemenskap vad gäller erfarenheter och värderingar. I en gammal, homogen miljö är detta ofta en självklarhet. Däremot kan det vare problematiskt för samhällen som förändras kraftigt att behålla denna konsensus. Likhet i sociala och ekonomiska förhållanden är av stor betydelse, men det är också viktigt att man lokalt har tillgång till former för

att vidmakthålla och förstärka den värdemässiga integrationen. En uppenbar förtjänst med "Fire landsbyer" är att man noga exemplifierar det sistnämnda förhållandet. Särskilt uppmärksammas de lokala institutionernas betydelse. Idrottsföreningen, församlingshuset och skolan visar sig vara betydelsefulla när det gäller att mobilisera enskilda individers ideer och önskningar till gemensam handling. Det faktum att det finns något att samlas omkring är i sammanhanget minst lika viktigt som de personliga omständigheter som gör samhandlingen till en integrerande determinant.

Genom de institutioner som finns i lokalsamhället och den kultur som förenar dess bebyggare besitter ortskollektivet en handlingsberedskap när det gäller att möta sociala och ekonomiska omvälvningar. Men det är också klart att dessa måste vara "måttliga" för att inte kulturmiljön skall förändras helt. Av betydelse för den relativt väl bevarade kontinuiteten i de danska landsbyarna har varit en viss form av demografisk stabilitet. Eftersom det är enskilda människor som representerar gemensamma kulturella drag är det givet att omflyttningen inte kan vara allt för kraftig utan att tydligt avspegla sig i den lokala livsformen. Den individuella historiska förankringen är ett moment i integrationsprocessen. Det är en länsk som förenar många människor och som även inflyttarna till viss del kan göras delaktiga i. Därför är det betydelsefullt att folkmängden i lokalsamhället inte stiger alltför kraftigt. Att söka fastställa en procentsats för vad en ort "tål" utan att homogeniteten går förlorad torde vara meningslöst. Men vissa generella regler nämner ändå Christiansen, t ex att nya områden kvantitetsmässigt bör anpassas till den gamla bebyggelsen så att den nya inte blir dominerande samt att ju större nybyggnationen är, desto viktigare är det att den sprids ut över en längre tidsrymd. Resonemanget knyts till en handlingsmodell för regional planering i etablerade miljöer. Huvudprincipen är att man inte skall utgå ifrån fastställda mål vad gäller t ex nybyggnationens omfattning och takt. Man bör istället först göra en noggrann kartläggning av de lokala resurserna (näringsliv, sysselsättningsgrad, kommunikationer, social struktur, kulturella karaktäristika m m) och sedan bedöma vilken expensionsgrad som är möjlig och rimlig utifrån dessa lokala förutsättningar.

"Fire landsbyer" är läsvärd ur olika aspekter. Den som vill veta mer om vardagslivet på dansk landsbygd har här en god källa till visdom. Den som är allmänt intresserad av kulturella processer skulle ha varit betjänt av en mer komprimerad framställning. Men det faktum att författarna sätter in studieobjekten i ett större sammanhang och att de arbetar med en generell tillämpbar problematik gör att man har stor behållning av boken utan att vara särskild intresserad av danska byar. Inledningsvis efterlyste jag ett ökat intresse för studier av "levande" och "aktiva" mindre samhällen, som trots allt är fler än vad den topografiska facklitteraturen ger intryck av. De två undersökningar som refererats här visar att detta är ett fruktbart forskningsfält. För det första får vi belagt att ekonomiska och sociokulturella interaktionsfält inte nödvändigtvis behöver sammanfalla. Med andra ord: Trots att lokalsamhället förlorat ekonomisk betydelse för människorna beträffande t ex arbete och konsumtion kan sociala relationer inom dess ram fortfarande spela stor roll. För det andra visas konkret att de sociala relationernas uppbyggnad och innehåll inte är slumpmässigt formade utan intimt bundna till vissa karaktärsdrag i lokalsamhället. För att detta skall fungera som en välintegrerad social enhet är det viktigt att kontinuiteten och den demografiska stabiliteten inte bryts av en alltför hastig expansion, att man månar om "närkänslan" och överblickbarheten samt att man bevarar samhälliga institutioner som vidmakthåller den formella plikten och möjligheten till gemensamt engagemang.

Refererad litteratur:

Björnberg, Ulla m.fl. 1980: *Livsformer i en region. En jämförande analys av familje- och samhällslev i 1970-talets Sverige*. Göteborg.

Christiansen, Palle Ove, 1980: *Fire landsbyer. En etnologisk rapport om nutidige livsformer*. København.

Daun, Åke, 1969: *Upp till kamp i Båtskärsnäs. En etnologisk studie av ett samhälle inför industrinläggelse*. Lund.

Daun, Åke, 1974: *Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring*. Stockholm.

Etnologiska aspekter på studiet av politik. (NEFA-DEBATT, 1) København 1969.

Fältarbetet. Synpunkter på etno-folkloristisk forskning. Helsingfors 1968.

Hellspong, Mats, 1969: *Jänkisjärvi. En studie av näringsliv och grupperingar i en tornedalsby under*

efterkrigstiden. (Oppublicerad lic. avhandling. Institut för folklivsforskning, Stockholm.

Jordens folk 1968, 3-4.

Löfgren, Orvar, 1977: *Fångstmän i industrisambället. En halländsk kustbygds omvandling 1800-1970*. Lund.

Thornström, Carl-Gustaf, 1978: *Bakom stagnationen. Lokalsamhället och omvärlden i en svensk skärgårdsby 1500-1975*. Uppsala.

Vad sker i glesbygden? En etnologisk studie av näringslivet i Jokkmokk. Luleå 1968.

Europe as a cultural area

red. af Jean Cuisenier

The Hague: Mouton, 1979. X & 281 s., fig., kort World anthropology, general editor: Sol Tax

anm. af Ole Rud Nielsen

Titlen på denne bog er udfordrende, fordi der efterhånden er gjort en del forsøg på at karakterisere Europa som kulturområde under et. Tilmed er den udgivet i den ambitiøse amerikanske serie, hvis hovedredaktør er den tidligere redaktør af det glimrende og vidtspændende amerikanske tidsskrift *Current anthropology*, Sol Tax.

Resultatet – denne bog – står desværre ikke mål med udfordringen: den består af artikler, som hver for sig kan være gode, men som ikke bidrager nævneværdigt til helhedskarakteristikken af Europa som kulturområde.

Den er disponeret i to hovedafsnit, hvis overskrifter – 1: time and space, og 2: culture and social organization – er væsentlige, men hvor indholdet kun pletvis opfylder ambitionen. Bindene i denne serie er alle forsynet med et sag- og et navne-register – hvilket i sig selv er en god ting – men det kan ikke tilvejebringe den sammenhæng mellem artiklerne, som titlen lægger op til.

Artiklerne i hovedafsnit 1 er kort refereret følgende: a) William H. McNeill: *Patterns of European history*, som er en koncentreret oversigt over europæisk historie uden større vægt på det kulturelle aspekt, b) Branimir Bratanic: *Ethnological cartography and atlases*, som kan være en udmærket introduktion til etnologisk atlasarbejde og dets metode, og c) samme forfatter: *Peasant cultures of East and West*, som er meget teknologisk orienteret.

Artiklerne i hovedafsnit 2 er lokalt, evt. nationalt afgrænsede studier, som i endnu mindre omfang bringer den omtalte helhedskarakteristik.

Artiklerne i det 1. hovedafsnit er bortset fra den første artikel orienteret mod det teknologiske

aspekt, mens artiklerne i det 2. hovedafsnit væsentligst er orienteret mod det sociale og kulturelle aspekt. Det giver en indholdsmæssig skævhed – og at bogens helhedskarakteristik bliver endnu sværere at få frem.

Kan man karakterisere Europa som et kulturområde? Problemet – og om det kan lade sig gøre at skrive en fremstilling eller redigere en bog om dette emne – består fortsat, og det må være et spørgsmål, om det kan gøres. Jeg vil i det følgende skitsere nogle af de tanker, som jeg har gjort mig i anledning af denne bog: Et af de væsentligste problemer bliver, om man kun vil tage det førindustrielle Europa op – eller om man også, evt. udelukkende, vil tage det industrialiserede Europa op, idet jeg som en meget forenklet karakteristik gør industrialiseret synonymt med urbaniseret.

Man kunne konstruere Europa eller dele heraf til andre områder for at få karakteristikka klarere frem; tilbage står dog – som det væsentligste – gennem hvilke strukturer man vil karakterisere Europa. Madkulturelle strukturer kunne være en mulighed.

Tidligere er der gjort forsøg på at karakterisere Europa som region: den amerikanske *Modern Europe, an anthropological perspective*, af Robert T. Anderson fra 1972 bør således nævnes – den har mere af det efterlyste helhedsperspektiv og egalitet i fremstillingen end *Europe as a cultural area*. Nogen hjælp – omend i brudstykker – kan man også få i det generelt meget velformulerede, norske Pax leksikon (bd. 1-, 1978-). Joel Halpern viser i en anmeldelse af fremstillinger om bl.a. den mediterrane region (*American anthropologist*, vol. 82, (1980), s. 108-113), hvor mange indfaldsvinkler der er. Andre har forsøgt at anvende sociale processer som ramme for det moderne Europa (anmeldt af Jonathan Wylie i *Current anthropology*, vol. 20, (1979), s. 797 f.); her er bl.a. det kulturelle aspekt ikke trukket nok frem ifølge anmelderen for derigennem at nå frem til en fælles, karakteriserende faktor.

Norske trollformler og magiske ritualer

Af Ronald Grambo

Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø, 1979. 175 s.

Anm. af Ulf Palmenfelt

Boken inleds med ett kapitel om vissa grundbegrepp vari innefattas en folklig förklaring till sjukdomars ursprung (sjukdomsprojektiler), ett par botemetoder (överföring av sjukdomar, magisk räkning) och några profylaktiska skyddsmedel (amuletter, magiska eller religiösa texter).

Dessa begrepp behandlas kortfattat, eftersom bokens syfte uppenbarligen är att ge en översiktlig presentation av materialet. Sämre är, att några definitioner av begrepp är antingen vaga eller avviker från dem som tidigare varit gängse, utan att detta motiveras.

Begreppet tabu förklaras exempelvis så kortfattat att det knappast kan hjälpa ens en läsare som aldrig tidigare hört ordet, än mindre den forskningshistoriskt bevandrade:

"Med begreppet tabu mener en her at en skal avholde seg fra visse handlinger. De var altså tabu." (sid 6)

Läsaren förvånas över att ingenstans i en bok om trollformler och magiska ritualer möta namn som James Frazer och Bronislaw Malinowski. Den av Frazer föreslagna delningen av magi i homeopatisk och kontagiös folks visserligen, om än upphovet ej redovisas. Ett utnyttjande av Malinowskis uppsats "Magic, Science and Religion" skulle troligen ha bidragit till en klarare definition av vissa företeelser och större konsekvens i begagnandet av olika begrepp.

Exempelvis skriver förf.:

"Det kan ofte være vanskelig å skille mellom trollformler og folkelige, religiøse bønner. Dette skyldes at flere folkelige bønner har samme form, innhold og funksjon som visse trollformler." (förordet)

Malinowski hävdar i sin uppsats, att religion och magi är två olika förhållningssätt till de övernaturliga makterna, där religionen står för passiv, tillbedjande underkastelse och magin syftar till aktiv, bevingande påverkan av makterna. Med denna utgångspunkt skulle icke trollformlernas och börnernas funktion bli lika, utan funktionskriteriet vara genreskilljande.

Förmodligen skulle man nå samma resultat med den av Alan Dundes i "Texture, Text, and Context" (Interpreting Folklore, 1980) föreslagna angreppsmetoden att definiera genrer utifrån såväl form som innehåll och kontext. Det medges att genrebestämmandet av folkliga norska böner säkert stöter på stora problem, då ofullständiga proveniens- och kontextuppgifter kanske måste extrapoleras av forskaren. Att dylika uppgifter går att lösa med till-

fredsställande resultat har ju Bjarne Hodne visat i sin avhandling om Jørgen Moes sagesmän.

Med fördel borde också Lauri Honkos förslag till klassificering av riter (Fataburen 1976) ha kunnat utnyttjas.

Själva begreppet "trollformel" ges också en definition som avviker från den hittills gängse:

"Formlene er verbale og/eller rituelle ytringsformer..." (sid 1). Som Bengt af Klintberg påpekar i sin recension av denna bok i *Ethnologia Scandinavica* 1980, måste detta tolkas så, att förf. med trollformler menar både verbala och icke-verbala företeelser. Orsaken till denna utvidgade definition utreds icke.

Dessutom använder förf. inte sin egen definition konsekvent. Förutom att "trollformel" används synonymt med "magisk rit" och "magisk handling" i enlighet med definitionen, förekommer även dessa synonymer: trollformel = magi, trollformel = trosut-saga, trollformel = ritbeskrivning.

Denna definition blir så vittomfattande, att den upphör att vara meningsfull. Om man håller fast vid att magin är *ett* av flera tänkbara förhållningssätt till omvärlden och att trollformlerna är *en* form av magiskt handlande, blir det lättare att visa på trollformlernas funktion och betydelse.

Den folkliga sjukdomsbotten var *ett* område, där magin kom till bruk och magisk läsning av boteformler var *en* form av sjukdomsbot. Mot den bakgrund blir det inte förvånande

"at bare en del av de folkelige sykdomsoppfatningene har funnet vei til trollformlerne" (sid 55).

Vill man få en fullständig karta över folkliga förklaringar till sjukdomars ursprung, borde en granskning av trosut-sagor och ritbeskrivningar ge det bästa resultatet.

Nästa kapitel introducerar begreppet "formlenes magiske byggesteiner." Här beskrivs översiktligt ytterligare några botemedel och -metoder, några magiskt laddade platser och tidpunkter, dopnamnets betydelse, ett formelement i formlerna, en form av skademagi samt begreppet noanamn.

Det hade säkert underlättat för läsaren om de begrepp och företeelser som beskrivs i de två första kapitlen sammanställts under olika rubriker, t ex botemetoder för sig, botemedel för sig osv.

I kapitlet "Form og struktur" ges en definition av "struktur", som skiljer sig från t ex Vladimir Propps och Claude Levi-Strauss':

"Begreppet *struktur* byr på atskillig mer infløkte problemer. Struktur avslører den videre opbygning av formlene og som, sådan er den grunnleggende for den totale forståelsen av formlene. Ved strukturanalyser prøver en å finne fram til den videre opbygging, samtidig som en søker å sette de strukturelle særegenhetene i formlene i forbindelse med de situ-

asjoner formlene anvendes i." (sid 31)

I de fall, där man kan spåra att förf. sökt använda denna analysmodell på det empiriska materialet, påminner det snarast om den historiska materialismens uppfattning om motsatsernas enhet och kamp.

Kanhända kunde Levi-Strauss' ide, att dikotomier i kulturelement har sin motsvarighet i samhällsliga fenomen, kunnat ge intressanta resultat tillämpad på de norska formlerna?

Då förf. i detta kapitel diskuterar hur traditioner förändras, använder han begreppet "oppskrifter" synonymt med "levande muntlig tradition". En mening som

"Det hender også at oppskrifter blandes med andre slik at en får blandingsprodukter." (sid 41) leder ju snarast läsaren att tro att kulturell variation orsakas av slarv hos arkivpersonal, vilket väl ändå inte kan vara avsikten.

I ett kapitel om språkbruket påpekas att trollformlerna återspeglar en hierarki, där människan placerar sig själv under de gudomliga gestalterna, men över de sjukdomsdemoner, som skall bekämpas. Utifrån Malinowskis ovan refererade syn på de olika förhållningssätt som magi och religion innebär, blir detta påstående en truism. Lika litet förvånande är att någon sådan hierarki icke står att finna i ritbeskrivningar, där den ena människan riktar sig till den andra med råd i en krisituation.

I kapitlet om "Signeren" skapar förf. onödigt förvirring genom att inte skilja mellan folktrons uppfattning om hur de kloka förvärvade sitt bote-kunnande och hur de verkligen gick till väga. I C.-H. Tillhagens "Folklig läkekonst" (som nämns i litteraturlistan) finns en klargörande beskrivning.

Kapitlet "Oppfatningen av sjukdommene" redogör för olika uppfattningar av personifierade sjukdomar i form av sjukdomsdemoner. Däremot nämns inte sjukdomar orsakade av övernaturliga väsen eller döda människor, inte sådana som troddes orsakade av växter eller djur, inte sådana som var resultat av trollkunniga människors förgörning och inte heller de som troddes uppkomma av kvinnors oförsiktighet under havandeskapet.

Två ologiska hopp i kapitlets text får möjligen skyllas på olyckliga omständigheter vid tryckningen. I det ena fallet talas om demonfamiljer i finska trollrunor och svenska formler, varefter texten hoppar till att ge exempel på formler, som talar i jag-form (sid 54).

I det andra fallet hoppar framställningen direkt från nio körtelsystrar i Bordeaux till en isländsk blodstämningssformel (sid 58), utan att läsaren ges någon vink om sambandet.

Förf. berättar att digerdöden kunde uppträda som en kringvandrande pestkvinna och skriver sedan:

"Men dette motivet bør utvilsomt betraktes i et større idehistorisk perspektiv". (sid 55)

Vilket detta idehistoriska perspektiv är, redovisas inte. Ätminstone en fotnot med hänvisning till var detta står att finna, hade gagnat den intresserade läsaren.

Ett kapitel ger exempel på hur formler och riter har använts. Här hade Lauri Honkos uppsats "Om folkmedicinens effektivitet" (Fataburen 1976) med fördel kunnat komplettera texten.

I kapitlet om "Erotisk magi" påstår förf. att runmagi inte förekommer i det norska formelmaterialet (sid 73), men motsäger själv detta på sidan 90f. Möjligen kan avsikten vara att säga, att runmagi inte förekommer i det relativt unga formelmaterialet som finns avtryckt i boken.

Vidare hävdas att kärlekmagi med runor

"ikke gjenspeiler norrøne forhold" (sid 73)

tvärtemot vad Eva Danielsson skriver i "De norkiska medeltidsballaderna som folktrökällor" (Fataburen 1976). Danielsson menar ju att runmagin var så älderdomlig, att den blott återspeglas i balladerna som vaga och oprecisa antydningar. En diskussion av detta spörsmål skulle måhända falla utom ramen för en översiktlig bok, men en redovisning av att olika uppfattningar finns, kunde gjorts.

I kapitlet om "Orakler" definieras dessa som

"midler til å se in i fremtiden med" (sid 79).

En lyckligare definition finge man om "fremtiden" byttes ut mot "det fördolda", eftersom vissa former av divination syftar till att utröna okända ting i samtiden.

Längre ned skriver förf. att

"ingen kan gripe aktivt inn og kontrollere hva skjebnen en gang har forutbestemt" (sid 79).

Om man med magi menar "(förmågan) att påverka de övernaturliga makterna", så innebär detta att förf. här i en bisats, utan kommentar, diskvalificerar allt det bokens 175 sidor behandlar.

Mindre omskakande för läsaren hade varit att redogöra för att vissa ting enligt folktron var ödesbestämda och oundvikliga, medan andra kunde påverkas genom magiska riter. Att även det ödesbestämda kunde påverkas, om än inte undgås, visas av sägnerna "Stunden är kommen", där en förutbestämd drunkning uppskuts över natten, och "Tolvbarnsfödseln", där det ödesbestämda barnafödandet uppskjuts ett helt liv.

Ett kapitel ger "Historisk perspektiv" och ett handlar om "Religiøse folkebønner". Här skriver förf.:

"Det er eiendommelig å se hvordan folketradisjonen har bevart de katolske folkelige bønnene helt op til vår egen tid. Reformasjonen i 1537 synes ikke å ha hatt nevneverdig virkning på tradisjonen i så henseende" (sid 99),

vilket kan jämföras med denna mening på sidan 41: "de specifikt katolske elementene er blitt glemt, fordi forbindelsen med den katolske religion ble brutt vid Reformasjonen (1537)".

På 30 sidor återges sedan 90 formler och 14 folkliga böner, tillsammans med 34 sidor kommentarer.

Två titlar som nämns i texten saknas i litteraturlistan, nämligen Hodne 1973 (sid 27) och Wayland D. Hand: "Passing Through": Folk Medical Magic and Symbolism (sid 146).

Av de författare, som representeras av flera titlar i litteraturlistan, har i fem fall dessa ställts upp i bokstavsordning, i två fall i kronologisk ordning. I fem fall har varken bokstavsordning eller kronologisk ordning använts.

Årstal och tryckort saknas för Journal of English and German Philology 24. I not 52 hänvisas till Grambo 1974 sid 35-39, men i litteraturlistan finns tre titlar av Grambo med tryckåret 1974.

Handlag

Af Birgitta Watz-Wäreus (red.)

Stegeland's förlag, 1979. 100 s. ca. 45 Skr.

Anm. af Lars Brink

Hantverket, substansen i en lång folklig tradition, egentligen kulturens kärna och ursprung, är idag i farozonen trots dess livsviktiga roll i mänsklig skaparglädje.

Ändå får inte räddningsaktioner syfta till att ge hantverket, handens kunskap, finkulturell status. Ty även om det är fråga om ett både märkligt och självklart kulturarv måste hantverket (åter-) få plats i vardagens rutin.

Därmed är vi inne på den komplexa fråga om hantverkets roll i produktion och privatsituation. Arkitekten, professor Sven Thiberg penetrerar frågan i boken *Handlag* som redigerats av Birgitta Watz-Wäreus och innehåller några svenska kunskapares åsikter om hantverkets roll igår, idag och imorgon.

Visst skall vi akta oss för ljusblå drömmar om ett framtida lyckosamhälle där alla lagar varandras skor eller bakar det dagliga brödet, men visioner måste vi ha liksom tron på människan. Därför innebär inte dagens bevarandekrav för hantverksarvet i

första hand kostsam nostalgi utan nödvändiga insatser för ett fullödigare liv. Att "utvecklingen" tillåts slå ihjäl så mycket av handens kunskap på rationalismens offeraltare, åtminstone i industrialismens räjonger på vår jord, har redan stämt mången till skyndsamt eftertanke.

Frågan är om knapphetens kalla stjärna (åtminstone vad beträffar naturresurser) måste tändas över vår del av klotet innan handens produkter – idag en lyxvara – blir allmångods och kunskapen en arvedel?

Åtskilliga frågor, om än i mer jordnära former, ställs i *Handlag*. Katarina Ågren t.ex. resonerar utifrån rotslöjdens traditioner och nutidsläge; en teknik idag i utdöende i våra nordiska länder.

Gunilla Lagerbielke, Konstfacks i Stockholm rektor, diskuterar hemslöjdens situation varvid hon drar en lans för konsthantverkarnas roll i det pedagogiska sammanhanget. Här borde varit plats också för påpekanden om etnologernas traditionskunskaper och vetenskap om kulturella variationer.

Om bristen på kunniga bygghantverkare för underhåll och restauration skriver Marita Jonsson och redogör för det från olika håll framförda förslaget om upprättande av byggnadshyttor (den aktuella i Karmansbo i Västmanland t.ex.); i princip ett lag av hantverkare, specialister eller allkunniga, beredda att klara hela processen i t.ex. ett byggnadsvårdsförlopp.

Trots det något disparata innehållet i den lilla boken rymmer den åtskilligt att beakta i en välkommen diskussion när det skall till praktiska och politiska beslut i frågan om hantverkets framtid.

Bibliografi til Norges historie 1966-75

Af Cecilie Wiborg Bonafede

Universitetsforlaget. Oslo 1969-1979. 783 s.

Bibliografi til Norges historie

Forfatterregister for 1966-75, person- og stedsnavnregister for 1966-75, emneregister for 1966-75.

Af Eline Bull & Inger Johanne Øgland

Universitetsforlaget. Oslo 1979. 107 s. ISBN 82-00-01930-6

Anm. af Ingvar Svanberg

Med den senaste delvolymen i Norsk historisk bibliografi har ytterligare ett decenium täckts bibliografiskt. I den här volymen har två nya rubriker, och de som vid sidan av topografi och lokalhistoria, mest intresserar etnologen, tillkommit, nämligen kulturstoria och arkeologi. Ytterligare rubriker som

tillkommit sedan föregående volym är "krigshistorie och militærvesen", "Norge i utlandet" där man hittar en del studier av emigrationen till USA – ett ämne som också är högst aktuellt för etnologer, samt "Politiske partiers och organisasjoners historie".

Till bibliografin tillkommer en registervolym som sammanställts av Bull och Øgland. Med den här bibliografin har forskaren fått ytterligare en värdefull hjälpreda för sitt värv. Bibliografier kan man aldrig få för många av.

Nordens museer 1976-78.

Oversigt over museerne og museumsverdenen

Hovedredaktør: Morten Lundbæk
Redaktører: Morten Lundbæk (DK), Bengt von Bonsdorff (SF), Thor Magnusson (Island), Jorunn Fossberg (N), Ingemar Svensson (S)
1979, 159 s. Bestilling: Skandinavisk Museumsforbunds sekretariat, Bredgade 68, DK-1260 Kbh.

Lovsamling

Museale og antikvariske love i Norden

Hovedredaktør: Morten Lundbæk
1979, 172 s. Bestilling: Museumstjenesten, Lysgård, DK-8800 Viborg

Anm. af Ole Rud Nielsen

Museumsoversigten er et meget nyttigt hjælpemiddel til at sammenligne de fagligt ledede museer i Norden: De resourcer, de råder over, og de forpligtelser, de har, over for det, som kommer ud af denne aktivitet – denne kan man se sig til i udstillinger og læse sig til andetsteds end i denne oversigt. Den er andet og mere end en underholdende skvaldrekalender for museumsverdenen, fordi oplysningerne er gjort sammenlignelige.

Lovsamlingens titel beskriver meget godt indholdet ved direkte affotograferede love (de islandske er dog oversat, og de finske er i den officielle finlands-svenske version) og indledninger til de nationale afsnit, som dog er ret varierende. Gennemgående er dog, at lovsamlingen ikke omtaler planer om nye love; den manglende indledning om finske forhold kan således skyldes usikkerhed om, hvilken kompetence de planlagte, obligatoriske kulturudvalg skal have i det kommunale styre, og navnlig hvilket uddannelsesniveau der skal forlanges af disse udvalgs sekretærer. Eller med andre ord: hvor politiserende denne post skal være i sammenhæng med dens kompetence. Lovsystemet i Finland kommer i det mindste ikke frem her; det er måske også først nu på vej.

Ps. Loven om kulturelle aktiviteter i kommunalt regi, hvori de nævnte kulturudvalg indgår, er nu vedtaget; det vil imidlertid føre for vidt at komme nærmere ind på problemerne omkring denne politisering end det allerede er gjort.

Sydsvenska bonadsmålare 1750-1850 Deras miljö och sociala bakgrund

Af Uno Hernroth

Nordiska Museet 1979. 208 s. ill.

Anm. af Lars Brink

Den gamle allmogekonsten tog sig mange uttryk. Redan i den dagliga produktionen i självushållet gav man sig tid att utsmycka och dekorera. Så fick t.ex. textilier och snickerier en både ändamålsenlig och estetisk funktion.

En säregen art av folkkonsten var bonadsmåleriet; denna märkliga kombination av huslig dekoration och allvarlig folkuppfostran. I delar av Småland och Halland blev bonaden ett sätt att pryda ryggåsstugans mörka väggar i högtidlig juletid.

I boken *Sydsvenska bonadsmålare 1750-1850* klargör Uno Hernroth hela historien om bonadsmåleriets ursprung, bakgrund, funktion, uppgång och fall. Från den diffusa början i 1600-talets isolerade västmåländska socknar till avrundningen när nya ljusa hus med tapeter började uppföras vid 1800-talets mitt. Därmed har för första gången en populärt hållen men vetenskapligt fotad studie av detta fenomen sammanställts.

De målade bonaderna, med deras naiva personteckningar och miljö- och tidsbundna kontext, har

Bonadsmålning från 1815 av Anders Eriksson i Ås, Västbo bärad, Småland. Bibeliska motiv.

mycket att berätta: om folkliv och allmogeideal, om livssituation och religionsutövning, men kanske mest om den tidens världsbild, som den formades av samtida auktoriteter, kyrkan och sedvanetron, med andra ord: "Hustavlans värld". Inte minst i detta avseende går Hernroth på djupet i sin analys.

Och inte utan framgång visar han på hur bonads-målarnas förlagor – sådana använde man alltid – går parallellt med kyrkomåleriets. I t.ex. de gamla figurbiblarna fanns träsnitt och kopparstick i mängd. Som förlagor blev dessa illustrationer aktuella för åtskilliga både kyrkomålare och bonadsmålare, vilka ibland var en och samma person.

Det målade kyrkorummet var den knappt läskunniga allmogens bibliska berättelser och samtidigt prästens bästa pedagogiska hjälpmedel i hans roll som fostrare och lärare. Men när nyklassicismen från 1780-talet kalkade de svenska kyrkoväggarna vita blev bonaderna (och kistebreven) ensamma om att berätta om kristenhetens färgstarka personer och dramatiska händelser.

Och visst var det detta man ville ha på väggen i stugan; få bekräftat vad som sades i julotta och husandakt. Den sanna världsbilden i ord och bild.

Dessutom var det vackra saker. Bonadernas naitva charm slår ut det mesta även av vad vi nutida övermätta bildbetraktare är vana vid. Det hör till bokens stora förtjänster att ett relativt stort antal bonader reproducerats i färgtryck.

Visst kan någon förundras över hur bonadsmålaren kunde måla bibliska gestalter med samtida svenska högtidsdräkter. Här kommer Jesus inridande i Jerusalem medan folket i Palestina klädda i hög hatt breder ut sina svenska långrockar framför åsnefålen. Eller här kommer de tre vise männen ridande genom Juda öken iklädda den av Gustav III anbefallda "svenska dräkten".

Då måste vi betänka att varken konstnären eller köparen/allmogen i 1700-talets Småland någonsin sett ens bilden av en invånare i Palestina på Jesu tid (utom i kyrkans idealavbildningar). Klädsel, husgeråd, mat, redskap formades efter den egna referensramen.

Hernroth visar på ett par ställen hur en köpare får målaren att ändra på detaljer i bonadsbilden; men när han generellt sett jämför dåtidens böjelser för bonadspersonernas herrskapsdräkter med nutida veckopressläsares verklighetsflykt anar jag alltför stor tvärsäkerhet. Hela konsthistorien igenom kan man spåra samtidens påverkan på historiska miljöer och gestalter.

Men att bonadsmålarna i viss mån anpassade bilden efter köparens önskemål, det bevisar Hernroth dock med all önskvärd tydlighet.

För både lekmannen och fackmannen torde den systematiska redovisningen av i regel strängt avgrän-

sade "målerskolor" och stilkaraktärer – ofta inom socknens eller en gårdssläkts ram – ge den bästa översikten, liksom det bästa utgångsläget för detaljstudier.

Och de utförliga notiserna om varje målare – som inte sällan var en yrkesverksam om än självlärd konstnär, begreppet folkkonst tål att diskuteras – sociala bakgrund och omgivande miljö ger denna "konsthistoria" en fördjupat folklig dimension. Ett välmotiverat grepp på ett ämne som på sätt och vis passar bättre i en etnologisk än i en konstvetenskaplig studie.

Hernroth berättar också utförligt om den rent praktiska framställningen av bonaderna – på väv eller papper – t.ex. färgtillverkningen och arbetsredskapen.

Vidare redovisas var bonaderna finns idag, åtminstone vid de offentliga institutionerna. Emellertid är det inte allom givet att därmed ha tillgång till dessa gamla klenoder. Någon tillfällig museiutställning räcker sällan till för mer intensiva studier.

Men med denna bok som handbok kan man utan svårighet möta och tolka samma eller liknande bildmotiv och textrader – de flesta bonader har textband med bibelcitater eller någon dygdesentens – i äldre kyrkors vägg- och takmålningar.

Samtidigt är det utmärkt att vi nu fått en framställning i ord och bild som täcker det sydsvenska bonadsmåleriets, både historiskt och socialt. Det är inga överord att erkänna bokverkets paritet med Svante Svärdströms "Dalmålningar".

Skolklassen som socialt system Lektionsanalyser I och II

Af Staf Callewaert & Bengt A. Nilsson
Lunds bok och tidskrifts AB, 1980. 399 s.

Anm. af Anne Winther Johannsen

Bogen består af beskrivelser og analyser af lektioner i biologi, matematik, fransk, religion og samfundskundskab i to parallelle 8. klasser i grundskolen i en middelstor svensk by (matematik og fransk er niveaudelt, og der indgår elever fra to andre 8. klasser). Grundlaget er båndoptagelser fra timerne og samtidigt nedskrevne kommentarer af de to forfattere, der var ikke-deltagende observatører.

Lektionsanalyserne indgår i et større projekt fra det sociologiske institut i Lund, og i indledningen gøres da også opmærksom på, at den teoretiske referenceramme, der bygger på en global teori om skolens indre arbejde, skolens rammer og samfundsstrukturen (især ud fra Bourdieuskolen), forudsæt-

tes som baggrund for de forklaringer, der gives i lektionsanalyserne (teorien er beskrevet i tidligere rapporter). Umidledbart betyder det, at analyserne kan virke tungt tilgængelige, når man samtidig skal pejle sig ind på hvad det er for et teoretisk univers, forfatterne bevæger sig i.

Den del af projektet, som denne bog omhandler, er et sociologisk-antropologisk studium af undervisningsprocessen ud fra spørgsmålet: Hvad sker der i klasseværelset i grundskolens øverste klasser, og hvordan forholder det sociale samspil i klassen sig til undervisningens indhold og form, og hvordan skal man forklare det faktiske konkrete forløb der er blevet observeret og registreret? Foruden de nævnte teoretiske forudsætninger inddrager lektionsanalysen oplysninger om elevernes forældres socialklasse og uddannelsesniveau fra en tidligere interviewundersøgelse, ligesom der indgår oplysninger om elevernes gennemsnitskarakter.

De undervisningsforløb der beskrives udviser forstemmende stor lighed, på trods af forskelle i emne, lærer og elevsammensætning. Læreren er centralfiguren, der i kraft af sin position konstant kontrollerer, isolerer og evaluerer eleverne v.h.a. spørgeritualer, hvor eleverne med få ord udfylder huller i lærerens talestrøm. Den kundskabsindlæring, der er et af de vigtigste officielle formål med skolen, bliver i kraft af de rammer skolearbejdet fungerer under oftest en pseudo-indlæring uden sammenhæng – men som det siges (s. 87): "Lektionen behøver inte vara meningsfull eller effektiv ur inlärnings-syns-punkt för att vara effektiv för reproduktionen av själva utbildningssystemet och de sociala och kulturella förhållandena utanför skolan".

Bogen er en vægtig beskrivelse og analyse af, hvordan forhold uden for skolen sætter sig igenem i det arbejde og samvær der foregår i klasseværelset – og i de grundlæggende træk tror jeg ikke der er stor forskel på undervisningen i danske og svenske skoler. Men sådan som bogen fremtræder, tror jeg især den vil appellere til fagfolk eller meget skoleinteresserede. Hvis man læser bogen uden kendskab til projektet som sådant vil jeg anbefale, at man begynder med at læse sammenfatningen bag i bogen. Den giver dels en oversigt over projektets historie fra dets start sidst i 60'erne, dels spændende overvejelser om metodeproblemer, dels hovedtrækkene i de teoretiske udgangspunkter, dels en sammenfatning af de vigtigste resultater af den kvalitative lektionsanalyse og endelig ses forskningsresultaterne i sammenhæng med den nyeste svenske forskning inden for området. Forøvrigt fremtræder bogen typografisk set ikke læservenligt; der er for kort linjefastand – men det skal man næppe dadle forfatterne for.

Fjordboliv omkring Roskilde Fjord

Af Thomas Højrup

Nationalmuseets forlag, 1980

Anm. af Kirsten Strandgaard

"Fjordboliv omkring Roskilde Fjord" er et kommenteret og bearbejdet kapitel fra Thomas Højrup's speciale. I sig selv er det en god ide at publicere dele af specialafhandlinger, og dertil kommer så, at denne bog føjer sig fint ind i rækken af Landsbystudier fra Nationalmuseets Forlag. Den beskriver og bearbejder nemlig en livsform, hvor traditionel udnyttelse af et naturområde – den østdanske fjord – bliver tilpasset lønarbejde udenfor bostedskommunen. En livsform, hvor kombinationer af fangst, landbrug og lønarbejde tilsyneladende harmonisk går op for den enkelte husholdning. En livsform, hvor ældre lærer teknik og holdning til fjordliv videre til børnene, som derved får lyst til og mulighed for at forblive på lokaliteten. Spændende er påvisningen af, hvorledes tilflyttere fra parcelhuskvarteret indflettes i Vængets liv, og hvorledes Fjorden sætter normer og giver fælles arbejdsopgaver. Bogen handler om livskvaliteter, den anskueliggør hvorfor udkants bebyggelser ikke altid affolkes. Udkantslivsformen vedligeholdes, fordi dens bærere tillægger medleven i naturens spil større værdi end en ensidig satsning på pengeindtjening. Som sådan kan bogen læses som et godt indlæg i debatten om små enheder contra store.

Bogen analyserer begrebet "videreførelse af en livsform", og den gør det medlevende. Thomas Højrup er selv bidt af Fjorden. Men det er forfatterens egen gruppes fjordliv, dvs. mandens og drengens fjordliv, der bearbejdes. Hvor er pigerne og konerne henne? Hvor var de, mens Vængets beboere levede af arbejdet på godset i Jægerspris? Og hvordan deltager de nu i Vængets liv? Bogen giver ingen svar – eller måske er tavsheden om dem svaret. De deltager ikke. Men hvorfor ikke? Det burde nok have været klargjort. Er der tale om en todeling af fjordlivet – et mands- og et kvindeliv? Eller er kvindens aktivitet (som lønarbejder?) forudsætningen for, at manden kan bruge så mange ressourcer på sit fjordliv?

Bogens væsentligste berettigelse ligger i, at den gør en tilsyneladende eksotisk livsmåde forståelig for andre. Livsformen ved Fjorden er nemlig ikke så sjælden og eksotisk. Den forekommer i mange landsbysamfund langs de danske kyster. Mange læsere vil kunne finde deres egen situation beskrevet i bogen. Og det er godt for en gangs skyld at kunne referere til en bog, som handler om det almin-

delige, ikke set fra bykulturen, men set fra kystlandets kultur.

Landsbyserien fra Nationalmuseet udmærker sig ved at være rigt illustreret, og således også denne bog. Th. Højrup's fotografier viser mere end noget andet, at han har haft god kontakt med folk i Vænget. Det gør hans analyse og beskrivelse troværdig.

Vi ikke lokalkendte læsere savner desværre kort i bogen. Specielt da den fine gennemgang af naturforholdene er så væsentlig, ville det have været rart med et kort, der viste jord- og havbundsforholdene i og omkring Roskilde Fjord. Så ville man let have kunnet se, hvorledes kystbebyggelserne hænger sammen, et af bogens pointer.

Et enkelt dunkelt punkt er indholdsfortegnelsen. Den lyder: Vænget, Fremtrædelsesformer, Væsenformer, Sporing, Integrerende virkninger. Når man har læst bogen, ved man, at det betyder: Vænget, en bebyggelse i Hornsherred ved Roskilde Fjord, Naturforhold og Arets gang. Hvorfor bor der stadig fiskere og fjordbrugere i Vænget? Fjorden binder folk sammen. En sådan mere umiddelbart forståelig indholdsangivelse ville lette brugen af bogen i f.eks. undervisningen. Man ville straks kunne se sammenhængen i afsnittene – og den er der jo.

Det har ligget forfatteren på sinde at fortælle om en lokalkultur, som ikke rigtig passer ind i det enstrengede industrisamfunds planlægning. Dertil er den for sammensat. Han ønsker at gøre os alle – fjordkulturens folk inklusive – opmærksomme på, at "man må tage hensyn til hvilken livsform menneskene lever, når man diskuterer deres levevilkår." (side 103). Og det gør man meget i disse år, oftest ud fra økonomiske interesser alene. Hvor galt det er, har Thomas Højrup medlevende redegjort for. Lad så være at et ord som "tradere" burde have været oversat til ikke-etnologdansk.

Til sidst kunne det være fristende at knytte et par bemærkninger til seriens redaktionelle linie. Hvem skrives bøgerne for? Umiddelbart ser jeg dem som anvendelige til de ældste klasser i samfundsorientering. Desværre er de ikke altid klart nok disponeret til en sådan brug. Meget ville være vundet, hvis redaktionen pålagde forfatterne at udarbejde korte opsummerende undertitler til kapitlerne. F.eks. falder den foreliggende bog i to hovedafsnit. Et beskrivende og et analyserende/bearbejdende. (Den sidste del her i bogen kaldet "Problematiseringen", en i sig selv problematisk betegnelse!). Næsten alle bøgerne i serien lægger op til en todelte plan i et undervisningsforløb. Første del er læsningen af beskrivelsen af et samfund efterfulgt af egne refleksioner over disse oplysninger. Anden del kunne så bestå i at se på, hvordan ens egne konklusioner svarer til forfatterens, sådan som de står i

bearbejdningsdelen i bogen. Jeg tror, at vi i vores popularisering af samfundsforskningen skal være meget mere opmærksomme på, hvordan vi bedst hjælper læseren til en øget forståelse af jordens mangfoldighed af kulturer og livsformer. En af vejene kunne være at fremlægge stoffet, så det fremmer selvstændige analyser af en emperi, analyser, som så senere i bogen støttes eller korrigeres af samfundsforskeren.

Minderheiten im Vorderen Orient Auswahlbibliographie

Af Erhard Franz

Dokumentationsdienst Moderner Orient, Reihe A:10.
Hamburg 1978. 255 s. ISSN 0342-0434. DM 25:-

Anm. af Ingvar Svanberg

De snabba förändringarna och återkommande konflikterna i Främre Orienten bidrar till att västvärlden i allt större utsträckning konfronteras med minoritetsproblemen i denna del av världen. Inte bara genom massmedia där vi nu dagligen läser om motsättningar mellan etniska och religiösa grupper (f.ö. sammanfaller etnicitet ofta med religiösa grupperingar i denna del av världen) och om förföljelser av minoriteter utan även mera påtagligt genom de flyktingströmmar som allt oftare kommer in över våra gränser. Under juttioalet har det varit palestinier, kurder, assyrier och för närvarande kan vi vänta armenska och andra kristna flyktingar från Iran. De första har redan börjat droppa in över Sveriges gränser.

För att kunna ta emot dessa flykting- och invandrargrupper behöver man ofta snabbt få fram information om deras bakgrund. Det är därför mycket välkommet att Erhard Franz publicerat denna urvalsbibliografi över ett femtiotal minoriteter (religiösa, språkliga, sociokulturella, fysiskt-antropologiska och socialekonomiska minoriteter) i Främre Orienten, dvs området mellan Libyen i väst och Pakistan i öst. Inledningsvis ges uppslagsboks korta redogörelser över de olika minoriteternas utbredning, historia, religion och språk. Själva bibliografin omfattar 1223 titlar ordnade efter olika folkgrupper och stater. Förutom gängse bibliografiska upplysningar ges också stickord över innehållet i de förtecknade böckerna eller artiklarna. Bibliografin är dessutom försedd med författar- och geografiskt register.

Så vitt jag förstår kommer denna bibliografi att bli oundgänglig för invandrarmyndigheter och forskningsbibliotek.

Pastor Jacobsen fra Skærbæk og hans foretagender Bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864

Af Gottlieb Japsen

Historisk Samfund for Sønderjylland. Åbenrå 1980.
214 s. ill.

Anm. af Steen Sobn

Dr. phil Gottlieb Japsen har føjet endnu en bog til sit forfatterskab om Sønderjyllands historie. At Japsens produktion er centreret omkring dette emne er ikke ensbetydende med, at forfatterskabet er snævert lokalhistorisk orienteret – sigtet er videre, nemlig at undersøge betingelserne for en national bevægelses udvikling. Og som historiker med et materialistisk udgangspunkt har Japsen forsøgt at forbinde den nationale bevægelse med det økonomiske, sociale og politiske grundlag. (For en oversigt kan henvises til en artikel i HISTORIE, 1979, "National udvikling og borgerliggørelse" af lærere v. Hist. Inst., Århus Universitet, eller hans egne "Betragtninger over den danske bevægelse i Nordslesvig", Sønderjyske Årbøger, 1973.)

I nærværende bog, som udover tidligere fremstillinger bygger på et ikke tidligere anvendt kildemateriale, søger Japsen at give et bidrag til det tyske mindretals historie, og belyser således hvilke kræfter den danske nationale bevægelse var oppe mod.

Hensigten er at undersøge hvordan den nye tyskthed udfoldede sig i Sønderjylland i specielt den preussiske tid mellem 1864 og 1920, hvordan forholdet var mellem tilvandrede tyskere og hjemmetyskere, mellem disse og deres dansksindede landsmænd.

Når pastor Jakobsen, der var præst i Skærbæk fra 1884 til 1904, er den centrale skikkelse i bogen, er det fordi han udover at være præst var særdeles aktiv som forlysningspolitiker og som grundlægger af økonomiske foretagender.

At der i denne periode var så stærke germaniseringsbestræbelser i gang, må ses i sammenhæng med den udvikling, der foregik i det tyske rige, fra en formelt liberalistisk forfatning i retning af en større statslig styring på alle samfundslivets områder. Den større statslige indblanding gav muligheder for at vinde dansksindede for tyskheden gennem brug af økonomiske midler. Danskerne kunne tilbydes fordelagtige statsydelse, hvis de ville samarbejde under embedsmændenes ledelse. Det var disse muligheder pastor Jacobsen så, og som han søgte at udnytte.

Fra begyndelsen af sin tid som præst forsøgte han gennem en række forskellige kirkelige tiltag at vinde sognebørnene for sig, men måtte o. 1890 se at det ikke ville lykkes for ham. Og han indser, at han for at komme sine modstandere til livs (de

mere velstående danske bønder) måtte rette angreb mod de danske storbønderes materielle bastion, nemlig sparekassen.

Han opretter derfor, med baggrund i en ny lovgivning, en bank, hvis formål først og fremmest var nationalpolitisk, d.v.s. at drage andelshaverne væk fra dansk indflydelse.

Med banken som udgangspunkt kaster Jacobsen sig ud i en række foretagender, af hvilke kan nævnes opførelse af arbejderboliger, opkøb af jord og gårde m.h.p. beboelse af disse med sydfra kommende tyskere, oprettelse af en væveskole, teglværk og grundlæggelse af et badested på Rømø (Lakolk). Denne foretagsomhed, som ikke indskrænkede sig til Skærbæk, gjorde Jacobsen til en kendt skikkelse i Nordslesvig, og førte til, at han forsøgte sig som politiker ved at lade sig opstille til Rigsdagsvalget i 1902. Denne opstilling havde den tyske regerings velvilje, da den var interesseret i at få opstillet en tilhænger af "den hårde hånds politik", som blev ført fra 1897 for at skabe "ro" i Nordslesvig. Regeringen overså hermed de lokale tyskes indvendinger mod præsten og hans økonomi.

Med regeringen bag sig, kunne Jacobsen lade sine foretagender udvikle sig uden at skele til rentabiliteten. Og hans foretagender var økonomisk set skrøbelige, men myndighederne så gennem fingre hermed, da man støttede hans politiske hensigter.

Først i en senere fase, hvor Jacobsen havde bragt sig i et modsætningsforhold til de altske interesser i Lakolk-projektet, og der kommer beskyldninger om kriminel omgang med betroede midler ind i billedet, ændrer regeringen kurs overfor Jacobsen. Denne ændring må ses som følge af regeringens frygt for at den udbredte utilfredshed mod Jacobsen skulle rette sig mod regeringen og dens embedsmænd. Man lader ham derfor falde, både som præst og bestyrelsesmedlem i foretagenderne, og dette sker i øvrigt v.h.j.a. en række af de anklager, der tidligere var rettet mod ham fra bl.a. menigheden og de kirkelige myndigheder.

Gennem behandlingen af de mange sager, der førtes mod Jacobsen, og som han i øvrigt frifandt, lykkes det Japsen at opfylde sin hensigt med at belyse forholdet mellem de tyske embedsmænd og de lokale tyskere, der ikke var til sinds udelukkende at danse efter embedsmændenes pibe, ligesom også forholdet mellem regeringen og de pangermanistiske altskere (der havde videregående politiske interesser end regeringen) berøres.

Hele affæren havde uheldige følger for de tyske bestræbelser i Skærbæk og de derværende tyske foreninger. Initiativet i de lokale aktiviteter overgik i stigende grad til danske, selvom Jacobsenfløjen udrensedes af de tyske foreninger.

De autoritære embedsmandsmetoder, der havde

været fremherskende i perioden, hvor Jacobsen havde haft sin storhedsperiode, blev afsløret gennem retssagerne, til dels gennem Jacobsens udsagn.

På samme tid debatten om affæren ebber ud, skete der (1907) et skifte til en mere forsonlig holdning i regeringens Nordslesvigspolitik – den hårde hånds politik var slået fejl og havde ført til en styrkelse af danskheden.

Selvom Japsen nogle steder, efter anmelderens mening, fordyber sig rigeligt i lange, tørre udredninger om de enkelte selskabers økonomiske forhold, må bogen bedømmes som vellykket. Det er en bog, som ud over en nuanceret fremstilling af en central personlighed, giver et spændende indblik i en side af Sønderjyllands historie, og som må have interesse ud over det lokalhistoriske.

Det kriminelle kønn Om barnefødsler i døgsmaal, abort og prostitution. Bidrag til norsk kvinnehistorie

Af Anne-Marie Gotaas, Anna Schiøtz, Kari Melby og Brita M. Gulli
Oslo 1980

Anm. af Karin Lindvall

Boken innehåller fyra kvinnohistoriska artiklar med anknytning till sexualitet, kvinnors försörjning och kvinnlig kriminalitet. Anne-Marie Gotaas skriver om barnafödsler i löndom och barnamord, Anna Schiøtz och Kari Melby skriver båda om prostitution under årtiondena före sekelskiftet och Brita M. Gulli skriver om den norska abortlagstiftningen under 1900-talet. Det gemensamma uttalade syftet med artiklarna är att visa hur kvinnlig sexualitet blivit reglerad och kontrollerad och till dels kriminaliserad och hur kvinnors möjlighet till försörjning på olika sätt hänger samman med sexualitet. På ett sätt handlar dock artiklarna mer om manlig sexualitet än om kvinnlig.

Författarna vill att artiklarna både ska ge ökad konkret historisk kunskap och historieförståelse samt fungera i ett kvinnofrigörelseperspektiv.

Anne-Marie Gotaas artikel om hur kvinnor tvingats dölja havandeskap, föda sitt barn i löndom och döda det, tar upp ett ämne som under de senaste åren varit föremål för intresse från både historikers och etnologers sida i Norden. I denna djupt tragiska del av den nordiska kvinnohistorien stiger kvinnoförtrycket fram i sin kanske mest tydliga och brutala form.

Anne-Marie Gotaas har undersökt 152 fall av barnafödelse i löndom och barnamord vilka behandlades och dömdes i Högsta domstolen mellan åren 1830 och 1842. De dömda kvinnorna kom från hela landet. De flesta var mellan 21 och 31 år gamla och nästan alla var ogifta, ett mindre antal var änkor. Kvinnorna tillhörde i huvudsak landsbygdens klass av obesuttna – de var husmansdöttrar som tjänade som pigor. Förklaringen till detta vill Anne-Marie Gotaas söka i det norska bondesamhällets relativt frigjorda sexualmoral och i pigornas arbets- och boendevillkor. I artikeln skildring av de för barnamord dömda kvinnorna framgår indirekt, skillnaderna i villkor för husmansdöttrar/pigor resp. bondedöttrar, men en mer explicit jämförelse mellan olika kategorier kvinnor på landet (och i staden) och mellan olika normer för för- och utomäktenskapliga förbindelser hade kanske fått Anne-Marie Gotaas reflektioner kring allmogens sexualmoral och hennes skildring av barnamörderskorna att hänga ihop bättre. Det hade också legat nära till hands att knyta an till den omfattande kvinnohistoriska och etnologiska debatten om synen på den ogifta modern (fördela av svenska forskare som Frykman, Källemark, Persson m fl.).

När det gäller födsel i löndom och barnamord är det naturligtvis av avgörande betydelse att försöka få fram uppgifter om barnafäderna. Av de män Anne-Marie Gotaas funnit uppgifter om var ungefär hälften arbetskamrater till kvinnorna dvs ur samma klass som kvinnorna, hälften var arbetsgivare och ett mindre antal var söner till arbetsgivare. Knappt hälften av männen var gifta. Männen lämnades så gott som undantagslöst utan straff. Kvinnan fick ensam sona förbindelsen.

Anne-Marie Gotaas ger också en redogörelse för vilka motiv de dömda kvinnorna angivit för sitt brott. Det oftast uppgivna motivet var skam och skamkänslor. Ett lika vanligt motiv – och säkerligen mer avgörande – var förhållandet till barnafäderna: han hade lämnat henne eller hon befarade att han skulle lämna henne om han fick reda på att hon var gravid, eller så hade han över huvud taget aldrig brytt sig om henne. Frukten för att inte kunna försörja sig och barnet var en betydelsefull faktor för många av kvinnorna.

Det bästa med Anne-Marie Gotaas artikel, som överlag är välskriven och intressant, är att hon lyckas ge en bild av den oerhörda psykiska och fysiska press de kvinnor som tvingades att föda i löndom levde under. Anne-Marie Gotaas redogör för enskilda fall varigenom man får en smärtsamt konkret beskrivning av kvinnornas situation.

Anna Schiøtz och Kari Melbys artiklar kompletterar varandra på ett utmärkt sätt. I den förstnämnda beskrivs de prostituerades livsvillkor och i den

andra det etablerade samhällets syn på dem och deras försörjningssätt.

Anna Schiøtz vill i sin artikel om prostitutionen och de prostituerade i Kristiania på 1880-talet ge svar på frågorna: Vilka blev prostituerade? Varför blev de prostituerade? Hur levde de? Detta lyckas hon med genom att använda ett flertal källor, bland vilka polisläkarrapporter och visitationsprotokoll är de viktigaste. Bakgrunden är det reglerings- och kontrollsystem som infördes 1842 och som fanns kvar till 1888, vilket innebar polisregistrering av prostituerade, regelbundna hälsokontroller hos polisläkaren av de registrerade kvinnorna samt stränga regler för de prostituerades liv och leverne. De registrerade prostituerade utgjorde en officiellt accepterad yrkesskår, vilket dock inte uteslöt att starkt fördömande av de kvinnor som ägnade sig åt prostitution. Förutom de registrerade prostituerade fanns ett stort antal sk hemligt prostituerade över vilka polisen hade en mer begränsad kontroll. Reglementssystemet återspeglar tidens dubbelmoral och synen på prostitution som något nödvändigt ont. Dessutom ville myndigheterna med systemet söka minska utbredningen av könssjukdomar, som var ett allvarligt problem under 1800-talet. Samtidigt stred systemet mot de förordningar som förbjöd prostitution. Kari Melby tar i sin artikel bl a upp denna motsättning – en motsättning som i sig speglar det borgerliga samhällets paradoxala syn på prostitution och de dominerande klassernas sexualmoral med puritanism å den ena sidan och idén om manlig sexualitet som en obändig drift omöjlig att styra å den andra. Hennes artikel handlar om debatten kring sedlighet och prostitution under 1880- och 90-talen. Ett resultat av denna debatt var att reglementssystemet avskaffades och ersattes av andra former för kontroll.

De prostituerades sociala och ekonomiska villkor var långt från ensartade och inom deras skara fanns en klar hierarki, som Anna Schiøtz redogör för. Hon ger en god redogörelse för deras livsvillkor och levnadsöden. Det är inte svårt att hitta paralleller till nutiden. Enligt Anna Schiøtz kom drygt fyra femtedelar av de prostituerade från arbetarklassen (vilken då utgjorde 62 procent av Kristianias befolkning), de flesta från familjer med stora ekonomiska och sociala problem. Drygt tre fjärdedelar var inflyttade från landsbygden. De flesta hade haft vanliga kvinnliga arbetaryrken – över hälften hade varit tjänsteflickor. När det gäller orsaken till att kvinnor prostituerade sig menar Anna Schiøtz att många faktorer samverkade. Upplösta hem, isolering och rotlöshet, hårt, monotont och ofritt arbete, oönskade havandeskap, men framför allt nöd och fattigdom samverkade i den process som, ofta långsamt, förde kvinnor in i prostitutionen.

Sambandet mellan prostitution och ekonomiska

konjunkturer är viktigt att utrona och Anna Schiøtz gör ett lyckat försök till detta. Hon visar hur antalet prostituerade i Kristiania under perioden 1870-90 ökade vid ekonomiska svackor och sjönk vid ekonomisk högkonjunktur. Den självklara slutsatsen som Anna Schiøtz drar är att prostitution inte var något för lättfärdiga och arbetsovilliga nymfomaner, såsom tidens borgerskap ofta framställde saken, utan ett tvång för fattiga kvinnor som inte fann annan försörjning. Hon sammanställer också ekonomiska konjunkturer och antal fall av könssjukdomar och finner då att könssjukdomarna var som mest spridda när högkonjunktur rådde. Under perioder av ekonomiskt välstånd utnyttjades således ett färre antal prostituerade oftare av ett större antal män.

Kari Melbys artikel är en ideologianalys som behandlar ideologin bakom de olika lagar och lagförslag om prostitution som fanns från 1880-talet till 1900-talets början samt olika gruppers inställning till dessa. Hon visar hur de manligt dominerade sammanslutningarna värnade om familjen och ställde sig positiva till kontroll av de prostituerade om än i andra former än regleringssystemet. Den viktiga skiljelinjen i debatten kom att gå mellan män och kvinnor. För kvinnorna, såväl kvinnosakskvinnorna som de kvinnliga medlemmarna av sedlighetsföreningarna, var prostitutionen något som i sin helhet skulle motarbetas, den var en skyf mot kvinnokönet och de olika formerna av kontroll av de prostituerade ett hot mot alla kvinnor.

Både Anna Schiøtz och Kari Melbys artiklar ger god kunskap om prostitutionen i 1880- och 90-talens samhälle och de redovisar på ett utmärkt sätt väsentlig empiri. Båda söker också analysera prostitutionens samhälleliga funktion och föra samman prostitution, sexualmoral och samhällsförhållanden i en analys. De gör goda försök men lyckas inte helt. Anna Schiøtz skriver om borgerlighetens dubbelmoral och hur den är en viktig, men inte den enda, förklaringen till prostitutionens utbredning på 1880-talet. Även andra borgerliga ideal och strategier, som t ex principer bakom äktenskap, hög giftermålsålder bland män etc hade kunnat föras in i resonemanget. Synen på manlig sexualitet är naturligtvis också av största betydelse och värd sitt speciella studium. Hon resonerar också kring sexualmoralen inom arbetarklassen. Hennes resonemang är intressant, men hon lyckas inte riktigt integrera resonemangen om sexualmoral med sin redovisning av prostitutionen. Kari Melby avslutar sin artikel med ett försök till analys av prostitutionen som ett led i den samhälleliga regleringen av sexualitet.

Hon utgår därvid från äktenskapet och dess olika funktioner samt den dominerande normen om sexualitet enbart inom äktenskapet och värderingen av familjen. Prostitution möjliggör utomäktenskaplig

sexualitet – för männen – utan att äktenskap och familj hotas. Däri ligger dess mest näralliggande funktion. Prostitution bryter mot normen om enbart inomäktenskaplig sexualitet och kan därför utgöra ett hot mot samhällets moralnormer. Samtidigt tillåts (och till viss del uppmuntras) män att bryta normen – denna "frigjordhet", resonerar Kari Melby, är en förutsättning för prostitutionen. Puritanismen är å andra sidan också en förutsättning – den är grunden till att sexualitet är något att spekulera i på en marknad. Den starka betoningen av dessa motstridiga tendenser i den faktiska sexualmoralen torde vara en av orsakerna till 1880-talets utbredda prostitution. Kari Melby hävdar att samma mekanism fungerar idag.

Prostitution kombinerad med det starka fördömandet av de prostituerade kvinnorna har också (och har kanske fortfarande) funktionen att kontrollera vanliga, "anständiga" kvinnor och deras sexualitet, hävdar Kari Melby. En skarp skiljelinje drogs mellan de prostituerade-hororna och de riktiga kvinnorna. En kvinna som hade utomäktenskapliga förbindelser var ingen riktig kvinna utan ett fnask, en hora, nästan ett djur. Några kvinnor af till för alla män, men de flesta, de riktiga kvinnorna bara för en, män, men de flesta, de riktiga kvinnorna vara för en. Denna allmänt kvinnoförtryckande funktion hos prostitutionen bör inte undervärderas.

Hade Anna Schiøtz och Kari Melby utvidgat och fördjupat sina påbörjade analyser av prostitutionens funktion etc hade deras artiklar fått större värde för såväl kvinnokampen som samhällsförståelsen.

I den sista artikeln i boken ger Brita M. Gulli en intressant ideologianalys av den norska abortlagstiftningen under 1900-talet och olika gruppers inställning till den

"Det kriminelle kjønn" utgör ett gott bidrag till den kvinnohistoriska forskningen – en forskning som är på frammarsch och börjar bli en alltmer självklar och etablerad del av den historiska forskningen. Ett tecken på detta är att *Historisk tidskrift nr. 3/1980* (utgiven av svenska historiska föreningen) helt ägnas åt kvinnohistoria.

Birgitta Björnfot och Marja Sjöberg skriver i artikeln "Ensamma med skammen" om barnamörderskor i Västernorrlands län åren 1861-90. De ger en delvis annan bild än Anne-Marie Gotaas. Samma sociala företeelse kan, trots att den i grunden är densamma, givetvis se olika ut på olika platser och vid olika tidpunkter, varför de båda artiklarna och de presenterade resultaten inte på något sätt kan sägas motsäga varandra. Gemensamt för de båda artiklarna är bilden av kvinnornas utsatthet, ensamhet och rädsla, bristen på försörjningsmöjligheter och bristen på alternativ till födsel i lön och barnamord. Britt Björnfot och Marja Sjöberg visar att

det största antalet barnamord begicks i de områden där antalet oäkta barn var minst. Där var den sociala pressen på mödrar till oäkta barn störst. I Britt Björnfots och Marja Sjöbergs material är kvinnorna äldre än i det norska materialet – en tredjedel var över 30 år. Cirka hälften av kvinnorna hade fött barn tidigare, inte sällan utom äktenskapet. De befann sig redan i en svår situation. De kom från såväl den besuttna bondeklassen som från landsbygdsproletariatet. De tjänstgjorde som pigor eller hade olika tillfälliga arbeten. De hade ingen fast relation till barnafadern. Ofta var han säsongarbetare från annan ort, ibland arbetskamrat, men ytterst sällan arbetsgivare, som ju var vanligt i det norska materialet. Britt Björnfot och Marja Sjöberg diskuterar också sambandet mellan barnamord och synen på och villkoren för den ogifta modern.

Den norska kvinnohistorikern Ida Blom skriver i en artikel om barnbegränsning i Kristiania från sekelskiftet till andra världskriget. (Hennes större undersökning i ämnet recenseras i tidskriften). Hon skriver om de motiv för barnbegränsning kvinnor ur olika klasser hade – ekonomi, hälsa och till viss del "prioritering av icke-barncentrerade aktiviteter". Vidare innehåller tidskriften en artikel av Kekke Stadin som behandlar stadskvinnornas skiftande deltagande i produktion och näringsliv under 1600- och 1700-talen. Gunhild Kyle skriver om kvinnans situation under 1900-talet, med konflikten mellan reproduktion och produktion, ur ett makrooperspektiv. Två artiklar handlar om medeltida kvinnoideal och kvinno situation – Helga Kraess' om den isländska Laxdalingarnas saga och Eva Österbergs om vanliga svenska kvinnors ekonomiska ställning. Numret inleds av två artiklar om kvinnohistoria resp kvinnliga historiker av Anne-Sofie Kälvemark och Ingrid Åberg resp Brigitta Oden.

Historisk tidskrift nr 3/1980

Utg. av Svenska historiska Föreningen

Allmogekulturen i Estland

Kort översikt

Nordiska museet. Uddevalla 1980. 82 s. ISBN 91-7108-185-2

anm. af Ingvar Svanberg

I samband med den estniska världsfestivalen som hölls sommaren 1980 i Stockholm utgav Nordiska museet denna lilla antologi i syfte att dels presentera museets fina och värdefulla estniska och estland-

svenska samlingar, dels att ge en exposé över den gamla allmogekulturen i Estland. Hain Rebas ger en kort översikt av landets historia från medeltiden fram till våra dagar. Samme författare ger också en mycket intressant idehistorisk exposé av den estniska folklivsforskningen som från sekelskiftet och fram till andra världskriget i mångt och mycket kom att stå den svenska folklivsforskningen nära. Inte bara metodiskt och i forskningsinriktning utan det förekom ju även ett nära samarbete, inte minst så gjorde flera svenska folklivsforskare fältundersökningar i Estland och estniska forskare besökte Sverige.

Gustav Ränk, som blev den förste och pga de politiska omständigheterna även den siste professorn i folklivsforskning vid universitetet i Tartu, medverkar också, förstås, med en artikel om det gammalestländska kulturlandskapet, en artikel på tolv fullödiga sidor som rymmer mycket matnyttigt om den estniska folkkulturen. Folkdräkter, såväl de estniska i allmänhet som de estlandssvenska tar upp en stor del av bokens utrymme, vackert illustrerade artiklar med material hämtat ur Nordiska museets till synes väldigt fina samlingar. Museets samlingar och framförallt museets forskningar om estnisk folkkultur presenteras också vederbörligen av Stig Appelgren.

Av särskilt intresse är Viktor Amans artikel om de svensktalande i Estland, en nu nästan bortglömd minoritet. Innan senaste kriget uppgick de till ca 8.000 individer och åren 1943-1944 flyttades merparten över till Sverige. I förordet skriver Sune Zachrisson att den svenska minoriteten inte längre finns kvar på estniskt område. Det gör den visst! Fortfarande finns små spillror av svensktalande estter kvar i de gamla svenskbygderna på Estlands fastland. En av anmälares vänner som är av estlandssvenskt ursprung har berättat för mig att när han gästforskade i Sovjetunionen för några år sedan passade han på att besöka sin mors hemtrakter och fann där släktingar som talade svenska. Även barnen förstod ännu svenska men talade det inte längre, det tyder dock på att svenska använts som "hemspråk" ännu in i våra dagar. Så helt försvunna är de svensktalande ännu inte i Estland!

En liten bibliografi avslutar boken. Den är naturligtvis långt ifrån komplett även på sådant som producerats i Sverige och av folklivsforskare i exil. Men en sådan bibliografi finns dock, nämligen i den utmärkta serien Folia bibliographica 1-6 (Stockholm 1965-1977), utgiven av Institutum Litterarum Estonicum med två häften om etnologi. I sammanhanget vill anmälares nämna Huko Merendis avhandling om de estniska flyktingarnas anpassning i Sverige som publicerades 1952. Inte minst för att det är den första större invandrarundersökningen som

företagits i det här landet, men märkligt nog bortglömd i de flesta översikter. När andra-generationsundersökning av invandrare nu ter sig allt angelägnare torde den estniska flyktinggruppen i Sverige vara ett lämpligt objekt.

Natur och byte

Ekologiska synpunkter på Finlands ekonomiska historia

Af Sven-Erik Åström

Helsingfors 1978. 159 s., fig., kort, ISBN 951-52-0489-5, 66,50 FM

Anm. af Ole Rud Nielsen

Denne bog er et forsøg på en syntetisk oversigt over Finlands økonomiske udvikling med vægt på økologiske synpunkter. Den begynder omkring år 1000 og går frem til nutiden.

Forfatteren anvender den danske økonom Ester Boserups teori om, at befolkningsvækst genererer ændret teknologi og ændret udnyttelse af naturtilgangene til en intensivering (E.B.: Jordbruksutveckling och befolkningstillväxt, 1973).

Et sådant forsøg på en sammenhængende oversigt er yderst prisværdigt; lignende oversigter burde også skrives for de andre nordiske lande. Denne oversigt er specielt nyttig, fordi forfatteren også anvender finsksproget litteratur, som ellers er utilgængelig for andre skandinaver på grund af sprogbarrieren.

I en så lille oversigt som denne kan det imidlertid næppe undgås, at der er problemer, som kun strejfes, hvis de overhovedet omtales. Forfatteren skriver i forordet, "at formålet er at skitsere Finlands økonomiske udvikling på en økologisk (eller rettere antropoøkologisk) baggrund" (anm.'s oversættelse og understregning). En etnolog ville med denne formulering af formålet med oversigten og på trods af dens karakter af netop oversigt have taget nogle forhold op, som ikke er behandlet; alligevel er den af interesse for etnologer som introduktion til udviklingsforløbet i Finland. Oversigten vil dog nok lettere kunne komme ind under en af antropologiens mange retninger.

Således kan en etnolog bl.a. glæde sig over en nuancering af svedjebrauet, som i det mindste for mange danske etnologer står i et mytisk skær i kombination med karelske storfamilier.

Der mangler et kort over Finland med de stednavne, som er anvendt i fremstillingen. Mange stednavne kommer på denne måde til at svæve frit i luften for en ikke-finsk læser. Det er ærgerligt, at den som andre finlandssvenske bøger er så dyr på grund af et lille oplag.

Å leve med døden Folkelige forestillinger om døden og de døde

Af Bjarne Hodne

Oslo 1980. 160 s.

Anm. af Anne Winther Johannsen

"Å leve med døden" er en populærvidenskabelig fremstilling af det norske bondesamfunds traditioner og forestillinger i forbindelse med døden. Samtidig griber bogen ind i diskussionen i de nordiske lande om den fremherskende tabuering af døden. Hodnes udgangspunkt er de ændringer i holdningen til døden, som Philippe Aries har påvist i de vestlige samfund; fra et relativt afbalanceret forhold til døden ("den omgængeliggjorte døden") omkring år 1100, til en betoning af det enkelte menneskes død og senere igen til en interesseforskydning til næstens død, frem til det dødstabu, der er vidt udbredt i dag. Hodne stiller spørgsmålet om den ændrede holdning til døden i dag kun er resultat af påvirkninger udefra, eller om den er en konsekvens af tidligere tiders forhold til døden, og om vi kan lære noget af det gamle bondesamfunds traditioner i forbindelse med døden. Spørgsmålet besvares i bogens sidste kapitel efter en skildring af skikke og forestillinger i forbindelse med døden i 1800-tallet – skikke der kun varierer lidt fra landsdel til landsdel og har holdt sig relativt stabile til op mod 1. verdenskrig.

Mht baggrunden for folks holdninger til døden i 1800-tallet fremdrager Hodne især den højere dødelighed og et andet syn på sygdomme (bl.a. fremkaldt af overnaturlige væsner eller af de døde) og derfor andre måder at håndtere sygdomme på. Det vil sige, at døden var en hyppig gæst i den enkeltes nærmiljø. Det nævnes fx, at børn fra 5-15 år oplevede ca 7 dødsfald i den nærmeste slægt i 1875 mod noget over 1 dødsfald i samme kreds i 1979.

Der veksles i bogen mellem skildringer af handlinger i forbindelse med døden set fra individets og fra kollektivets side. I kapitlet om varselstagning er

det den enkelte, der enten aktivt tager kontakt med de overnaturlige magter eller mere passivt tolker hændelser i dagligdagen som et varsel om kommende død. I de to kapitler, der skildrer tiden fra dødsøjeblikket frem til begravelsen, ligger vægten på skikke i nærmiljøet, der afgiver normerne for den enkelte handlinger. I sidste kapitel fremdrager Hodne igen individet – denne gang børns oplevelse af døden og sorgreaktioner.

Den måde man i det gamle bonde- og fiskersamfund levede med døden på, ser Hodne på linje med Aries' førstomtalte holdning til døden ("den omgængeliggjorte døden"); man var optaget af døden og aldrig helt uforberedt på den, jvf den udbredte varselstagning om mulig død. Når døden indtrådte, var der en række handlinger, der skulle gennemføres i nøje overensstemmelse med skik og brug, inden den døde blev begravet efter 6-7 dage, og indtil da blev den døde i hjemmet. Liget skulle gøres i orden og lægges i kiste, hver nat skulle der holdes ligvagt ved kisten, naboer og slægtninge skulle kundgøres om dødsfaldet og indbydes til begravelsen, der skulle sørges for mad og øl til udsyngningen fra hjemmet (der var hjemmets endelige afsked med den døde og den dodes afsked med de efterlevende) og til gravøllet efter begravelsen. Disse handlinger var den efterlevende familie ikke alene om, idet et dødsfald ifølge Hodne angik hele nærmiljøet, og de forskellige skikke i forbindelse med dødsfaldet inddrog således mange personer uden for familiens kreds. Sammenholdet og den gensidige hjælp ved dødsfald ser Hodne dog ikke som udtryk for bevidst sjælesorg, men som resultat af normernes dobbelte funktion ved dødsfald; at sikre den døde status som død og at værgе de efterlevende mod gengangere.

Hodne mener ikke, at nutidens stærke tabuering af døden kun hænger sammen med holdningsændringerne forårsaget af påvirkninger fra udlandet. I sidste kapitel refererer han mennesker, der som børn har oplevet de gamle skikke i forbindelse med dødsfald ved århundredeskiftet og altså selv er blevet konfronteret med døende og døde. Denne konfrontation har på nogle gjort et meget stærkt indtryk og ikke i positiv retning, sådan at det kunne tage flere år at overvinde oplevelsen. Den generationsreaktion på konfrontationen med døden mener Hodne har været en af forudsætningerne for den tabuering af døden, vi i dag oplever, før impulser til en holdningsændring kom fra udlandet. Det vil sige, at Hodne ser nutidens dødstabu både som en reaktion på ældre begravelsesskikke og påvirkninger udefra. Man kunne i den forbindelse spørge, hvorfor netop den sidste generation, der oplevede de gamle skikke ved dødsfald, reagerede så kraftigt på mødet med døden, så en holdningsændring blev mulig – hvor-

for ikke tidligere generationer? Hodne skriver selv: "Tross motstand fra styresmaktenes side har lokalbefolkningen holdt oppe sine normer og atferdsformer så lenge man selv i miljøene har funnet dem hensiktsmessige, virksomme og meningsfulle" (s 133). Jeg tror man skal se på oppløsningen af lokalmiljøerne som en af forudsættningerne for vore dages dødstabu. I sammenheng hermed mangler jeg en kort fremstilling eller diskussion af, hvorfor Aires' førstomtalte holdning til døden kunne holde sig helt op til 1. verdenskrig på landet i Norge, når der andre steder i de vestlige samfund efter år 1100 kan spores en ændret holdning til døden.

Bortset fra disse indvendninger er bogen spændende læsning om en anden måde at leve med døden på. Hodne har blik både for stærke og svage sider ved tidligere tiders dødspraksis og kommer med denne relevante advarsel: "La ikke trangen til å søke

løsninger på vår tids tabueringsproblemer føre oss inn i en tilstand av dødsnostalgi med nasjonalromantisk tilsnitt" (s 143). Trods sin kortfattede når bogen vidt omkring i forbindelse med skikkens mening, deres historiske baggrund og de bagvedliggende folkereligøse oppfatelser. Man kan fx få at vite, hvorfor diverse fugle blev brugt som varsler, hvorfor det at ligge på hane- eller hønsesjer kan forlænge dødslejet, eller hvorfor kisten med den døde skal stå med hovedenden mod øst og benene mod døren. Man kan også få viden om fx myndighedernes indgreb i form af forskellige forbud, der ikke altid blev efterlevet, om præstens rolle og om arbejdsdeling mellem kvinder og mænd. Bogen er velillustreret og med mange eksempler på en tidligere tids levemåde med døden. For dem der vil læse videre om emnet er der bagerst i bogen noter og litteraturhenvisninger.

MUNTTLIGE KILDER

Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnvitenskap og historie

Redigert av:
Bjarne Hodne
Knut Kjeldstadli
Göran Rosander

235 sider, illustrert

kr 102,-

ISBN 82-00-05620-1

UNIVERSITETSFORLAGET

Det maritime samfunn

Som overskrift for et kommende temanummer av Nord Nytt, kan foreløpig brukes "Det maritime samfunn." Det er ei altomfattande overskrift og emnet må få ei brei formulering. Tanken er å ta utgangspunkt i *arbeidslivet*, hele eller deler av ervervslivet i ulike kystområder, bl.a. for å kunne vise *lokal tilpassning til ulike økologiske- og økonomiske forhold*, i fortid, nåtid og samtid. En kan f.eks. ta for seg bosetting, landskap, driftsmåter i fisket, fiskeforedling-/industri, handel og transport, eierforhold i sjøbruket, lagdannelser, hyreforhold, arbeidskraftsituasjonen i kystströk, arbeidsdeling, kvinnearbeid, tro- og forestillingsverden i tilknytning til arbeidslivet etc. I vår nordiske sammenheng må vi ikke glemme Færøyene, Island og Grønland. Det er ellers ønskelig med diskusjon og bruk av *mundtlige kilder*, i den grad det passer den enkelte. Likedan er det en fordel med bidrag som tar for seg områder av ulik størrelse, gjerne også på enkelt-menneske-planet, ei yrkeskariære.

Forslagsfrist: 15. januar 1982.

Forslag til bidrag sendes til:
Jarle Sanden,
Fiskerimuseet på Hjertøya,
Romsdalsmuseet,
N-6400 Molde

Poul V. Nielsen Hvordan har du det, Harry?

Forlaget GMT

Udkommer ultimo november 1981.
177 sider, 55,00 kr.

Bogen giver et tæt og nærgående portræt af slagteriarbejder Harry Th. Jacobsen. Den fortæller hans historie - fra opvæksten i et børnerigt landarbejderhjem til tilværelsen som arbejdsmand og industriarbejder og ægtemand med et forlist ægteskab, alkoholproblemer, nyt ægteskab og nyt hjem.

Men Harry skriver også digte. Tipsningen og digtningen er for ham en måde at overleve på: en drøm om forandring. Politisk befinder Harry sig et sted på venstrefløj, og bogen er også et indlæg i debatten om arbejderkultur og -litteratur.

*Kan bestilles hos:
Forlaget GMT, Meilgaard, 8584 Tranehuse.
Tlf. 06 31 75 11.*

Kvindeforskningsnummer

Nord Nytt har planlagt et temanummer om kvindeforskning, der skal udkomme i midten af 1982.

I temareaktionen sidder vi tre piger fra etnologistudiet i Brede/Danmark: Lykke Pedersen, Ena Hvidberg og Laila Ottesen. Vores intention med nummeret er at sætte diskussioner i gang rundt omkring på de etnologiske og folkløriske institutioner med udgangspunkt i et kvindespøktiv: hvilke synsvinkler, metodik og emneområder er fremkommet i de sidste års kvindeforskning i Norden? Endvidere håber vi på at dette Nord Nytt nummer kan styrke og fremme den igangværende kvindeforskning. Kvindeforskningsnummeret vil indeholde artikler af nordiske forskere/studerende om kvindeforskning og kvindespøktiv. Samt et katalog over kvindeforskningsprojekter og aktiviteter i og uden for universiteterne i Norden. Vi er stadig meget interesseret i henvendelser om artikler af enhver art både store og små, samt åbne over for forslag og ideer til dette kvindeforskningsnummer.

Temareaktionens adresse er c/o Lykke Pedersen, Filippavej 8, st.th., DK-1928 København V.

Synopsis

An interview with Elisabeth B. Mason, acting director for Colombia Oral History Research Office

Elisabeth Mason, who is acting director for Colombia Oral History Research Office – the World's largest file of oral histories, writes about the history of the archives and about the American oral history movement. In the interview she touches also on the problem of collecting material without there being any association to research, and on other problems of source criticism.

Involvement or Science?

by Kjeld Sørensen

University qualifications strangle the involvement that is the salt of every research project, and produce academic accountants, who noone is interested in listening to. The job of being the 'people's memory' is guarded extremely badly by the professional university qualified, and the slogan from 1968, 'research for people and not for profit' has not met with success. In the same article the author tells about the work being done in connection with his book titled, 'Poor in Denmark'.

Life histories research

by Päivikki Suojanen

Being able to use the accounts of informants is an important source for the information compiling historical folklore and anthropological research. The article reviews the theoretical background of earlier research and points out the differences between oral history, life history and autobiography.

Looking from the author's own background at for instance, research carried out on layman preaching, the connection is drawn between the contents of the sermons and their form and the person's biography. At the same time the humanistic directions of research are underlined, such as psychology and graphology, as being important cooperation factors.

Swedish motorcycle meetings and rallies

by Erik Fredelius

During the last 15 years the motorcycle meets and rallies have become as widespread in Sweden as they are in other Scandinavian countries. 100-300 motorcyclists, with interests in common, meet at the weekends. The author describes how these get-togethers occur, who takes part and the background for the arrangements.

Workers culture and anti-fascist protest. A village study from Ludvig Uhland Inst.

by Martin Scharfe

The article presents the research which is being carried out at Ludvig Uhland Institute in Tübingen. The example given is from the village of Mössingen, where it is hoped to find the background for establishing the workers' culture which made it possible to carry through a General strike at the time of Hitler's power take over. It has been discovered that some of the causes were to do with business and housing structure, where for instance many small 'small-holders' had connections in the town and to the worker' movements; economically independent smaller master craftsmen were in connection with small firms, and the cultural gathering which took place around the town's sport hall.

Indhold

Interview med Elisabeth B. Mason.....	4	ANMELDELSER:	
<i>ved Maren Bak</i>		Lokalstudien inför 1980-talet: Tankar om "Livsformer i en region" och "Fire landsbyer".....	81
Elisabeth B. Mason er acting director på Columbia Oral History Research Office, verdens største arkiv for mundtlig historie. Hun fortæller i interviewet om arkivets historie og om den amerikanske oral history-bevægelse.		<i>af Sören Jansson</i>	
Engagement eller videnskab.....	11	Europe as a cultural area.....	87
<i>af Kjeld Sørensen</i>		red. af Jean Cuisenier <i>anm. af Ole Rud Nielsen</i>	
Universitetsuddannelserne kvæler det engagement, der er saltet i enhver forskningsproces, og producerer akademiske bogholdere, som ingen gider høre på.		Norske trollformler og magiske ritualer.....	88
Levnedshistorisk forskning.....	21	<i>af Ronald Grambo</i> <i>anm. af Ulf Palménfelt</i>	
<i>af Päivikki Suojanen</i>		Handlag.....	90
Artiklen redegør for den tidligere teoretiske forskning. Samtidig pointeres forskellen mellem 'mundtlig historie', 'livshistorie' og 'autobiografi'.		red. af Birgitta Watz-Wäreus <i>anm. af Lars Brink</i>	
Svenska mc-träffar och -rallyn.....	31	Bibliografi til Norges historie.....	90
<i>af Erik Fredelius</i>		<i>anm. af Ingvar Swanberg</i>	
MC-träff og -rally, hvor 100-300 motorcyklister mødes, er blevet udbredt meget i de sidste 15 år. Artiklen beskriver hvorledes disse sammenkomster foregår, hvem der deltager og baggrunden for arrangementerne.		Nordens museer 1976-78. Lovsamling. Museale-og antikvariske love i Norden.....	91
Arbejderkultur og antifascistisk modstand En landsbystudie fra Ludvig-Uhlandinstituttet.....	47	<i>anm. af Ole Rud Nielsen</i>	
<i>af Martin Scharfe</i>		Sydsvenska bonadsmålare 1750-1850	91
I artiklen præsenteres forskning ved Ludvig-Uhland instituttet i Tübingen. Som eksempel berettes om studiet fra landsbyen Mössingen, hvor man søger at finde baggrunden for arbejderkulturens dannelse.		<i>af Uno Hernroth</i> <i>anm. af Lars Brink</i>	
Etnologi Forskningstendenser og forskningsbehov	58	Skolklassen som socialt system.....	92
<i>af Åke Daun</i>		<i>af Staf Callewaert & Bengt A. Nilsson</i> <i>anm. af Anne Winther Johannsen</i>	
Den nyudnævnte professor i folkelivsforskning ved Stockholms Universitet skitserer her sine forventninger til fagets udvikling.		Fjordboliv omkring Roskilde Fjord	93
NYT OG NOTER:		<i>af Thomas Højrup</i> <i>anm. af Kirsten Strandgaard</i>	
Etnologisk symposium kring temat "världsbild".....	61	Minderheiten im Vorderen Orient Auswahlsbibliographie.....	94
<i>af Remulo Enmark</i>		<i>anm. af Ingvar Swanberg</i>	
Forskningstraditioner sysselsatte traditionsforskere D. 22. nordiska etnolog- och folkloristkongres i Libelits	67	Pastor Jacobsen fra Skærbæk og hans foretagender.....	95
<i>af Albert Anttonen</i>		<i>af Gottlieb Japsen</i> <i>anm. af Steen Sobn</i>	
Nordisk gruppe til forskning i arbejderkultur og arbejderfolklore.	73	Det kriminelle kjønn Om barnefødsler i dølgsmål, abort og prostitution.....	96
De slaviska minoriteterna och universitetsinstitutionerna i Sverige	74	<i>af Anne-Marie Gotaas, Anna Schiøtz, Kari Melby og Brita M. Gulli</i> <i>anm. af Karin Lindvall</i>	
The fourth International Oral History Conference 1982.....	75	Allmogekulturen i Estland.....	98
NEFA's feltseminar i Norge 1981.....	76	<i>anm. af Ingvar Swanberg</i>	
<i>af Anne Hoel og Daniel Allen Rabuzzi</i>		Natur och byte Ekologiska synpunkter på Finlands ekonomiska historia.....	99
Kattegat-Skagerraks kulturhistorie under 1800-tallet Nordisk symposium i Hirtshals d. 9-11. sept. 1981	79	<i>anm. af Ole Rud Nielsen</i>	
<i>af Peter Ludvigsen</i>		Å leve med døden Folkelige forestillinger om døden og de døde.....	100
		<i>af Bjarne Hodne</i> <i>anm. af Anne Winther Johannsen</i>	
		ENGLISH SYNOPSIS.....	104